

T.C.

NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

**BOŞANMANIN ETKİSİNİN LİSE ÖĞRENCİLERİNDE ÇEŞİTLİ
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ:TARSUS ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

ARIF GÜNDÜZ

Niğde

Temmuz, 2019

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

**BOŞANMANIN ETKİSİNİN LİSE ÖĞRENCİLERİNDE ÇEŞİTLİ
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ: TARSUS ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

ARİF GÜNDÜZ

Danışman: Prof. Dr. Yücel CAN

Üye: Doç. Dr. Bülent KARA

Üye: Dr. Öğretim Görevlisi Mina FURAT

Niğde

Temmuz, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Boşanmanın Etkisinin Lise Öğrencilerinde Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Tarsus Örneği” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerinin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 02/07/2019

imza

Arif GÜNDÜZ

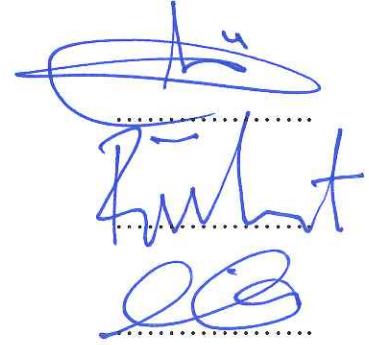
ONAY SAYFASI

Prof.Dr. Yücel CAN danışmanlığında **Arif GÜNDÜZ** tarafından hazırlanan "**Boşanmanın Etkisinin Lise Öğrencilerinde Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Tarsus Örneği**" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 02/07/2019

JÜRİ :

Danışman : Prof.Dr. Yücel CAN
Üye : Doç.Dr. Bülent KARA
Üye : Dr. Öğrt. Üyesi Mina FURAT

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Modernleşme süreci ile beraber en çok transformasyona uğrayan kurumun aile olması yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu değişimin temelinde geleneksel aile yapısının evrilmesi, ebeveyn rollerinin değişimi, tarihsel zamanın getirileri, kadının iş gücüne katılımı gibi değişkenler ileri sürülebilir. Değişimin ailede başlaması demek, tüm toplumsal yapıları etkisi altına almak demektir. Nitekim iktisadi ve politik etkenlerin de katkısıyla değişimler hızlı sonuç vermeye başladı. 2000’li yıllar ile son yıllar kıyaslandığında, boşanma vakalarının ciddi şekilde yükselmekte olması bunun kanıtı sayılabilir.

Ailede yapısal değişikliklerin en başında gelen nedenlerden biri de boşanma olgusudur. Boşanmadan en çok etkilenen bireylerin, kadın ve çocuk olduğu tartışma götürmez bir realitedir. Boşanmış ailelerin yaşadıkları sıkıntılar, boşanma nedenleri, boşanma sonrası uyum süreçleri dikkat çeken hususlardır.

Eğitimci kimliğe sahip olmam hasebiyle boşanma olgusu dikkatimi çekmiştir. Özellikle ebeveyn boşanması yaşamış genç bireylerin boşanmaya uyum süreçleri, hayata bakışları, kendi içsel motivasyonlarını nasıl sağladıkları gibi durumlar, araştırmaya değer ve üzerinde politikalar üretilmesi gereken hususlardır.

Bu çalışmada boşanmanın lise öğrencilerini nasıl etkilediği, boşanma deneyimlerinin getiri ve götürülerinin neler olduğu, boşanmaya uyum süreçlerinde nelerle karşılaştıkları, geleceğe dair ufuklarında boşanmanın ne izler bıraktığı hususları, araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında başta emeği geçen danışmanım Prof. Dr. Yücel CAN’ a en derin saygılarımı sunarım. Ders döneminde sunduğu katkılarıyla akademik bilincimin derinleşmesine katkıda bulunan Prof. Dr. Bayram ÜNAL’ a, akademik hayatın da bir usta-çırak ilişkisi bağlamında varlığını ortaya koyduğunu bana tecrübe ettiren Doç. Dr. Bülent KARA’ ya müteşekkirim.

Saha çalışmalarında desteklerini esirgemeyen okul müdürleri ve rehber öğretmen arkadaşlara, çalışmaya gönüllülük esasıyla katkı sunan değerli öğrencilere teşekkür ediyorum.

Bu çalışmanın yürütülmesi sürecinde zamanlarından -aldığım eşim Serap'a, kızlarım Elif Hanne ve ykw Glce' ye sonsuz şükranlarımı sunarım.

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BOŞANMANIN ETKİSİNİN LİSE ÖĞRENCİLERİNDE ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ: TARSUS ÖRNEĞİ

GÜNDÜZ, Arif

Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yücel CAN

Temmuz 2019, 92 sayfa

Bu çalışma temel olarak, boşanmanın etkisinin lise öğrencilerinde toplumsal uyumlarını ve geleceklerini nasıl etkilediği süreçleri, sosyolojik bir perspektif ile kavramayı amaçlamıştır. Anne-babası boşanmış adolesan bireylerin boşanma deneyimlerinden yola çıkarak boşanmanın, bireyin hayatına nasıl etkide bulunduğu, bu etkide nelerin olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Nitel araştırma yöntemi esas alınarak yürütülen bu çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu çalışmada Temellendirilmiş Teori yaklaşımı ile bütüncül bir analiz ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma, 2018-2019 eğitim-öğretim yılı içerisinde Mersin ili Tarsus ilçesinde bulunan lise ve dengi okullarda, ebeveynleri boşanmış bireyler ile yüz yüze görüşmeler yapılarak yürütülmüştür. Okul türleri olarak Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi ve Endüstri Meslek Lisesi tercih edilmiştir. Bu çalışma, 13 tane anne-babası boşanmış aile çocuklarıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile yürütülmüştür. Çalışmanın yürütülmesinde, çalışma yapılan okulların rehberlik servisi ile eşgüdüm sağlanarak görüşmeler okul ortamında, öğrencilerin kendilerini rahat ifade edebilecekleri mekanlarda yapılmıştır.

Bu çalışmada boşanmış aile bireyi olmanın çeşitli olumlu ve olumsuz tarafları olduğu saptanmıştır. Boşanma, birey küçük yaşlarda iken gerçekleşmişse bu duruma alışma zor olmakta, zamanla bireyin boşanmaya uyumu sonucu travma atlatılmaktadır. Anne-babası üniversite eğitimi almış bireylerin boşanma sürecine

uyumu ve geleceğe olan bakışı, anne-babası ilkokul bitirmiş öğrencilere nazaran daha ileri seviyede olduğu saptanmıştır. Akademik başarı olarak da ciddi farklar olduğu açığa çıkmıştır. Boşanmış aile bireylerinin velayet durumu incelendiğinde büyük oranda velayetin annede olduğu bulgulanmıştır. Boşanmanın bir diğer etkisi ise velayeti annede olup ve anne yanında kalan bireylerin annesi çalışmıyorsa birey ekonomik sıkıntı çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Lise Öğrencisi, Toplumsal Uyum, Gelecek Kaygısı

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE EXAMINATION OF THE EFFECT OF DIVORCE ON HIGH SCHOOL STUDENT FROM DIFFERENT VARIABLES: TARSUS EXAMPLES

GÜNDÜZ, Arif
Sociology Administration
Supervisor: Prof. Dr. Yücel CAN
July 2019, 92 pages

This study mainly aims to understand the effects of divorce on the social harmony and future of individuals in high school students with a sociological perspective. It was tried to determine how divorce could affect the life of individual and the effects of divorce. In this study, based on qualitative research method, semi-structured interview technique was used. In this study, a holistic analysis is tried to be put forward with the underlying theory approach.

This study was carried out in face-to-face interviews with divorced individuals in high school and their equivalent schools in Tarsus, Mersin province during the 2018-2019 academic year. This study was carried out by semi-structured interview technique with 13 parents of divorced parents.

In the conduct of the study, the meetings were coordinated with the guidance service of the schools in which the study was conducted and the interviews were conducted in the places where students could express themselves comfortably. In this study, it has been determined that there are various positive and negative aspects of being a divorced family member. Divorce is difficult to get used to when the individual is at a young age. The adaptation of the university students to the divorce process and the view of the future has been found to be more advanced than the parents whose parents had completed elementary school. There are also serious differences in academic achievement. When the custody status of the divorced family members were

examined, it was found that the custody was mostly in the mother. Another effect of divorce is the mother's custody of the mother and the mother of individuals staying next to the mother does not work economically suffers.

Key Words: Divorce, High School Student, Social Cohesion, Future Anxiety

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLOLAR LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ivx
EKLER LİSTESİ.....	xv

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ.....	1
1.1 PROBLEM DURUMU.....	4
1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI.....	5
1.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	5
1.4 ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	5
1.5 VARSAYIMLAR.....	6
1.6 TANIMLAR.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

2.KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. BOŞANMA OLGUSU.....	7
2.2.GENEL BOŞANMA NEDENLERİ.....	8
2.3.TÜRKİYE'DE BOŞANMA.....	9

2.4.BOŞANMAYA İLİŞKİN TEORİLER.....	11
2.4.1. Boşanma olgusunu Kadının İstihdamı ve Geliri Bakımından İnceleyen Modeller.....	13
2.4.1.1.Uzmanlaşma ve Alışveriş Modelleri ile Sosyal Alışveriş ve Pazarlık Modellerinin Boşanma Sorununa Yaklaşımları.....	13
2.4.1.2.Ekonomik Bağımsızlık ve Karşılıklı Bağımlılık Modelleri.....	14
2.4.1.2.1.Ekonomik Bağımsızlık Modeli.....	14
2.4.1.2.2. Karşılıklı Bağımlılık Modeli.....	15
2.4.1.2.3.Rol Uyum Modeli.....	15
2.4.1.2.4. Ekonomik Ortaklık Modeli.....	15
2.4.1.3.Boşanmaya Sosyal ve Psikolojik Açından Yaklaşan Teoriler.....	16
2.4.1.3.1.Psiko-Sosyal Gelişim Teorisi.....	16
2.4.1.3.2.Yaşam Seyri Teorisi.....	17
2.4.1.3.3.Boşanmanın Altı istasyonu.....	17
2.4.1.3.4.Kriz ve Yas Süreci Olarak Boşanma.....	18
2.5. YAŞ GRUPLARINA GÖRE ÇOCUKLARDA BOŞANMAYA VERİLEN TEPKİLER.....	18
2.5.1. 0-3 Yaş Dönemi.....	19
2.5.2. 3-5 Yaş Dönemi.....	20
2.5.3. 5-8 Yaş Dönemi.....	20
2.5.4. 8-12 Yaş Dönemi.....	21
2.5.5. 12 ve Üzeri Yaş Dönemi.....	21
2.6.BOŞANMA VE ÇOCUK ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR.....	22

2.7.ERGENLİK.....	23
2.8.ERGENLİK VE UYUM.....	24
2.9. TOPLUMSALLAŞMA.....	26
2.9.1.Toplumsallaşma Araçları.....	28
2.9.2.Toplumsallaşma Kuramları.....	28
2.9.2.2. Kültürleşme Kuramı.....	29
2.9.2.3. Öğrenme Kuramı.....	29
2.9.3. Toplumsal Uyum.....	29
2.9.4.Uyumla İlgili Kuramsal Yaklaşımlar.....	30
2.9.4.1. İstatiksel Yaklaşım.....	30
2.9.4.2. Tıbbi Yaklaşım.....	30
2.9.4.3. Toplumsal Normlardan Sapma Yaklaşımı.....	31
2.9.4.4. Psikolojik Yaklaşımlar.....	31
2.9.4.4.1. Psikanalitik Yaklaşım.....	32
2.9.4.4.2. Davranışçı Yaklaşım.....	32
2.9.4.4.3. İnsancıl Yaklaşım.....	33
2.9.4.4.4. Sosyal Psikolojik Yaklaşım.....	34
2.10.ERGENLİK DÖNEMİNDE TOPLUMSAL UYUMA ETKİ EDEN FAKTÖRLER.....	34
2.10.1. Bireyin Aile Yapısı.....	34
2.10.2. Ebeveyn- Çocuk İlişkisi.....	36
2.10.3. Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu.....	37
2.10.4. Ebeveynin Eğitimi ve Mesleki Durumu.....	38

2.10.5. Arkadaş Çevresi.....	39
2.10.6. Okul.....	40
2.10.7. Televizyon.....	41
2.11.KAYGI.....	42

III. BÖLÜM

3.YÖNTEM

3.1.ARAŞTIRMA MODELİ.....	44
3.2.ÇALIŞMA GRUBU.....	45
3.3.VERİLERİN TOPLANMASI.....	46

IV. BÖLÜM

4.BULGULAR ve YORUM

4.1.KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....	47
4.2.BOŞANMA DENEYİMİ.....	52
4.3. GELECEK KAYGISI.....	60
4.4.GENÇLERİN TOPLUMSAL UYUM DÜZEYLERİ.....	67

V. BÖLÜM

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ.....	74
5.2.ÖNERİLER.....	79
KAYNAKÇA.....	83

EKLER.....

EK-1 Görüşme Soruları.....	88
EK-2 Görüşme İzin Formu.....	91

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	45
Tablo 2: Öğrencilerin Yaşları.....	47
Tablo 3: Öğrencilerin Cinsiyetleri.....	48
Tablo 4: Lise Türleri.....	48
Tablo 5: Öğrencilerin Sınıf Durumları.....	48
Tablo 6: Akademik Ortalama.....	49
Tablo 7: Kardeş Sayıları.....	49
Tablo 8: Velayet Durumu.....	50
Tablo 9: İkamet Durumu.....	50
Tablo 10: Anne-baba Mezuniyeti.....	51
Tablo 11: Yaş-Boşanmaya Uyum Düzeyi İlişkisi.....	52
Tablo 12: Anne-Baba Ayrılık Süresi-Boşanmaya Uyum Düzeyi İlişkisi.....	54
Tablo 13: Cinsiyet - Boşanmaya Uyum Düzeyi İlişkisi.....	55
Tablo 14: Velayet - Boşanmaya Uyum Düzeyi İlişkisi.....	56
Tablo 15: Akademik Başarı- Boşanmaya Uyum Düzeyi İlişkisi.....	57
Tablo 16: Akademik Başarı- Gelecek Kaygısı İlişkisi.....	61
Tablo 17: Yaş- Gelecek Kaygısı İlişkisi.....	62
Tablo 18: Cinsiyet – Gelecek Kaygısı İlişkisi	65
Tablo 19: Yaş -Toplumsal Uyum Düzeyi İlişkisi.....	68
Tablo 20: Anne-Baba Ayrılık Süresi- Toplumsal Uyum Düzeyi İlişkisi.....	69
Tablo 21: Velayet - Toplumsal Uyum Düzeyi İlişkisi.....	69
Tablo 22: Akademik Başarı- Toplumsal Uyum Düzeyi İlişkisi.....	71

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AL: Anadolu Lisesi

EML: Endüstri Meslek Lisesi

FL: Fen Lisesi

ML: Meslek Lisesi

TDK: Türk Dil Kurumu

EKLER LİSTESİ

Ek -1 Görüşme Soruları.....	88
Ek-2 Görüşme İzin Formu.....	91

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

Toplumsal yapının temel birimi olan aile, tarihsel süreç içerisinde sürekli bir devinim halinde değişime uğrayarak çeşitli merhalelerden geçmiştir. Avcı-toplayıcı topluluktan bilgi topluluğuna kadar yaşanan süreç içinde, aileyi en çok değişime uğratan tarihi vakıa, sanayileşme süreci olarak ifade edilebilir. Sanayileşme ile beraber ailenin temel yapısı ekonomik, kültürel ve sosyal yönden farklı düzlemlere evrilerek, yapısal olarak çeşitkenlik göstermeye başlamıştır.

Sanayileşme, beraberinde kentleşme çeperini genişleterek köyden kente göçü de hızlandırmıştır. Göçün sonuçlarından biri de ailenin iktisadi anlamda sıkıntıya girmesi olmuştur. Bu sebepten babanın bir işte çalışıp evi geçindirmesi zor olunca, anne de bir işte çalışmak durumunda kalmıştır. Bu çözüme ile beraber ailenin de çözülmeye başladığı görülmektedir. Kadının işgücüne katılımı, kendi iktisadi bağımsızlığını kazanmasının yolunu açarak, evlilikte yaşanan problemlerin daha fazla katlanılamaması sonucunu doğurmuştur. İktisadi bağımsızlık, evlilik birliğinin temelden sarsılması olan boşanmanın hızla artışının yolunu açan bir durum oluşturmuştur.

Ailede meydana gelen çözüme, toplumsal direnci kırarak boşanma olgusunun süreç içinde daha kabullenilebilir bir düzleme kaymasına neden olmuştur. Boşanma öncesi, boşanma sırası ve boşanma sonrası durumlar, bu olgunun anlık bir durum olmadığını, bir süreç olduğunu açığa çıkarmaktadır. Çünkü evlilikle beraber yaşanılmaya başlanan bir zaman dilimi ortaya çıkmakta, sonrasında anlaşamamazlık durumu ile beraber devam edegelen bir süreç, boşanma sonrasında da tekrar bir araya gelme ihtimali ya da çocuğun varlığı ile beraber çocuğa ebeveynliği devam ettirme süreci hasıl olmaktadır.

Boşanma sürecinde, yapılan çalışmalar da göstermektedir ki en çok zarar gören fertler kadın ve çocuklardır. Kadının ekonomik durumu, boşanma sonrası süreci temelde etkileyen unsurdur. Eğer kadın bir işte çalışıyorsa ya da ekonomik anlamda bir geliri mevcutsa, boşanmaya daha çabuk adapte olabilmektedir. Çocukların var olması, boşanan bireyler için ayrı bir durum ortaya çıkarmaktadır. Çocuklar küçük

yaşta ise genelde velayeti annede olmak durumunda kalıyor. Bu da kadın için ayrı bir sorumluluk alanı doğurmaktadır.

Çocukların yaş dönemine göre boşanmaya gösterdikleri tepkiler de farklılaşmaktadır. Yaş olgunluğu, aynı zamanda bilişsel olgunluğu da beraberinde getirmektedir. Çocukken ebeveyn ayrılığına daha duygusal tepki veren çocuk, bilişsel gelişim süreciyle beraber olgunlaştıkça, boşanma nedenine göre daha mantıklı tepkiler gösterebilmektedir. Yapılan çalışmalarda boşanmanın çocuklar üzerindeki en büyük etkileri anne ya da baba ile özdeşim kuramama, sevgi bağının zayıf olması, yalnızlık, içe kapanıklık, akademik başarısızlık, iletişimsel eylemlerde pasiflik, özgüven eksikliği gibi patolojik durumlar meydana gelmektedir.

Boşanma ile ilgili akademik yazın incelendiğinde konunun psikolojik, ekonomik, hukuki, eğitimsel ve sosyal boyutta ele alındığını görmekteyiz. Aile ile birlikte var olan boşanma ile ilgili olarak, aile mefhumunun toplumun temel yapı taşı olmasına istinaden, farklı disiplinlerde tartışılması ve üzerinde çalışılması elzemdir. Sosyolojik bağlamda genel olarak boşanmanın nedenleri, toplumsal sonuçları üzerine yapılmış birçok araştırma mevcuttur. Konunun boşanmış aile çocuklarını ilgilendiren boyutuna bakıldığında daha çok psikolojik ve eğitimsel bağlamda ele alındığı görülmektedir.

Emery' nin 2012'de yapmış olduğu çalışmada, anne-babası boşanmış çocukların boşanmaya uyumu, temelde psikolojik açıdan ve buna eşgüdümlü şekilde tarihsel, sosyolojik, ekonomik ve hukuki boyutta ele alınmaktadır. Boşanmanın çocuklar üzerine olan etkisini psikopatolojik bir bakış açısıyla derinlemesine inceleyen Emery, çocukların ebeveynlerinin boşanması sonucu ciddi bir değişim atmosferine girdiklerini ifade etmektedir.

Koç ve Yılmaz (2016) 'ın çalışmasında boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri, ilişkisel süreçler açısından değerlendirilmiştir. Boşanmadan sonra ebeveynlerden biri çocuğunu kaybetmek durumunda kalmaktadır. Bu kaybetme durumunda yeni aileler oluşmakta ve üvey olma durumu çocuklar ile yeni ebeveynleri bir çatışma içine sürüklemektedir. Bu noktadan hareketle boşanma sürecinin çocukları nasıl etkilediği ele alınmıştır. Çocukların sağlıklı gelişimi, her iki ebeveynin de sevgisi ve desteği ile meydana gelmektedir. Nihai kertede boşanma sonrası ebeveynliğin devamlılığı esas hale gelmektedir. (Koç ve Yılmaz, 2016:7-10)

Kahraman'ın 2016' da yaptığı çalışmada, genç ile ebeveynleri arasındaki ilişkilerin boşanma sonrasında nasıl şekillendiğini ele almakla birlikte, boşanmanın genç bireyin akademik başarısına etkisini araştırmıştır. Çalışmaya göre boşanmış ebeveynlerin ve bireylerin boşanmaya uyumunda yaşanan problemler genç açısında sosyal yaşantıyı, akademik ve hayat başarılarını olumsuz etkilemektedir.

Güney, 2016 'daki çalışmasında ebeveyni boşanmış ve birlikte olan lise öğrencilerinde yılmazlık düzeyleri ve sosyal destek algıları karşılaştırılmıştır. Çalışma 2013-2014 yılında lisede okuyan anne-babası beraber ve ayrı olan öğrencilere uygulanan testler sonucunda anne-babası bir ve ayrı olan öğrencilerde yılmazlık düzeyleri ve sosyal destek algıları bakımından orta düzeyde pozitif anlamlı ilişki bulgulanmıştır. Bir başka deyişle anne-babası bir olan öğrenciler, ayrı olanlara göre daha iyimser olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Şirvanlı-Özen'in 1998' de yapmış olduğu çalışmada, eşler arasındaki çatışmanın ve boşanmanın farklı yaşlarda ve cinsiyette olan çocukların davranış ve uyum problemleri ile algıladıkları sosyal destek üzerindeki rolü araştırılmıştır. Araştırmaya göre çatışmalı ve boşanmış aile çocuklarının çatışmasız aile çocuklarına göre psikolojik problem düzeyleri ve kaygı düzeyleri daha yüksek çıkmıştır.

Çalışmalar da göstermektedir ki boşanmanın bireysel ve toplumsal bağlamda olumsuz getirileri çoktur. Özellikle de çocuklar bu durumdan çok muzdariptir. Biz de bu çalışmada boşanmanın etkisi bağlamında ebeveynleri boşanmış lise öğrencilerinin toplumsal uyumlarını ve gelecek kaygılarını incelemeye çalıştık. Lise öğrencileri, bilişsel anlamda daha donanımlı olmaları dolayısıyla boşanma konusundaki bakış açıları da nettir. Ayrıca nitel boyutta lise çağı öğrencileri ile yapılan çalışmaların yok denecek kadar az olması bizi bu konuya itmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde problem durumu, çalışmanın amacı ve önemi, çalışmanın sınırlılıkları, varsayımlar ve çalışma dolayımında bulunan kavramlar izah edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kuramsal çerçeve açıklanmaya çalışılmıştır. Boşanmanın ne olduğu, boşanma ile ilgili teoriler, yaş durumlarına göre çocuklarda boşanmaya verilen tepkilerin ne olduğu, alan ile ilgili yapılan çalışmaların izahatı, bireyin toplumsal uyumunu sağlayan sacayakların neler olduğu açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde çalışmanın araştırma modeli, çalışma grubu ve verilerin toplanması hususları ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde nitel düzlemde yapılan çalışmada katılımcılar ile yaptığımız görüşmeler sonucu elde ettiğimiz bulgular yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde elde edilen sonuçlar, yapılan diğer çalışmaların sonuçlarıyla kıyaslanmıştır. Öneriler kısmında sonuçlardan yola çıkılarak konu bağlamında bireysel ve toplumsal anlamda ne tür çalışmalar yapılabileceği ifade edilmiştir.

1.1.Problem Durumu

Son yıllarda modernleşmenin etkisiyle beraber ailede çözümler baş göstermiştir. Sanayi devrimi ile beraber kadının iş gücüne katılımı, bu çözülmeyi hızlandıran süreçlerden biri olarak ifade edilmektedir. Çözülme durumunun en bariz görüldüğü vakalardan biri de boşanma mefhumudur. Türkiye’de boşanma vakalarının son yıllarda ciddi şekilde artış göstermesi, akademik dünyanın ilgisini çekmiştir. Bu ilgide genel olarak boşanma sebepleri ve bu sebeplerin toplumsal boyutları, kadın ve erkeğin boşanmaya uyum süreçleri, boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri, boşanma olgusunun toplumsal değişime yansımaları gibi konular mevcuttur.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında dikkati çeken husus, boşanmanın etkisinin daha spesifik bir boyutu olan ergen (lise dönemi) bireylerde nasıl deneyimlendiğini ortaya koymak ve gencin toplumsal uyumu ve gelecek kaygısı açısından nasıl etkide bulunduğunu anlamaya çalışmaktır. Bu çalışmada lise bireylerinin tercih edilme sebebi, boşanma olgusunun bilişsel düzeyde kavranmasının belli bir yaş/olgunluk gerektirmesidir.

İlgili alan yazınına göz atıldığında yapılan çalışmaların ekserisi nicel boyutta ve incelenen konular genelde akademik başarı, boşanmanın çocuklar üzerindeki genel etkileri vb. şekilde yapılan çalışmalardır. İnsanın doğası gereği onu anlamak ve anlamlandırmak gerçekten zordur. Her birey kendi başına bir anlamdır. Çalışmanın nitel boyutta tercih edilmesinin nedeni konu özelinde yapılan çalışmaların yetersiz

olması ve konunun nitel düzlemde incelenmesine imkan tanımaktır. Lise öğrencileri ile nitel çalışma sürdürülmesinin zorluğu aşıkardır. Bu zorluk göze alınarak bu çalışma yürütülmüştür.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, anne-babası boşanmış lise dönemi genç bireylerin boşanmaya uyum süreçlerini toplumsal bağlamda ortaya koymak ve boşanmanın genç bireylerin gelecek kaygılarını nasıl etkilediğini anlamaya çalışmaktır. Bununla birlikte bu bireylerin demografik özellikleri ile boşanma deneyimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmaktır.

1.3.Araştırmanın Önemi

Bu çalışmanın hedef kitlesi, ebeveynleri boşanmış lise dönemi bireylerdir. Ergenlik dönemindeki bu bireylerin boşanma olgusu bağlamında toplumsal uyumları ve gelecek kaygılarının nasıl şekillendiğinin nitel düzlemde araştırılması, çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca literatürde bu konu ile ilgili çalışmaların eksikliğinin giderilmeye çalışılması çalışmanın diğer bir önemini ifade eder.

1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Mersin ili Tarsus ilçesindeki farklı lise türlerinde okuyan 13 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın konusuna binaen öğrencilerden geri dönüt almak sınırlı düzeyde gerçekleşmiştir. Gönüllülük esasına dayalı yürütülen bu çalışma için velilerden izin almak ve öğrencileri görüşmeye ikna etmek çalışmacı açısından karşılaşılan zorluklardan bir diğeridir. Çeşitli kaygılarla çalışmanın okulda yürütülmesi ve hafta içi hem çalışmacının çalışıyor olması hem de görüşmelerin öğrencilerin ders vakitlerine denk gelmesi zamansal bir sınırlılık oluşturmuştur. Bu araştırma, araştırmacının hazırladığı sorularla sınırlıdır.

1.5.Varsayımlar

Katılımcıların sorulan sorulara verdiği cevapların gerçeği yansıttığı varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Boşanma: Boşanma, evlilik birliğinin arzu edilmeyen bir biçimde sona ermesidir. Eşler bu birlikteliği sürdürmemek için karar almışlarsa artık ayrı yaşamaya başlarlar. Bu raddeye gelmiş ilişkilerde tekrar birliktelik durumu söz konusu değilse, fiili bağlamda bir evlilikten bahsedilemez (Battal, 2008:21).

Toplumsal Uyum: Birey toplum içinde değer görmek ister ve bunun için çaba harcar. Toplumsal uyum, bireyin değer görme isteğinin karşılanması anlamında kullanılabilir. Bu uyum süreci kişinin yetişkinlik yıllarındaki başarısını da etkileyebilir. Toplumsal uyuma ölçü olarak kişiler arası ilişkiler, gruba dahil olabilmek, pozitif olma, sorumluluk yükleme ve ortak yaşamın gerekliliklerine uyabilmektir. Bu durum bir sonuç değil süreçtir. Zamanla gerçekleşir. (Yavuzer, 2007:47)

Lise: Sekiz yıllık ilköğretimden sonra en az üç yıllık bir eğitimle hayata veya yükseköğretime hazırlayan ortaöğretim kurumu, ortaöğretim. (TDK)

Kaygı: ifade edilebilir ortalamasıyla ‘hoş olmayan duygusal bir duyum’ olarak tanımlayabiliriz. Kaygılı olduğumuz anlarda korku, panik, dehşet duyguları yaşarız. Sırlarımızı kaydettiğimiz günlüğümüzün birinin eline geçmesiyle yaşadığımız duygusal deneyim buna örnek verilebilir. (Burger, 2006:201)

Ergenlik: Toplumsal açıdan kişinin ne çocuk ne de yetişkin olarak benimsenmediği, sosyal hayattaki sorumluluklarına henüz sahip olamadığı, toplumsal rolünü keşfedebileceği, kendine ait bir yol/kişilik/kimlik inşa edebileceği, bir meslek edinebilmek üzere toplumun gence sağladığı bir süre dilimi olarak tanımlanabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Boşanma Olgusu

Modernleşmenin toplumsal sonuçlarının en bariz şekilde görüldüğü temel kurum olan ailenin de bu değişimlerden ciddi şekilde etkilendiği ifade edilebilir. Bir binanın temelinde meydana gelen değişim/kırılma/hasar nasıl ki tüm binayı tehlikeye gark ediyorsa, toplumun temeli olan ailede meydana gelen kırılmalar da aynı şekilde topluma yansımaktadır. Bu değişimlerden en sarsıcı olanlarından biri de boşanmadır. Çünkü toplumun temeli olan aile değişim/dönüşüme uğradığında toplum da hızlı şekilde bundan etkilenmektedir.

Toplumsal değer yargıları üzerinden anlamlandırılmaya çalışılan bir kavram olarak boşanma, karmaşık bir süreci kapsar. Bu sürecin psikolojik, sosyo-ekonomik, kültürel ve hukuki boyutları söz konusudur. Bu bağlamda özgül bir boşanma kavramsallaştırması yapmak grift bir hal almaktadır.

TDK' ya göre boşanma, "eşlerden birinin boşanma ilanı almasıyla evlilik birliğinin son bulması" olarak tanımlanmıştır.

Battal (2008:21)'a göre boşanma, evlilik birliğinin arzu edilmeyen bir biçimde sona ermesidir. Eşler bu birlikteliği sürdürmemek için karar almışlarsa artık ayrı yaşamaya başlarlar. Bu raddeye gelmiş ilişkilerde tekrar birliktelik durumu söz konusu değilse, fiili bağlamda bir evlilikten bahsedilemez.(Battal, 2008:21)

Aile kurumunun farklılaşmasına yönelik teorilerden biri olan Sosyal Alış-veriş teorisine göre boşanma, karşılıklılık kavramı temelinde taraflar karşılıklı fayda sağlayamadıkları bir ilişkinin daha çok zarar vermesini engellemek adına sergilenen rasyonel bir davranış olarak tanımlanmıştır (Özen,1992:120 akt. Çiçek, 2014:24)

Sucu'nun 2007' de yaptığı çalışmaya göre boşanma, eşler arasındaki ilişkilerin beklentiler üzerinden kurulması ve bu beklentilerin karşılanamaması durumunda evlilik birliğinin yasal olarak sonlandırılması ile ortaya çıkan bir olgudur.

Yıldan yıla, gerek dünyada gerekse ülkemizde boşanmanın hızlı bir artış gösterdiği yadsınamaz bir gerçekliktir. Boşanma olayı belirgin olarak gelişmiş sanayi

toplumlarında hızlı artış göstermiştir. Avrupa Birliği ülkelerindeki 1960-2004 arası boşanma oranının %400 oranında artış olması bu durumun en belirgin göstergesidir.(Toth and Kimmelmeier, 2009:280)

2.2.Genel Boşanma Nedenleri

Tarihsel süreç içerisinde toplumda meydana gelen değişimler aileye de yansımaktadır. Toplumun temel kurumu olan ailedeki yapısal değişimlerin kaçınılmazlığı, gelecek nesillere de aktarılmasını kolaylaştırmaktadır. Geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına evrilen günümüz ailesinde, ataerkilliğin yerini daha eşitlikçi bir anlayış almaya başlamıştır. Aile bireylerinin rollerindeki değişimler, daha az sayıda çocuk ve çocuk bakımındaki anlayışın değişimi, kadının işgücüne katılımının artması, eşler arasındaki bağımlılık ilişkilerinin değişimi, toplumun evlilik ve boşanmaya ilişkin bakış açısını da etkilemiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın bünyesinde 2014'te gerçekleştirilen Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması'na göre 410 kişi ile yapılan çalışmada boşanma nedenlerini aşağıdaki gibi listeleyebiliriz:

Boşanma Nedenleri	%
1-Yakın çevre	40,0
2-Duygusal ilişki	37,6
3-Aldatma	34,9
4-Ekonomik sorunlar	34,2
5-Şiddet	34,2
6-Alışkanlıklar	30,7
7-Ev içi görev ve sorumluluklar	29,0
8-Yaşam tarzı	24,9
9-Değerler / hayat görüşü	20,0

10-Cinsel hayat	20,0
11-Çocukla ilgili sorunlar	17,8
12-Çalışma hayatı	15,1
13-Evlilik öncesi eşini yeteri kadar tanımama	15,1
14-Hastalık	13,7
15-Evlenme yaşı	8,8
16-Çocuk sahibi olamamak / istememek	6,1
17-Eğitim düzeyi	2,9
18-Yaş farkı	2,7
19-İnanç / mezhep	2,7
20-Akraba evliliği	2,2

Boşanma nedenlerinin yüzdeleri incelendiğinde ilk sırada yer alan neden %40 ile yakın çevre olarak ifade edilmiştir. Bu nedeni %37,6 ile duygusal ilişkiler, %34,9 ile aldatma nedenleri takip etmektedir. Ekonomik sorunlar ve şiddet %34,2, alışkanlıklar %30,7, ev içi sorunlar %29 oranındadır. Eşlerin yaşam tarzlarının boşanma nedeni olarak görülme oranı %24,9 iken eşler arası sahip olunan değerler ve hayat görüşlerinin farklılığı da %20 ile azımsanmayacak derecede boşanma nedeni olarak görülmektedir. Çalışmada dikkat çeken hususlardan biri de boşanma nedeni olarak kadınlarda en çok şiddet ön plana çıkarken erkeklerde ise yakın çevre ilk sırada yer almaktadır.

2.3.Türkiye’de Boşanma

Toplumlar kendi iç dinamikleriyle var olan düzenini koruma çabasında olurlar. Bu bağlamda düzenin devamlılığında kurumsal yapıların korunması elzemdir. Evlilik kurumu, toplum tarafından bir baskı aracı olarak kullanılagelen yapı arz etmektedir. Bunun sonucunda, fertlerin yalnız yaşamasına karşı toplumsal bir tepki oluşur. Bekar kimselere ev verilirken zorluklar çıkarılması, bekar kadınların aileleri ve çevresi

tarafından dışlanması, evlerine geliş ve gidiş durumlarının kontrol altına alınarak kısıtlanma getirilmesi, bu bireylerin istedikleri yerlere/mekanlara gidememeleri örnek verilebilir (Tolan, 1990:2 akt. Sucu, 2007:11). Toplum aileyi korumaya çalışarak aslında kendi düzenini idame ettirme çabasındadır. Bu minvalde bireysel mutluluklar ve uyumlardan ziyade toplumsal beklentiler daha ön plandadır.

Evlilik mekanizması, toplum tarafından işletilmesine rağmen günümüzde bu mekanizmanın sekteye uğramasında günümüz toplumlarının yapılarının hızlı bir değişim süreci yaşaması en önemli etkidir. Bu değişim sürecinde, boşanma sayısının artması, kadınların kamusal alanda görünürlüklerinin artması(istihdam), doğurganlığın azalması, aile yapısındaki değişimlerle beraber yalnız yaşama sayısındaki artış, hiç evlenmeme gibi değişkenler dikkate değer verilerdir. (Sucu, 2007:38)

Toplumların siyasi, kültürel, sosyo-ekonomik ve hukuki yapılarına göre boşanma olayına bakış açıları da farklılık arz etmektedir. Boşanma olgusu, çeşitli toplumlarda değişen ve farklılaşan koşullara göre çeşitli kurullarla düzenlene gelmiştir. Bu bağlamda Türk Medeni Kanunu'nda eşitlik ilkesine göre kadın ve erkeğe eşit haklar tanınmıştır. Cumhuriyetten günümüze boşanma olgusu istatistiki açıdan incelendiğinde süregelen bir artış söz konusudur. Ülkemiz nüfusunun 1930-1990 arası ortalama artış oranı 4 kat iken boşanma artış oranı ise 12 kat olmuştur. (Doğan, 1998:59-61)

Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre yıllara göre genel olarak kaba evlenme hızı azalmışken kaba boşanma hızı ise artış göstermiştir. (<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>)

Yıl Year	Kaba evlenme		Kaba boşanma	
	Evlenme sayısı Number of marriages	hızı Crude marriage rate (%)	Boşanma sayısı Number of divorces	hızı Crude divorce rate (%)
2001	544 322	8,35	91 994	1,41
2002	510 155	7,73	95 323	1,44

2003	565 468	8,47	92 637	1,39
2004	615 357	9,10	91 022	1,35
2005	641 241	9,37	95 895	1,40
2006	636 121	9,18	93 489	1,35
2007	638 311	9,10	94 219	1,34
2008	641 973	9,04	99 663	1,40
2009	591 742	8,21	114 162	1,58
2010	582 715	7,97	118 568	1,62
2011	592 775	7,99	120 117	1,62
2012	603 751	8,03	123 325	1,64
2013	600 138	7,88	125 305	1,65
2014	599 704	7,77	130 913	1,70
2015	602 982	7,71	131 830	1,69
2016	594 493	7,50	126 164	1,59
2017	569 459	7,09	128 411	1,60
2018	553 202	6,80	142 448	1,75

Kaynak: Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

Tablodaki verilere göre en yüksek evlenme sayısı 2005 yılında 641. 973 olarak gerçekleşmişken bu sayı 2018 de 553.202'ye kadar düşmüştür. Yine 2005 yılında boşanma sayısı 95. 895 iken 2018 yılında bu sayı 142.448'e yükselmiştir. Toplumsal değişimin baş döndürücü etkisini ülkemiz olarak boşanma olgusu üzerinden de okuyabiliriz.

2.4.Boşanmaya İlişkin Teoriler

Modern dünyanın önemli bir sorunsalı haline gelen boşanma olgusu, 1970'li yıllarda sosyal bilimcilerin de dikkatini çekmeye başlamıştır. Bireysel, toplumsal, psikolojik, hukuksal vb. birçok boyutları olan boşanma kavramı teorisyenler açısından toplumsal değişme süreci bağlamında ele alınmıştır. Bu süreçte en çok kadının konumu değişkenlik arz etmiştir.

Sanayi devrimi ile beraber kadının üretim toplumuna dahil olması, kadın haklarının gelişimi ve eğitim düzeylerinin yükselmesine paralel olarak evlilik oranı azalmış ve boşanma oranı artmıştır. Feodal düzende erkek egemen anlayışının hakimiyeti evliliği katı kurallara bağlayarak boşanmayı zorlaştırmıştır. Modernizmin etkisiyle kişisel tercihlerin ön plana çıkması evlilikte beklentileri artırmıştır. Bunun

sonucu olarak günlük yaşamda psiko-sosyal çerçevede doyum beklentisi ortaya çıkmıştır. Beklentilerin karşılanamaması sonucu boşanma oranları artarak, toplumsal bir sorun olmaktan çıkıp evrensel sorun haline gelmiştir.(Aydın ve Baran, 2010:118)

Günümüzde pek çok ülkede boşanma oranları oldukça artmıştır. Boşanmanın yaygınlaşmasının nedenini birçok teorisyen toplumsal değişimle ilişkili olarak ifade etmeye çalışmışlar ve bu durumu analiz etme adına şu görüşleri ileri sürmüşlerdir;

- Evliliklerin mal ve statü aktarımından daha farklı anlam içermesi,
- Evliliğe bakışın ekonomik anlamda farklı boyutlar kazanması,
- Gelir durumunun artışıyla sorun yaşayan bireylerin ayrı eve çıkabilme rahatlığı,
- Boşanmaya ilişkin bireylerin ve toplumların bakış açılarının değişmesi,
- Modernleşmeyle beraber sosyal hareketliliğin bağlamının değişmesi,
- Aile içi ilişkilerin bireysel ve duygusal ihtiyaçların karşılanması üzerine bina edilmesi,
- Kadın-erkek ilişkisinin karşılıklı bağımlılık haline dönüşmesi,
- Evliliği sürdürmenin zorunluluğu olan çocukların varlığı nedeninin dikkate alınmaması,
- Alternatif evlilik ve birlikteliklerin varlığı.(Amato,1994:207-221 akt. Çiçek, 2014:38-39)

Boşanma olgusunun analizi ile ilgili olarak 2 grup teorik model öne sürülmüştür. Birinci grup teorisyenler boşanmayı, kadının istihdamı ve ekonomik özgürlüğü bağlamında değerlendirirken ikinci grup ise yas teorisi, psikososyal gelişim kuramı ve kriz kuramı üzerinden değerlendirmişlerdir. (Uçan vd, 2005:23 akt. Çiçek, 2014:40)

2.4.1. Boşanma olgusunu Kadının İstihdamı ve Geliri Bakımından İnceleyen Modeller

Sürekli devinim halinde olan toplumsal hayat koşulları, kadının iş hayatına katılımını zorunlu kılmıştır. Ekonomik bağımsızlık kazanan kadının aile içi ilişkileri, evlilikten beklentileri ve evliliğin niteliği noktasında olumlu ve olumsuz değişimler ortaya çıkarmıştır. Değişimin yönünü bireylerin sorunlarla baş etme stratejileri belirlemiştir.(Çiçek 2014:40)

Boşanma olgusunu kadın istihdamı ve gelir durumları açısından inceleyen teorik modeller iki türlü kategorize edilmiştir. Birinci kategoride Uzmanlaşma ve Alışveriş modeli, Sosyal alışveriş modeli ve Pazarlık modeli bulunmaktadır. İkinci kategoride Ekonomik bağımsızlık, Karşılıklı bağımlılık, Rol uyumu ve Ekonomik ortaklık adları altında değerlendirilmiştir. İki kategorideki modeller istihdam mefhumunun kadının hayatında ortaya çıkardığı çelişki ve çatışmaları odak olarak benimsemiştir. (Çiçek, 2014:40)

2.4.1.1.Uzmanlaşma ve Alışveriş Modelleri ile Sosyal Alışveriş ve Pazarlık Modellerinin Boşanma Sorununa Yaklaşımları

Kadının iş hayatına atılmasıyla para kazanma durumu evdeki kadın-erkek rollerinin değişimine neden olmaktadır. Bu modellerin üzerinde durdukları iki temel sorunsal vardır: Birincisi kadının iş yaşamındaki aktif rolü ile birlikte ev işlerinin paylaşımı eşlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde ne tür etkiler yarattı? İkincisi ise kadının çalışması ile evlilik dengesi hangi yönde değişti?(Cooke, 2006:442 akt. Çiçek, 2014:41)

Bu modellerin varsayımlarını şöyle sıralayabiliriz:

- Ev işlerinin eşitçe paylaşılmaması kadın için boşanma sebebi olabilir.
- Erkeğin kazancı boşanma ihtimalini azaltmaktadır.
- Erkeğin iş istikrarı ve gelir düzeyi kadınıkinden daha önemlidir.
- Erken evlenenler boşanmaya daha yakındır. Bu etki erkekler açısından daha güçlü olabilmektedir. Çünkü kadını sınırlayan (çocuk vb.) şeyler mevcuttur.

- Eğitim seviyesi, dini tercihler, yaş farkı gibi etkenler uyuşmama halinde boşanma olasılığını artırabilir.
- Bořanma dūřuncesi, elde edilen kazanımlardan dolayı evliliđin sūresi uzadıka azalmaktadır.
- Őst dūzey bir evlilik beklentisi içinde olanların bořanma dūřuncesi ilk evlilikten sonra olur.
- Evliler genel olarak bekarlara nazaran daha mutludurlar.
- Kōtū bir evlilik bekar kalmaktan daha iyidir.
- Kōtū bir evlilik için bořanma en iyi ōzūmdūr.
- Cinsiyet ilişkileri toplumsal politikalar nazarında farklılaşmaktadır.
- Cinsiyetleřtirilmiř iř bōlūmū evliliđin devamı için önemlidir.
- Ekonomik olarak eşler eşit durumdaysa, ev işlerinin yapılmasında paylaşma esas olursa boşanma ihtimali azalmaktadır.
- Kadınlar boşanmaya daha yakındır. Ekonomik olarak bağımlı değillerdir.(iek, 2014:52-54)

2.4.1.2.Ekonomik Bağımsızlık ve Karşılıklı Bağımlılık Modelleri

2.4.1.2.1.Ekonomik Bağımsızlık Modeli

Ekonomik Bağımsızlık Teorisi'nin ileri sūrdūđū gōrūře gōre, kadının sahip olduğu ekonomik gelir ile boşanma olasılığı arasında pozitif bir ilişki mevcuttur. Kadının erkeğe ekonomik olarak bağımlı olması evliliğin sūrdürülebilirliđini artırmaktadır. Kadının gelirinin artması ile eşine olan bağımlılığı arasında ters orantı vardır. Diđer bir deyişle ekonomik olarak eşine ihtiyaç duymayan kadının eşiyle evlilik rolündeki paylaşımlarda bir takım problemler ortaya çıkmakta ve bu durum eşler arası gū çatışmasına neden olmaktadır. Diđer problemler bir yana, evlilikte kadın gelirinin artması boşanmanın en temel sorunsalıdır. (Amato, 1997: 612-624, Rogers, 2004: 59-60 akt. iek, 2014: 55)

2.4.1.2.2. Karşılıklı Bağımlılık Modeli

Bu modelin öne sürdüğü temel argüman, kadının aile ekonomisine olan katkısı eşinin katkısıyla oransal benzerlik gösterirse boşanma ihtimali yüksektir. Bu model, ekonomik bağımsızlık modelinin ileri sürdüğü “kadının geliri arttıkça boşanma olasılığı artar” savına karşılık olarak, boşanmanın sadece kadın gelirinin artışı ile değil, eşiyile karşılıklı olarak ekonomik bağımlılıklarının da ilişkisinin olduğunu vurgular. Bu modele göre eşlerin aile ekonomisine katkıları eşit oradaysa karşılıklı bağımlılık zayıflar ve boşanma olasılığı artar. (Nock, 1995:503-514 akt. Çiçek, 2014:55)

2.4.1.2.3. Rol Uyum Modeli

Rol uyumu perspektifinin ileri sürdüğü iddia ise kadının ve erkeğin ekonomik olarak benzer katkılara sahip olmaları boşanma ihtimalini düşürmektedir. Bu modelin varsayımına göre kadının ekonomik katkısının çok düşük yada çok yüksek olduğu durumlarda, boşanma ihtimali artar. (Risman vd. 1998:23-40 akt. Çiçek, 2014:57)

Bu yaklaşıma göre kadının ve erkeğin benzer kaynaklara sahip olmaları eşler arasındaki ünsiyeti artıracığından eşlerin hayatındaki paylaşımlar ve eşitlik de artar. Bu eşitlikler durumunda eşler arasındaki güç ilişkisinde de sorun ortaya çıkmayacak ve evlilikler düşük düzeydeki problemlerle yoluna devam edecektir. (Çiçek, 2014:57)

2.4.1.2.4. Ekonomik Ortaklık Modeli

Kadının sahip olduğu ekonomik gelir ile boşanma arasındaki ilişkinin ters orantılı olduğu Ekonomik Ortaklık perspektifinin ileri sürdüğü iddiadır. Kadının aileye ekonomik bağlamda katkısı daha çok ise (özellikle eşinin gelir durumunun düşük olduğu durumda) bu perspektif önem arz etmektedir. (White ve Rogers, 2000:1035-1051 akt. Çiçek,2014: 58)

Kadınların gelir durumlarının yüksek olması boşanma ihtimalini düşürmektedir. Kadının sahip olduğu ekonomik varlık, eşlerin sahip olduğu toplam sermaye miktarını artırmaktadır. (Greenstein, 1990:657-676 akt. Çiçek, 2014:58)

Kadınların gelirlerinin yüksek olması ekonomik zorlukların azalmasına imkan sağlar. Doğal olarak ekonomik sorunlar azalır boşanma ihtimali de düşmüş olur. (Rogers, 2004: 66-74 akt. Çiçek, 2014:58)

2.4.1.3.Boşanmaya Sosyal ve Psikolojik Açidan Yaklaşan Teoriler

2.4.1.3.1.Psiko-Sosyal Gelişim Teorisi

Psiko-sosyal gelişim teorisine göre boşanma süreci aşağıdaki gibi 7 duygusal evrede incelenmektedir:

1-Gerçekleri görmeyi sağlamak

2-Aşınma

3-Kopma

4-Fiziksel ayrılık

5-Yas tutma

6-İkinci ergenlik

7-Keşif ve sıkı çalışma

Bu evrelerin başlangıç ve bitiş zamanları kişiden kişiye değişmekle birlikte keskin bir ayrım söz konusu değildir. Çünkü psiko-sosyal gelişimde bireysel farklılıklar dikkate değer bir husustur. Boşanma sürecinin başlangıcı evliliğin ilk zamanlarına kadar uzanmaktadır. Evliliğin başlangıcından itibaren eşlerin birbirlerinin farklı ve ilişkilerindeki zorlukları hissetmeleri yukarıda saydığımız duygusal evreleri başlatan bir gelişmedir. Nihai kerte de eşler birbirlerinin farklılığını ve ilişkilerindeki güçlükleri tölere edemezlerse evlilik boşanmayla sonuçlanabilir. (Kessler, 1993:237-251 akt. Çiçek, 2014:60-6)

2.4.1.3.2.Yaşam Seyri Teorisi

Multidisipliner bir yapıya sahip bu perspektifin amacı, zaman ve insan davranışı arasındaki bağı anlamaktır. (Hutchison, 2007:291-307 akt.Çiçek, 2014:62) Bu modele göre boşanma, zaman ve olayların süresi bağlamında değerlendirilmektedir. Evlenme yaşı, evlilik süresi, çocukların varlığı gibi etkenlerle zamanlama ve olaylar arasında ilişki vardır. Evlenme yaşına bağlı olarak erken yaşta evlenenler boşanma olasılığı ile yüksek oranda karşı karşıyadırlar. Erken evlenme bireylerdeki psikolojik bağlamda olgunlaşmanın tam gerçekleşmemesi, iş yaşamındaki dengesizlikler sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla boşanmalar daha çok evliliğin ilk yıllarında gerçekleşmektedir. (Amato ve Previti, 2003:607 akt. Çiçek, 2014:63)

2.4.1.3.3.Boşanmanın Altı istasyonu

Bohannon' un ele aldığı bu teoride sadece boşanma değil, yeniden evlilik süreci de dikkate alınmıştır. Bu modelin savunucularının baz aldığı nokta, boşanmaların artmasının yanı sıra yeniden evlenmelerin de artmasıdır. İlk evliliği hüsrarla sonuçlanan bireylerin ilk evlilikteki deneyimleri ikinci evliliği için bir avantaj olacağı düşünülmektedir. Bu modelde mutsuz evliliği bitirmiş biri için yeniden evlenmenin nedenleri çok boyutlu olarak tartışılmıştır.(Çiçek, 2014:64)

Bu perspektife göre boşanma;

1-Duygusal boşanma

2-Hukuki boşanma

3-Ekonomik boşanma

4-Ebeveyn olarak boşanma

5-Toplumsal boşanma

6-Ruhsal boşanma

olmak üzere altı basamakta gerçekleşmektedir.(Bohannon, 1970:33-62)

2.4.1.3.4.Kriz ve Yas Süreci Olarak Boşanma

Bu perspektife göre ailedeki krizler boşanmaya neden olmaktadır. Ekonomik sorunlar, aile fertlerindeki duygusal değişiklikler, eşler arasındaki negatif ilişkiler vb. durumlar ailedeki krizlerdendir. Bu durumlar evliliği riske atmakta ve evlilikten beklentileri minimize etmektedir. (Reiss and Lee, 1998:40-50 akt. Çiçek, 2014:71)

Bu teoriye göre boşanma ile ayyuka çıkan kriz, farklı aşamalarda gerçekleşir(Kessler, 1975:23-31 akt. Çiçek, 2014:71)

Wiseman boşanma krizini beş aşamalı olarak şöyle ifade etmiştir;

1-İnkâr

2-Kayıp ve depresyon

3-Öfke aşaması

4-Yeni bir yaşam tarzının ve kimliğin oluşturulması

5-Kabul ve entegrasyon (Wiseman, 1975:205-212 akt. Çiçek, 2014:72)

2.5. Yaş Gruplarına Göre Çocuklarda Boşanmaya Verilen Tepkiler

Bir süreç olarak değerlendirildiğinde boşanma fiili, yalnızca ebeveynler arasında meydana gelen bir vakıa değildir. Özellikle çocuklar açısından birçok açmazı beraberinde getiren bir yapı arz etmektedir.

Boşanma olgusunun grift yapısı ve çocukların gelişimsel dönemlerinin farklılık göstermesi, çocuklarda boşanmaya karşı verilen tepkileri de farklılaştırmaktadır. Farklı bilişsel-duyuşsal dönemde bulunan, yetiştiği ailenin kültürü, bulunduğu sosyal ortam-çevre, ebeveynlerin eğitim durumları gibi değişkenler çocukta boşanmaya bakışı etkilemektedir.

Gelişim basamaklarının farklılığı, ebeveyn boşanmasında tek başına belirleyici rol olmamakla birlikte boşanma döneminde bulunulan yaş etkili olmaktadır.(Koç ve Yılmaz, 2016:91)

Erkan'ın 1989 yılında yapmış olduğu çalışmada boşanma esnasındaki çocuğun yaşı ve etkilenme düzeyi üç farklı bakış açısı ile ifade edilmektedir:

1- Ebeveyn boşanmasında çocuk ne kadar küçük yaşta olursa, çocuğun boşanmadan etkilenme durumu o kadar artmaktadır. Bu bakış açısı bütüncül etkiye vurgu yapmaktadır.

2-Kritik dönemin etkisini vurgulayan bakış açısına göre 3-6 yaş arası dönemdeki boşanmalar çocuk üzerinde yıkıcı, travmatik ve uzun süreli bir etki oluşturmaktadır.

3-Çocuklar zamanla boşanmayı travmatik bir olay olarak görmekte ve 2 yıl içinde boşanmanın etkisinden sıyrıldığını düşünmektedir. Bu perspektif boşanmanın etkisinin zamanla azaldığını ifade etmektedir.(Koç ve Yılmaz, 2016:91)

Ambert (2009:21) 'in yaptığı çalışmada yaş dönemi itibariyle boşanmadan en çok etkilenen çocukluk yaş aralığı 4-10 yaştır. Bunda temel etken çocuğun ailede meydana gelen değişimleri ve ne kaybettiğini yeterince anlayacak olgunlukta olmamalarıdır. Dolayısıyla kendilerini boşanmanın suçlusunu olarak görmektedirler. (Ambert, 2009:21)

2.5.1. 0-3 Yaş Dönemi

Bebeklik döneminin gelişimsel ödevlerinden biri güven duygusudur. Anne-babanın çocuğa fiziksel/duygusal yakınlığı güven duygusunun gelişimi açısından önemlidir. Wallerstein 1991'deki çalışmasında, boşanma ile ilgili olarak çocuklarda tepki gelişimi açısından en önemli değişkenin yaş olduğunu vurgular. Okul öncesi dönemde genelde çocukların tepkileri şu şekilde ifade edilebilir: Kaygı, rüyada kabus görmek, suçluluk psikolojisi, cinsel kimlik gelişiminde olumsuzluk, yemek yemede problemler, sinirlilik-agresiflik örnek verilebilir.

Küçük yaştaki çocuklarda ebeveynlerden birinin evde olmadığına diğerinin de yok olacağı endişesi vardır. Kendi fiziksel/duygusal dünyaları değiştiğinde korkuları da artar. Dolayısıyla kabus görmeye, ebeveyne bağımlı hale gelmeye, anaokulu-kreş dönemlerinde ayrılık durumları gerektiren zamanlarda daha da tepkisel olmaya başlarlar.(Pedro- Carroll 2013:37 akt. Koç ve Yılmaz, 2016 :94)

2.5.2. 3-5 Yaş Dönemi

Gelişimsel döneme göre çocukların boşanma olgusuna bakışları değişmekle birlikte verdikleri tepkiler de değişmektedir.

Okul öncesi dönemde boşanmaya gösterilen tepkiler fiziksel ayrılık sonucu korku-şaşkınlık, anneye aşırı bağımlılık, tuvalet alışkanlığını kaybetme örnek verilebilir. (Hetherington and Cox&Cox, 1978, akt Koç ve Yılmaz, 2016:97)

Elliot and Place (1998)'in yaptıkları çalışma ile bu yaş dönemi çocuklarda anne-baba ayrılığına direnç gösterme, ağlamada artış, tuvalet alışkanlığı gibi gelişimsel becerilerde gerilemiş, uyku düzensizliğinden dolayı agresifleşme tavırları gözlemlenmiştir.(Elliot and Place ,1998, akt Koç ve Yılmaz, 2016:98)

2.5.3. 5-8 Yaş Dönemi

Bu yaş dönemi çocukları boşanmanın sonuçlarını bilişsel anlamda bilirler. Anne-baba duygusal bağının koptuğunun farkındadırlar. Çocuk bazen anneyi bazen de babayı suçlar. Boşanma sebebi olarak kendini görür ve suçlar.(Koç ve Yılmaz, 2016:102)

Bu dönemdeki çocuklar boşanmadan dolayı kendi ihtiyaçlarının karşılanamayabileceğini düşünürler. Ağlama ve öfke nöbetleri, saldırganlaşma yada uysallaşma, içe kapanıklık durumları görülebilir. Kekeleme, saç dökme, burun karıştırma ve tırnak yeme gibi davranışlar gözlemlenebilir.(Weyburne 2000:117-118 akt. Koç ve Yılmaz, 2016:103)

Çocuk annedeysse baba ziyarete geldiğinde çocukta korku ve güvensizlik görülebilir. Bu dönemde akademik gelişme açısından da problem görülebilir. Düzenli defter tutamama, yazılarda bozukluk , daha fazla yanlış yapma gibi olumsuz davranışlar görülebilir.(Koç ve Yılmaz, 2016:104)

2.5.4. 8-12 Yaş Dönemi

Bu yaş dönemindeki çocuklarda tepkisellik daha üst seviyede olabilir. Ayrıca anne ya da babadan birine karşı daha taraflı davranılabilir. Gelişim basamaklarını hızla tırmanan çocuk, bu dönemde reddedilme, çaresizlik, korku, yalnızlık duygularını daha yoğun şekilde yaşayabilir. Anne-baba ayrılığı kimi zaman utanılacak bir durum haline gelir. Boşanmadan dolayı anne-babayı suçlarlar. Derse odaklanmada problem, öfkesini çatışma yaşadığı öğretmen yada arkadaşına yönlendirme durumu yaşanabilir. Güçsüzlük duygusuna karşı okul otoritesiyle çatışma yaşayabilir.(Koç ve Yılmaz, 2016:105)

2.5.5. 12 ve Üzeri Yaş Dönemi

Ebeveyn boşanmasında en fazla etkilenenler, şüphesiz ergenlik döneminde bulunan bireylerdir. Çünkü bu dönem bireyi artık kendi kararlarını alabilmekte, bağımsızlığını ilan etmekte ve gelecek kaygısını aşırı yoğun yaşamaktadır. Hayat farkındalığı artan ergen birey, anne-babayı ideal eş imajı açısından da değerlendirmektedir. (Koç ve Yılmaz, 2016:104-105)

Boşanma olgusunun en temelde bilişsel anlamda anlaşılmasının sağlandığı, diğer bir deyişle sonuçlarının farkındalığının yüksek olduğu dönem, ergenlik dönemidir. Çünkü, bireyin bilişsel açıdan tam olgunluğa erdiği dönemdir. Çevresindeki olayları zihinsel gelişim açısından daha doğru okumakta ve yorumlamaktadır. Geleceğe yönelik kaygılar, bu dönemde daha yoğun yaşanmaktadır.

Bu dönemdeki çocuklarda boşanmamış aile çocuklarına göre yaşam doyumları düşük düzeyde gerçekleşmektedir. Yine anne-babası boşanmış çocuklarda yüksek düzeyde anksiyete, depresyon ve stres ortaya çıkmıştır. (Richardson and McCabe 2001, akt Koç ve Yılmaz, 2016: 106)

Bu dönem bireylerinde içe kapanma, ruhsal acı, fiziksel rahatsızlıklar, sakarlıklar, suça bulaşma, alkol- uyuşturucu bağımlılığı, hırsızlık, zorbalık gibi davranışlar da görülmektedir. (Youdell 2014: 45 akt. Koç ve Yılmaz, 2016: 108)

Boşanmanın etkilerini, yaş dönemlerine göre sınırlı biçimde kategorize etmek doğru olmayabilir. Çünkü çocuğun gelişimsel sürecindeki farklılıklar, kültür, dil,

cinsiyet, ekonomik faktörler bireylerin ruhsal-fiziksel gelişimlerini, toplumsal uyum çabalarını farklı şekillerde etkilemektedir. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde yapılan bilimsel çalışmalarla boşanma sürecinin etkilerini, farklı yaş dönemleri farklı etkilemektedir. Bu bağlamda geliştirilecek politikalarda bu süreçler dikkate alınabilir.

2.6.Boşanma ve Çocuk Üzerine Yapılmış Çalışmalar

2000’li yıllardan itibaren sosyal bilimler çevresinde rağbet görmeye başlayan boşanma olgusu, giderek çekiciliğini artırmaktadır. Toplumsal yapıdaki değişimler, nihai kertede aileyi de etkileşimi altına alarak giderek sorunlar yumağına dönüşmektedir. Bu sorunlara çözüm olarak akademik yazın alanı ciddi öneriler sunmaktadır. Yaptığımız çalışma ile ilgili daha önceden var olan yazılı bir veri yoktur. Çalışmanın paralelinde var olan eserleri incelediğimizde büyük oranda boşanma olgusu üzerinde durulmuştur.

Çelikoğlu, 1997’ de yaptığı çalışmada boşanmanın çocukların benlik saygısına etkisini araştırmıştır. Çalışmanın nihai çıktısına göre boşanmanın çocukların benlik saygısına olumsuz etkisi görülmemiştir. Çalışmada örneklem kapsamındaki çocukların çoğunda benlik saygısı yüksek ve orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Altunbulak ve Aydoğan’ın 2015 yılındaki yaptığı araştırmanın amacı, ilköğretim ikinci kademedeki boşanmış ve tam aileye sahip öğrencilerin, okul başarılarını ve problemlerini incelemektir. Araştırmada elde edilen verilere göre, öğrencilerin okul başarılarının aile yapısına, sınıf düzeyine, yanında kalmadığı ebeveyni ile görüşme sıklığına göre anlamlı şekilde farklılaştığı saptanmıştır. Ayrıca, anne-babası boşanmış öğrencilerin, anne-babası boşanmamış öğrencilere göre içedönük kişilikle ilgili daha fazla problem yaşadıkları sonucuna varılmıştır.

Çivitçi, Çivitçi ve Fiyakalı 2009’ daki yaptıkları çalışma ile ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış liseli ergenlerin yalnızlık ve genel yaşam doyumu düzeylerini incelemiştir. Çalışma sonucuna göre anne-babası boşanmış ergenlerin yalnızlık ve genel yaşam doyumları anne-babası boşanmamış ergenlere göre daha dezavantajlı oldukları tespit edilmiştir.

Akdoğan, 2012 yılında yaptığı çalışmasında anne-babası boşanmış ve boşanmamış ergenlerin algılanan sosyal destek düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Çalışma sonucuna göre algılanan sosyal desteğin ebeveynlerin boşanma durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre, 8.sınıfların 9.sınıflara göre ve ayrıca ebeveynleri boşanmış ve babası çalışan ergenlerin ebeveynleri boşanmış babası çalışmayanlara göre daha fazla sosyal destek algıladığı tespit edilmiştir.

Güney 2016' daki çalışmasında, ilişkiel tarama modeli ile Karaman'da liselerde okuyan anne-babası ayrı ve ayrı olmayan öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan lise öğrencilerinin yılmazlık düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın verileri değerlendirildiğinde elde edilen bulgulara göre hem ebeveynleri boşanmış hem de birlikte yaşayan ergenlerde yılmazlık ve algılanan sosyal destek arasında orta düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur.

Kahraman'ın 2016'daki çalışmasında, boşanma sonrasında genç-ebeveyn ilişkilerinin sürdürülmesi ve öğrencinin akademik başarısına etkisi araştırılmıştır. Bu çalışmaya göre boşanma sürecinden geçen ebeveyn süreç sonunda çocuğun hem annesi hem de babası olmak durumunda kaldığından üzerine düşen sorumluluğun arttığı ve baş etmeleri gereken sorunların arttığı tespit edilmiştir.

2.7.Ergenlik

Çocukluktan yetişkinliğe geçişte bir "ara basamak" olarak tarif edilen bu dönemin ortalama başlangıç yaşı kızlarda 10-12, erkeklerde 12-14 yaş olarak belirtilmiştir.

Ergen (adolescent) kavramı Latince'de büyümek, olgunlaşmak manasına gelirken, yapısı itibariyle bir durum değil, bir süreci ifade eder. Bireylerde hızlı ve sürekli bir gelişme süresi olarak belirlenen bu dönemde biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme/olgunlaşma durumu mevcuttur. (Yavuzer, 2007:262)

Toplumsal açıdan kişinin ne çocuk ne de yetişkin olarak benimsenmediği, sosyal hayattaki sorumluluklarına henüz sahip olamadığı, toplumsal rolünü

keşfedebileceği, kendine ait bir yol/kişilik/kimlik inşa edebileceği, bir meslek edinebilmek üzere toplumun gence sağladığı bir süre dilimi olarak tanımlanabilir. Toplumsal kişiliğe ulaşılabilecek bir ‘‘kargaşa dönemi’’ olarak da tanımlanabilir. (Cloutier, 1982:875)

Toplumdan topluma, iklimden iklime, sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak bu dönem değişkenlik gösterir. UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) bu dönemi 15-25 yaş aralığı olarak ele almaktadır.(Yavuzer, 2007:262)

Yörükoğlu (2007)’ na göre ergenlik dönemi, hızlı büyümenin ve olumsuz davranış ve tepkilerin yoğun olduğu 12-15 yaş, çekingenliğin ve kendine güvensizliğin belirgin olduğu 15-17 yaş, kendine güvenin, delikanlılığın ağır bastığı 17-21 yaş aralığı olarak sınıflandırmaktadır. (Yörükoğlu, 2007:20)

11-20 yaş zaman aralığı, kişiliğin toplumsal olanı benimsediği, arayış içinde kim olduğu, neye/kime değer vereceğini, amaç uğruna çabaların içinde devindiği dönemdir. (Yavuzer, 2001:111)

Ergenlik döneminde bireyde toplumsal davranışlarda olgunlaşma, bulunduğu gruba değer verme, grup normlarına uyum, iç dünyasında bağımsızlaşma, toplumsal rolüne uygun özdeşleşme çabaları gibi davranışlar yoğun halde görülür. (Yavuzer, 2001:111-112)

2.8.Ergenlik ve Uyum

Ergenlik dönemi biyolojik ve psikolojik açıdan hararetli bir dönemdir. Arayış içinde olan ergen birey, çevresine, toplumsal normlara kendi olma çabası içerisinde adaptasyon sağlamaya çalışırken aynı zamanda ciddi şekilde uyum sorunları da yaşamaktadır. Fiziksel ve biyolojik açıdan hızlı bir değişim atmosferinde olan birey, kendini kontrol etmede ve duygusal anlamda kendini kontrol etmede problemler yaşar. Bu noktadan hareketle bireyin çevresinin kendine olan bakışı, anlayış/bilinç içerirse bu dönemi ergen birey rahat bir şekilde atlatabilir.

‘‘Çocuklukla erişkinlik arasındaki geçiş döneminde, bireyin çocukça alışkanlık ve davranışları, yerlerini olgun tutum ve davranışlara bırakır. Bu evrede artık birey, öğretmenin

anne ve babasının yardımı olmaksızın çevresine tek başına bakmayı öğrenmektedir. Bu geçiş döneminin başarılı olması, ergen adayının bu döneme iyi hazırlanmış bulunmasına bağlıdır. Bu hazırlık döneminde de aile üyelerinin etkisi kuşkusuz büyüktür.”(Yavuzer, 2007:277)

Birey, toplumda kuracağı ilişkilerin temelini aile örnekleminde elde eder. Çocuğun anne-babasıyla kurduğu ilişki biçimi, diğer insanlarla kuracağı ilişki biçimleri için bir temel teşkil eder. Sevgi ve saygı ortamında büyümüş, değer görmüş birey, kuracağı ilişkilerde de sevgi ve saygı temelli bir ilişki biçimi benimseyecektir.

Çocuğun ilk toplumsallaşma deneyimi aile içinde olur. Anne ve babayla kurulan ilişki bebek için ilk toplumsallaşma sürecidir. Aile, tıpkı toplumsal sahne gibidir. Çocuk burada ilişki çeşitlerini gözlemler ve kayıtlar. Aile içi ilişkilerdeki olumlu ve olumsuz durumları evde öğrenir. (Yörükoğlu, 1994:126)

Anne-baba arasındaki olumsuz ilişki, ergenin psikolojisini bozarak bu durumun toplumsal ilişkilerine de yansıtacağı açıktır. Sonuçta gruba uyum sağlayamayarak grup dışına itilebilir. (Avcı, 2003:24)

Bireyin ailesi ile olan etkileşiminin karakteri arkadaş grubu ile olan ilişkisini de belirler. Arkadaşlık erken çocuklukta başlayan bir süreçtir. Arkadaşlık kuran birey toplumsallaşmayı da öğrenir. Çevresince aranmak, benimsenmek gençte benlik saygısını geliştirir. Bu durumda birey, yetenekleriyle kendini ispatlamaya çalışır. Yardımlaşma, paylaşma duygusal alışveriş bağlarını sıkılaştırmada önemli işlevlerdir. Arkadaşlık, kişiliğin aynasıdır. Toplumsal beceriler, arkadaşlık ilişkisiyle gelişir, birey işbirliğini bu süreçte öğrenir. Arkadaşlık kurabilmek bir başarıdır, ruh sağlığının bir ölçütüdür. (Yörükoğlu, 2007:70)

Ailesiyle yeterli ve gerekli düzeyde iletişim kuramamış bireyin, ergenlik döneminde ve ilerleyen dönemlerde uyum sorunları yaşaması olağandır.

Ergenlik döneminde toplumsal uyum açısından ele alınacak kavramlardan biri de ergen bireyin ahlaki gelişimidir. Çocuğun toplumsal gelişimi/uyumu, bir yönüyle kendi davranışlarını yönlendiren/etkileyen ahlaki gelişimi/değer yargılarıdır. Birey, toplumun değer yargılarına göre hareket ediyorsa bir yönüyle kendini yönetecek/uyumunu sağlayacak bir bilinç kazanmış demektir. Bu duruma aynı zamanda bireyin bilişsel ve duyuşsal gelişimine de etki eder.

Kişilik gelişimine etki eden unsurlardan biri de ahlaki gelişimdir. Ahlaki gelişim bireyde, toplum içinde doğru ve yanlış fark edebilme yetisi kazandırarak toplumsallaşması bağlamında etkin bir rol oynar. Ahlaki gelişime ek olarak toplum normları da bireyi denetleyen unsurdur. Topluma uyum sağlayan bireyden normlara uyması beklenir. (Selçuk, 2000:110) Ergenlik dönemindeki birey daha rasyonel düşünebilme yetisi kazanır. Bu dönem bireyi başkalarına yardımcı olma, çevresine zarar verici davranışlardan uzak durma gibi davranış kalıpları geliştirir.(Binbaşıoğlu, 1990:201) Ahlaki gelişim sürecini sağlıklı geçiren bireyin topluma/çevreye uyumu daha kolaydır. Ters durumda birey uyumsuzluk problemi yaşayacaktır.

Toplumsal uyum açısından incelenmesi gereken diğer bir kavram ‘‘kimlik krizi’’dir. Erikson’un temellendirdiği bu kavram, ergenlik dönemi için genelleştirilmiş bir kavramdır. İlla ki her ergenin kimlik krizi yaşayacak diye bir yargı söz konusu değildir.

Erik Erikson’a göre bu dönemin en belirgin sorunu kimlik arayışıdır. Erikson, bireyin kimliğinin gelişiminde çevresinin de ciddi etkisi olduğunu ifade eder. Birey kendisinde süreklilik ve bütünlük görürse, tutarlı yaşam biçimi geliştirebilirse dengeli bir kimlik sağlayabilir. (Yavuzer, 2007:286)

Bireyin fiziksel ve ruhsal değişimler geçirmesiyle oluşan bir kişilik yapısına ek olarak, kişilerden bağımsızlaşarak kendi başınlığını sağlaması, kimlik gelişiminin esaslarındandır. Bireyin olumlu bir kimlik kazanması tüm değişiklikleri özümleme sürecine de bağlıdır. Bu süreç, doğal bir süreçtir. Ergenin kimlik inşası dönemindeki davranışlarının temel sebebi topluma uyum sağlamak ve toplumda kabul görmektir. Ailesi, çevresi tarafından hoşgörü ile yaklaşılana birey bu dönemi sağlıklı bir şekilde tamamlayarak toplumsal uyumu kolaylıkla gerçekleştirir. Ailesi ve çevresi tarafından hoşgörü ile yaklaşılmayan birey, toplum normlarına tepki geliştirerek uyumsuzluk tavırları sergiler ve toplumsal açıdan sorunlu tipler olarak karşımıza çıkarlar.

2.9. Toplumsallaşma

Doğumla birlikte başlayan ve ömür boyu süren bir süreç olarak ifade edebileceğimiz toplumsallaşma , fertlerin kişilik/kimlik inşa ettiği ve bunu deneyimlediği bir akış olarak tarif edebiliriz. Tezcan’ın 2016’ daki çalışmasına göre

toplumsallaşma, kişinin toplum içinde toplumun kültürel kodlarını benimseyip o toplumun bireyi olma durumuna gelmesidir. Toplumsallaşan birey, toplumun davranış kalıplarını sindirmesi gerekir.

Giddens, 2012' deki çalışmasında toplumsallaşmayı bebeğin doğduğu kültüre zamanla ayak uydurup gelişerek kendi farkındalığını kazanan bilgili/bilinçli bir kişilik oluşturması süreci olarak tarif eder. Toplumsallaşma bir nevi davranış kalıplarının/kültürel kodların nesilden nesile aktarılması manası da taşımaktadır. Çünkü birey sosyalleşirken sosyal öğrenme yoluyla (taklit) büyüklerinden toplumsal pratikleri deneyimler ve bunları yaşar.

Bireysel ve toplumsal beklentiler/gereksinimler bireyi toplumsallaşma serüvenine icbar eder. Bu durum kişinin toplumsal sistemin bir bireyi olma süreci olmaktadır. (Tezcan, 2016:104)

Tezcan, (2016) toplumsallaşmanın özelliklerini şöyle sıralamıştır:

-Toplumsallaşmanın olması için bireyin topluma dahil olması gerekir. Toplumsuz toplumsallaşmadan bahsedilemez. Bireyler, içinde doğup büyüdüğü toplum tarafından toplumsallaştırılır.

-Toplumsallaşma doğumla beraber başlar.

-Tek yönlü bir süreç değildir.

-Toplumsallaşma bireysel farklılıklara dikkat çekmez. Kişilik gelişiminin topluma uyarlaması-öğrenilmesi süreçleri ile ilgilidir.

-Bireyi etrafındaki modelleri, simgeleri, beklentileri ve duyguları öğrenmesi yetenekliliği açısından irdeler. (Bloom-Selznick, sociology 93-94 akt. Tezcan, 2016:104)

Toplumsallaşma farklı kuşakları birbirine bağlayan harç gibidir.

Öğrenme yoluyla gerçekleşen toplumsallaşma, diğer insanları anlama ve onlara uyum sağlamaktır. (Yavuzer, 2007:46)

2.9.1.Toplumsallaşma Araçları

Toplumsallaşmanın gerçekleştiği ortamlar toplumsallaşma araçları olarak adlandırılır. Temel kurum olarak aile, arkadaş(akran) çevresi, kitle iletişim araçları, yurtlar, dini kurumlar, gençlik hizmetleri örgütleri, siyasi ve ekonomik kurumlar bireyin sosyalleşmesine katkıda bulunan yapılardır.(Tezcan, 2016:108)

2.9.2.Toplumsallaşma Kuramları

Toplumsallaşma kavramının grift yapısı onu açıklamada zorunlu olarak farklı kuramların ortaya çıkışına neden olmuştur. Toplumsallaşma ile ilgili üç farklı kuram vardır.

2.9.2.1. Psikanalitik Yaklaşım

Bu yaklaşımın kurucu kimlikleri Freud ve Piaget'tir. Freud ve Piaget toplumsallaşma sürecini ifade ederken kıstas olarak çocuğu temel almışlardır. (Tezcan, 2016:113)

Freud kişilik oluşumunu açıklarken id, ego, süperegö kavramları üzerinden inşa etmiştir. İd, bireyin alt-benini oluşturan ve bencilce davranmasını sağlayan, haz ilkesine göre çalışan kısmıdır. Ego, benliği oluşturan gerçeklik ilkesiyle hareket eden ve idi kontrol altında tutmaya çalışan kısmıdır. Süperegö ise üst-benlik olarak ifade edilir ve toplum ile anne-babaların değer yargılarını temsil eder. Çoğunluk süperegöyü ‘vicdan’ olarak da niteler. (Burger, 2006:78) İşte bu id, ego, süperegö arasındaki denge bireydeki ahlak gelişiminin temelidir. Bu durum çocuğun kalıtsal yapısı sonucu oluşur. Dolayısıyla Freud, toplumsallaşmayı kalıtsal olarak değerlendirmiştir.(Tezcan, 2016:113)

Piaget, ahlak gelişimini bilişsel boyutta değerlendirmiştir. Çocuk birtakım deneyimlerden geçerek bilişsel olgunluğa ulaşır. (Tezcan, 2016:113) Bilişsel olgunluk aynı zamanda toplumsallaşmayı da kolaylaştırır.

2.9.2.2. Kültürleşme Kuramı

Kültürleşme, farklı kültürel grupların birbiri ile ilişki halinde olması durumunda kültürel kodlarında zamanla değişimin yaŐanması olarak açıklanır.

Antropologlara göre birey, içinde bulunduğu kültürü öğrenir ve davranışlarını bu kültürün kalıpları belirler. Kültürleşme kuramı, toplumsallaşmayı sadece kültür bağlamında ele almıŐtır. Bazı antropologlar kültüre ek olarak kalıtım etmenlerini de dikkate almıŐtır. Kroeber, Malinowski gibi antropologlar, bireyin toplumsallaŐmada toplumsal kültürün etkisiyle beraber bireyin kendinden getirdiği kalıtımsal özelliklerin de toplumsallaşmasını etkilediğini vurgular. Bu minvalde her kültürün kendine özgü olgularını dikkate almışlardır. (Tezcan, 2016:114)

2.9.2.3.  ğrenme Kuramı

Watson tarafından ileri sürülen kurama göre bireyin davranışlarını oluşturan genel durum koŐullandırmasıyla elde edilmiş deneyimlerin ürünüdür. Bu kurama göre birey, toplumsal kültürü öğrenerek davranıŐlarına yansıtır ve kendinden sonrakileri de bu Şekilde etkiler. (Tezcan, 2016:114)

2.9.3. Toplumsal Uyum

Uyum, bireyin uyarıcılara karşı gösterdiği tepki geliştirme yeterliliği olarak tanımlanabilir. Birey toplum içinde değer görmek ister ve bunun için çaba harcar. Toplumsal uyum, bireyin değer görme isteğinin karşılanması anlamında kullanılabilir. Bu uyum süreci kişinin yetişkinlik yıllarındaki başarısını da etkileyebilir. Toplumsal uyuma  l u olarak kişiler arası ilişkiler, gruba dahil olabilme, pozitif olma, sorumluluk yükleme ve ortak yaşamın gerekliliklerine uyabilmektir. Bu durum bir sonuç değil süreçtir. Zamanla gerçekleşir. (Yavuzer, 2007:47)

İyi bir toplumsal uyumun  l utlerini Yavuzer Şu Şekilde ifade etmektedir:

- Farklı gruplara uyum gösterme: Uygun ilişki kurma biçimleri
- Sosyal tutumlar: Toplumun benimsediği normları kıstas almak

-Kişisel doyum: Toplumsal rolünü iyi oynayıp bundan haz almak. (Yavuzer, 2007:50)

2.9.4.Uyumla İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

Uyumu ele alış bakımından kuramsal bakış farklılıkları vardır. Birçok disiplinle ilişkili olduğundan uyumun en genel manası, canlıının değişen şartlara ayak uydurması olarak ifade edebiliriz.

Psikolojik bağlamda uyum, normal-sağlıklı olma, uyumsuzluk ise normaldışı-sağlıksız olarak değerlendirilmektedir. (Avcı, 2003:14) Psikolojik açıdan uyumun değerlendirildiği yaklaşımlar aşağıdaki gibidir:

2.9.4.1. İstatiksel Yaklaşım

Bu yaklaşıma göre uyum, “ortalama” kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılır. Davranışların normallik oranları bu yaklaşım ile sık sık ele alınırken, değerlendirme yapılırken de çoğunluğu oluşturan grup normal sayılırken çan eğrisinin iki ucundaki gruplar normal-dışı olarak değerlendirilir. (Geçtan, 2010:29) Ortalama altında veya üstünde kalan davranışlar anormal olarak değerlendirilmektedir. Bu noktadan hareketle zeka düzeyi normalin altında ve üstünde olan bireyler anormal kabul edilir. Son değerlendirmeye istinaden bu yaklaşımın uyum kavramını açıklamada yeterli olmadığını ifade edebiliriz.

2.9.4.2. Tıbbi Yaklaşım

Bu yaklaşımın temel bağlamı, kişide anormal davranışlar yada ruhsal bozukluklar varsa bunun altında yatan fiziksel yada biyolojik nedenler olduğu ve bunların tedavi edilmesi gerektiğidir. Bu tür davranış gösterenler “hasta” olarak değerlendirilir. (Budak, 2000:753 akt. Avcı, 2003:15) Bu yaklaşıma göre fazla acısı yada rahatsızlığı olmayan kişiler sağlıklı olarak değerlendirilir.

Kişinin anormal davranış göstermesi illa onun hasta olduğu anlamına gelmez. Bazı durumlarda fertler, kendi sosyo-kültürel altyapısı ve içinde bulunduğu toplumsal

yapı gereği anormal davranışlarda bulunabilirler. Durum normalleşince fertler tekrar normal hale döner. Dolayısıyla fertleri ruh hastası olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Tıbbi yaklaşımın eleştiriye tabi tutulduğu nokta bireyin davranışlarını sadece fiziki açıdan değerlendirmemek gerektiğidir. Davranışları aynı zamanda bireyin içinde bulunduğu toplum normları ve bireyin kişilik yapısı da belirler.

2.9.4.3. Toplumsal Normlardan Sapma Yaklaşımı

Normlar bireylerin topluma uyumu ve toplumsallaşabilmesini sağlar. Normsuzluk hali toplumsal kaos oluşturabilir. Birey toplumun norma uydukça toplumsallaşabilir. Normlar hem bireyler arası hem de birey-toplum arası kuralları kapsar. Birey toplumsallaşma sürecinde toplumsal normları öğrenebilirler.

Toplumsallaşma doğumdan ölüme kadarki süreci kapsayan, bireyin kimlik kazanma süreci olarak değerlendirebileceğimiz toplum davranış kalıplarını kişinin kişiliğinde özümsemesi ve o topluma ait birey olma hali olarak ifade edebiliriz. (Tezcan, 2016:103)

Toplumsal normlara uymama hali bir normsuzluk ifadesidir. Normsuzluk, toplumun belirlediği kurallar dışına çıkma yani sapma olarak değerlendirilebilir.

Toplumlar, sosyo-kültürel, ekonomik anlamda farklılıklar arz ettiği için toplumdaki topluma normal ve anormal davranışlar birbirinden farklı olabilir. Toplumun belirlediği normların dışına çıkan bireyler anormal olarak damgalanır. Toplumdan topluma hatta aynı toplumun bireyleri arasında normal, anormal ve sapma davranışları da farklılık arz eder. Dolayısıyla bu kavramları tanımlanarak, görecelikten dolayı zor olmaktadır.

2.9.4.4. Psikolojik Yaklaşımlar

Psikolojik yaklaşımlar dört başlık altında incelemeye çalışılmıştır.

- Psikanalitik Yaklaşım

-Davranışçı Yaklaşım

-İnsancıl Yaklaşım

-Sosyal Psikolojik Yaklaşım

2.9.4.4.1. Psikanalitik Yaklaşım

Freud'un yapısal model olarak öne sürdüğü bu yaklaşım kişiliği ego (benlik), id (alt-benlik) ve süperego (üst-benlik) olarak ayırmıştır. Doğumla beraber id kişilik yapısı varolur. Bu kısım bizim bencil olan ve yalnızca kişisel isteklerimizi karşılayan yapıdır. Haz ilkesine göre çalışır. Toplumsal sınırları dikkate almaz. Ego'muz gerçeklik ilkesiyle hareket eder. Ego'nun birinci görevi id'i tatmin etmek, onu bilinç altında tutmaktır. Örneğin çok acıktığımızda alt benliğimiz etrafındaki her türlü yiyeceğe saldırmamızı sağlar, benliğimiz ise bunu kontrol altına alır. Süperego toplumun standartlarını belirler. Ne yapıp yapmayacağımız konusunda daha çok kısıtlamalar yapar. Süperego çoğu kişi tarafından "vicdan" olarak kabul eder. Normal bireyde bu üç yapı sürekli olarak etkileşim halindedir ve davranışlar bunların birbiriyle olan ilişkisiyle açığa çıkar. Bu üç yapı uyum içinde olursa birey normal, uyumsuzluk içindeyse birey anormal davranışlar gösterir. (Burger, 2006:79-80)

Psikanalitik kuram insan ilişkilerinin değişik devrelerini mevzubahis etmezken önceki yaşanmışlıkların sonraki ilişkileri etkilediğini savunmaktadır. (Hortaçsu 1997:43)

Psikanalitik yaklaşım normal dışı ve uyumsuz insanla ilgilenmekte ve birbirinden ayırıcı özellikteki davranışların aynı dürtüden kaynaklanabileceğini ifade etmektedir. Kuram, ele aldığı kısıtlı kavramları sorunları yeteri düzeyde ele almamakla eleştirilmektedir. (Avcı, 2003:17)

2.9.4.4.2. Davranışçı Yaklaşım

Davranışçı yaklaşım gözlemlenebilir, kestirilebilir ve kontrol edilebilir açık davranışları temel alan bir modeldir. (Burger, 2006:511) Bu yaklaşıma göre uyum, fertlerin kendi çevresi ile başa çıkma iradesidir. Bu yaklaşımın hedef kavramı, öğrenmedir. Normal veya anormal davranışlar, öğrenmeyle gerçekleşir.

Davranışçı yaklaşıma göre bütün davranışlar öğrenmeyle oluşur. Bir davranış, gerçekleşmesi sonucunda olumlu pekiştireç alırsa gerçekleşmeye devam eder, olumsuz pekiştireç alırsa ya yapılmaz (söner) ya da bastırılmış olur. (Avcı, 2003:18)

Davranışçı kurama göre uyumsuz davranışların temelinde çocukluk çağında kazanılmış yanlış öğrenilmiş tepkilerdir. Yani toplumsal çevre uyumsuz davranışların temelidir. (Avcı, 2003:18)

2.9.4.4.3. İnsancıl Yaklaşım

İnsancıl yaklaşımın vurgu yaptığı dört mihenk taşı vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Kişisel sorumluluk
- Şimdi ve burada
- Bireyin fenomolojisi
- Kişisel gelişim olarak belirlenmiştir. (Burger, 2006:419)

Bu model insanı merkeze alarak, onu olumlu bir bakış açısıyla değerlendirir. İnsancıl psikologlara göre insan davranışının kişisel tercihlerini yansıttığı bir gerçektir. Normal birey edilgen olmayı tercih eder, aktif bir şekilde hareket etmeyi de seçebilir. Tercihler için bedel ödenebilir. Bu yaklaşımda birey, yaşamı olduğu gibi kabul etmedikçe potansiyelini tam olarak kullanamaz. İnsan, geçmişinin esiri olmamalıdır. Bireyi en iyi tanıyan yine kendisidir. Potansiyelini kullanan kişi aynı zamanda kendini gerçekleştirerek olabileceği her şeyi olabilir. Bireysel ve toplumsal engellerin söz konusu olmadığı durumlarda kişi tatmin edici konuma doğru yol alır. Dolayısıyla iyi bir yaşam ya da kendini gerçekleştirme aslında bir süreçtir. Potansiyelini tam kullanan birey toplumsal beklentiler tarafından belirlenmiş rollere uyma noktasında çaba göstermelidir.(Burger, 2006:418-425) İnsancıl yaklaşımı genel itibariyle değerlendirecek olursak birey kendi olma yolunda kendi kararlarını alarak anı yaşamaya çalışır.

2.9.4.4. Sosyal Psikolojik Yaklaşım

Bu kuramın dayanağı, rol teorisidir. Toplumsal yapı belli normlardan ve bu normlara uygun rollerin oynanmasından oluşmaktadır. Toplum içinde uyumlu bir şekilde var olmaya çalışan birey, toplumsal yapının oluşturduğu bir takım kurallara uyma ihtiyacı hisseder. (Baymur, 1994:271 akt. Avcı, 2003:19) Bu kurallar sosyo-kültürel ya da gelenek-görenek temelli olabilir. Toplumsal etkileşim içindeki bireyler davranışlarını belirli ölçütlerdeki kurallar çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışarak toplumsal uyuma ayak uydurmaya çalışırlar. Bu şekilde birey kendisinden beklenen rolleri, normlar çerçevesinde ustaca oynar.

İfade edebildiğimiz çerçevede uyumla ilgili yaklaşımları yukarıda belirtmiş olduk. Uyumla ilgili farklı yaklaşımların temel aldıkları nokta sosyal, kültürel, psikolojik ya da toplumsal boyutların bir kısmı olabilmektedir. İnsanın sosyo-psikolojik yapısı bütüncül bir yaklaşımı sergileme şansını zora sokmaktadır. Toplum normları, yaşanan kültürel hayat değişkenlikleri, bireyin davranışının arkasındaki nedenleri tam olarak irdeleyememekle beraber açığa da çıkaramamaktadır. Olumlu tarafı ise genel bir yargı çerçevesinde bireyler toplumsal olanı nasıl deneyimledikleri fikriyle beraber gerçekleştirilebilir uyum standartları ortaya konulabilir.

2.9.Ergenlik Döneminde Toplumsal Uyuma Etki Eden Faktörler

Yetişkinliğe geçiş süreci olarak değerlendirilen ergenlik döneminde bireyin hem bu dönemin gereklerine uyumu hem de toplumun normlarına uyumu, içinde yaşadığı çevreyle de ilişkilidir. Toplumsal uyumu etkileyen faktörlerden başlıcaları; aile, arkadaş, okul örnek verilebilir.

2.9.1. Bireyin Aile Yapısı

Ailenin evrensel bir tanımını yapmak imkansızdır. Aile mefhumu ele alınırken farklı kategorilerde değerlendirildiği için genel-geçer bir tariften bahsedemeyiz. (Zeybekoğlu Dünder, 2012:40)

Genel bir ifadeyle aile, insan neslinin devamını sağlayan, bireyin toplumsallaşmasının en temelde gerçekleştiği, insan ilişkilerinin belirli normlar dahilinde betimlendiği, toplumun gelenek ve greneğinin nesilden nesile aktarıldığı, sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik, hukuksal yönleriyle var olan bir toplumsal kurumdur. (Sayın, 1990:2)

Anne-baba ve diğer aile bireylerinin çocukla irtibatı, onun aile içindeki konumunu belirler. ocuk, sosyalleşme adına ilk deneyimlerini ailede edinir. Anne-baba tutumu çocuğun ilk yaşantılarını ediniminde kritik bir öneme sahiptir. ocuk, ailede sosyalleşirken aynı zamanda özdeşim kurmaya da çalışır. Rol model aldığı kişiliğin yapısına göre iyi ya da kötü hasletler edinir. (Yavuzer, 2007:129-130)

Sosyal uyum ile ilgili yapılan çalışmalarda aile etkisinin önemi özellikle vurgulanmaktadır. Baldwin ve Watson'ın araştırmalarına göre hoşgörü ve demokratik tutumun var olduğu ailede yetişen ocuk, arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde daha aktif, daha yaratıcı fikirler ortaya koyabilen, kendini denetlemede becerisi olan bireylerdir. Daha sert bir tutumun sergilendiği ailede yetişen çocukta, karşı çıkma, saldırganlık, i dünyasını yansıtamama problemleri görülmektedir. (Yavuzer, 2007:130-131)

Bireyin uyumuna etki eden ailevi problemlerden biri de boşanma olgusudur. Boşanma, ocukların benlik saygısının olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır. Tek ebeveyn ile yetişen bireyde yalan söyleme, akademik başarısızlık, cinsel kimlik bunalımı gibi olumsuz durumlar arz etmektedir. Ayrıca sosyal grup içerisinde aidiyet problemi de ortaya çıkabilmektedir. Çocukluk dönemindeki boşanmanın etkisi, yetişkinlik döneminde aksedebilmekle beraber yetişkin bireyde kişilik bozukluğu, nevroz, suçluluk, intihar girişimi gibi sorunlar ortaya çıkılmaktadır. (Tezcan, 2016:221-222)

ocuk, ergenlik dönemi itibariyle daha da duygusallaşırken, anne-babasının ayrılmış olması onun akademik başarısı için negatif bir etki oluşturmaktadır. Derse olan ilginin azalması, dikkatsizlik ve zihnin başka şeylerle meşgul olması, bireyin ders başarısını düşürmektedir. Yapılan çalışmalarda, evde baba rolünün eksikliğinin erkek çocuklarında cinsel kimliğin kazanılmasında ciddi etkisi olduğu ifade edilmiştir. Erkek ocuğun özdeşim kurduğu babasının yanında olmayışı duygusal anlamda da problemler oluşturmaktadır.

Ebeveyn boşanmasının ergenlik dönemindeki çocukta arkadaş çevresine katılmada, arkadaşlık kurmada da etkisi vardır. Birey kendini çevresinden soyutlayarak yalnızlığa düşer olmakta ve problemlerini kimseyle paylaşmamaktadır.

Boşanma olgusunun her çocukta aynı etkileri yarattığı söylenemez. Çünkü kişilik yapılarında bireysel farklılıklar vardır. Boşanmanın etkisinin en aza indirgenmesi adına ebeveynler üzerine düşeni yapmak durumundadır.

2.9.2. Ebeveyn- Çocuk İlişkisi

Çocuğun ilk toplumsallaşma mekanı ailedir. Toplumun normlarına göre yetiştirilen çocuktan topluma uyumu beklenir. Bireyin ailesi ile etkileşimi onun toplumsal yaşama hazırlanması için bir deneyimdir. Çocuğun yetiştirilme tarzı toplumsal uyum için bir temeldir.

Çok seven-kollayan gevşek disiplinli ailede anne-baba, çocuğa yaşından küçük davranır ve onu şımartırlar. Böyle ailede çocuk bağımlı, sürekli alıcı, güçsüz ve güvensiz olur. Ergenlik döneminde bu birey çekingen, içe kapanık, arkadaşlık edinmede güçlük yaşar. Kendi başına karar veremez. Sorumluluk almaya yanaşmaz. Sıkı disiplinli sevecen ailede yetişen çocuğun tüm bedensel ve ruhsal gereksinimleri karşılanır. Çocuğun sağlığı ve akademik eğitimi için özverili davranılır. Bu koşullarda yetişen bir çocuk yeteneği varsa başarılı olur. Ancak arkadaş ilişkilerinde başarısızlık ve toplum içinde çekingenlik gözlenir. Ergenlik dönemindeki bireyde tam bağımsızlık söz konusu değildir. Kendine güvenemez. Hata yapmaktan korktuğu için yaratıcı olamaz. Baskıcı-itici-sevgisiz ailede yetişen gence yeterince sevgi bahşedilmemiştir. Gergin aile ortamında bol eleştiri, azar ve aşağılanma ile yetişen genç, benlik saygısında yetersizlik yaşar. Güvensiz ve tedirgin olan bireyde her an saldırganlık gözlenebilir. Ergenlikten önce sinen, korkan çocuk, ergenlik döneminden itibaren baskılara karşı başkaldıran, başına buyruk davranan, kuralsızlığa ilgi duyan bir birey olur. Suça yatkınlık gösterir. Sevgisi yetersiz, disiplini gevşek ailede yetişen bireyde sevgi ve ruhsal doyum eksiktir. Denetim gevşektir. Bu şekilde yetişen gençlerde okulu bırakma, boşta gezme, yasal olmayan işlere bulaşma sıkça görülür. Arkadaş çevresinden çabuk etkilenen bir yapıya sahiptirler. Parçalanmış ailede yetişen bireyde çeşitli uyum sorunları ortaya çıkabilir. Bu birey yoksul bir çevredeyse eğitimini

sürdürmesi zor olur. Anne denetiminin yetersizliğinden okulu bırakma görülebilir. Baba rolünün eksikliğinden dolayı erkeklerde davranış bozuklukları görülebilir. Erişkin otoritesine başkaldırı görülebilir. Benlik ve cinsel kimlik kazanmada problemler yaşanabilir. Toplumda sık sık suça bulaşan bireylerde babasızlık oranı daha yüksek çıkmıştır. Seven, benimseyen, demokratik ailede yetişen birey saygı-sevgi ortamında büyür. Sorunlar paylaşılarak çözülür. Çocukların söz hakkı vardır. Bu ailelerde yetişen birey sorumluluk sahibidir. Ergenlik döneminde birey daha bağımsızdır. Gencin duygu ve düşüncelerinde meydana gelen değişimler hoşgörü ile karşılanır. Davranışlarda başına buyrukluğ yoktur, illa ki sınırlar vardır. Geleneksel ataerkil ailede baba otoritesi tartışılmazdır. Baba-çocuk arasında korkuyla karışık saygılı bir uzaklık hakimdir. Babayla doğrudan diyalog yoktur. Bu tür bir ailede yetişen genç birey baba ile ilişki içinde olmadığı için kendine örnek olarak dışarıdan bir abi seçer ve onunla özdeşim kurar. Baba evde yokken babalık rolünü genç birey oynar. Geleneksel ailede yetişen genç, büyüklerine saygılı, kurallara uyan ve iyi bir insandır. Fakat girişken değildir, yeni durumlara uyma yeteneği kısıtlıdır, yaratıcılığı hiç yoktur. (Yörükoğlu, 2007:144-158)

Ailelerde çok karmaşık ilişkiler ağı mevcuttur. Toplumun normları, gelenek ve göreneği, kültürel kodları aileler aracılığı ile bireylere aktarılır. Her ne kadar aileler birbirinden farklı yapısal durum arz etse de toplumun genel özelliklerini yansıtır. Dolayısıyla ebeveyn-çocuk ilişkisi bireyin topluma uyumunu etkileyen önemli faktörlerden biri olarak ifade edilir.

2.9.3. Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu

Sosyo-ekonomik durumun ebeveynlerin psiko-sosyal durumunu ve aralarındaki iletişimi etkilemesi, dolaylı olarak da çocukların kişilik gelişimine etkimesi açıktır. Maddi açıdan yeterli düzeyde olan aile, çocuğu için imkanlarını seferber eder. Akyüz'ün 1991'deki çalışmasına göre, sosyo-ekonomik açıdan ailenin iyi olma durumu çocuğun bedenen ve ruhen bakıma olan ihtiyacını karşılar. Sahip olunan entellektüel birikim de çocuğun yetiştirilmesinde kıstas alınacak ölçütlerdendir.

Ekonomik açıdan evde problem yaşayan çocuğun akademik anlamda da yaşaması kaçınılmazdır. Eğitimin ekonomik boyutu tatmin edilmeyen çocukta temel gereksinimler karşılanamadığı için derslerde akademik yetersizlik, kötü davranışlara bulaşma vb. problemler görülebilir. Evinde çalışma odası olan, eğitimi için maddi imkan problemi olmayan öğrencilerin kafası daha rahat olacağından akademik ilgisi de fazla olacaktır. Bu durum dışı açık olmaya, başarıya daha yakın olmaya yol açacaktır.

2.9.4. Ebeveynin Eğitimi ve Mesleki Durumu

Anne-babada mesleki durumu, genelde eğitim düzeylerini yordayıcı bir etkiye bulunur. Bireyin anne-baba eğitim durumu ve bundan kaynaklı ailenin ekonomik durumunun düzeyi ergen bireyin arkadaşları ve çevresiyle ilişkisinde belirleyici rol oynar.

Eğitimin içeriği üzerine çalışmalar yapmış olan Basil Bernstein toplumsal sınıf farklılığından yola çıkarak dilin önemine vurgu yapar. Çocukların konuşma biçimlerinden (kelimelerin farklı kullanılışı ve gramer) ait oldukları toplumsal sınıf tipini ortaya koymuştur. İşçi sınıfı mensubu çocuklar ‘‘sınırlandırılmış konuşma kodu (restricted code of speech)’’ grubundadır. Bu grup bireyleri, toplumsallaşma sürecinde sınırlı iletişim ağına sahip olurlar. Sebebi ise anne çocuğunu yetiştirirken dil gelişimi üzerinde yeterince durmaz. Sınırlandırılmış konuşma kodu biçim ve öz bakımından sınırlı olduğu için çocuklar da kısa cümleler ve basit gramer ile iletişim kurmaktadır. Soyut düşünce kullanımı sınırlıdır. Duygu ve düşünceler tam olarak aktarılmaz. Orta sınıf çocukları daha kompleks bir konuşma diline sahiptir. Bu konuşma diline ‘‘ayrıntılı konuşma kodu (elaborated speech code)’’ denir. Bu bireyler daha üst konuşma dili sayesinde toplumsal ilişkiler bakımından daha başarılı bir iletişim kurmaktadır. İletişimin güçlü olması toplumsallaşmayı da kolaylaştırır. (Tezcan, 2016:52)

Bernstein’in çalışmasında ortaya koyduğu diğer bir sonuç ise işçi sınıfından çocuklar sorulan sorulara genelde daha az yanıt verirler, kısa cümleler kurarlar ya da başkalarının akıl yürütmeleri hakkında daha az açıklama yapılması durumudur. (Giddens, 2012:758)

Toplumsal uyum açısından Bernstein'in dil kodları tezinden yola çıkarak şu da ifade edilebilir: Alt sınıftan gelen çocuklar genelde konuşma biçimi olarak egemen olanla çatışmacı bir yapıya ve eyleme tarzına sahiptir. Alt sınıftan gelen öğrenciler, üst sınıf öğrencilerine nazaran toplumsal bir yapı olan okul ortamında daha çok çatışma yaşarlar. Sınırlı koda sahip işçi-sınıfı çocuğu yabancı bir kültür ortamına düşmüş hissine kapılır. Bu durumda hem akademik olarak sıkıntı yaşarlar hem de öğretmenlerle iletişim kurmada problem yaşarlar. (Giddens, 2012:758-759)

Ebeveynlerin sahip olduğu eğitim düzeyleri sosyo-ekonomik yapılarını, kültürel çevrelerini ve sahip oldukları dil kullanım düzeylerini etkiler. Bu etkileşimle birlikte çocuktaki bilişsel ve duyuşsal gelişim ve kapasite daha da artar. Anne-baba eğitim düzeyi yüksek olan çocukların olaylar karşısındaki algılama, kavrama ve yorumlama güçleri daha üst düzeyde olur. Anne-baba eğitim düzeyi düşük profilli olan çocukların olayları anlama, algılama ve değerlendirme süreçleri daha alt düzeyde gerçekleşir. Eğitim düzeyinin düşüklüğü genelde kültürel ve ekonomik anlamda da bir yetersizliğe neden olarak çocukların topluma uyumunu çeşitli açılardan zorlaştırır. Yapılan çeşitli araştırmalarda, toplumsal normlardan sapma davranışları, en çok eğitim seviyesi düşük olan ailelerin çocuklarında görülmektedir.

Yavuzer'in "çocuk ve suç" üzerine yaptığı bir çalışmada suça bulaşan çocukların annelerinin %76,6'sının, babalarının %40,7'sinin okuma-yazma bilmediği sonucuna ulaşmıştır. Aynı çalışmada diğer bir sonuç ise suçlu çocukların babalarının %54,5'inin çiftçi, %31,8'inin diğer meslekler ve %13,7'sinin işçi olduğu tespit edilmiştir. (Yavuzer, 2001:149-155) Bu verilere göre şunu ifade edebiliriz: Yüksek bir eğitimin sonucu iyi gelire sahip iyi bir meslek edinimi ile gençlerin toplumsal uyumu arasında doğru bir ilişki vardır.

2.9.5. Arkadaş Çevresi

Psiko-sosyal gelişim açısından genç birey, arkadaşlık ilişkileri kurarak bir grup içinde yer alma ihtiyacı duyar. Çünkü bir gencin yetişkinle kurduğu ilişki düzeyi ile akranı ile kurduğu ilişki düzeyi farklıdır. Çocuk, ergenliğe girişle beraber yavaş yavaş aileden bağımsızlaşarak grup içinde yer alır. Ergenliğe geçişle beraber yaşanan

psiko-sosyal sorunlar akran grubu ile daha kolay paylaşılır. Çünkü yetişkin eleştirisi, bireyin onlardan uzaklaşmasına neden olur.

Modern dönemde arkadaş grupları genç bireyin tutum ve davranışlarını daha çok etkilemektedir. Çünkü birey, sahip olduğu zamanın büyük kısmını akranları/arkadaş çevresi ile geçirmektedir. Dolayısıyla genç birey, aileden çok arkadaşlarından etkilenmektedir. Piaget, arkadaş ilişkilerinin aile ilişkilerinden daha demokratik olduğunu söylemiştir.(Tezcan, 2016:108-109)

Birey, içinde yer aldığı akran grubundan kendine güven duygusu, işbirliği, cesaret, sadakat gibi psiko-sosyal gelişim tecrübelerini edinir. Bu olumlu gelişim özelliklerinin yanında birey kötü alışkanlıklar, bağımlılık yapan madde kullanımı, otoriteye karşı gelme gibi olumsuz durum oluşturacak davranış kalıplarını da öğrenebilir. Dolayısıyla bireyin nasıl bir arkadaş grubu ile iletişim halinde olacağı, anne-babanın eğitimi, ekonomik düzeyi ve aile içi ilişkileri belirleyici rol oynamaktadır. Sağlıklı iletişim içinde olan ailenin genç bireyi, toplum ile daha uyumlu ilişkiler kurarken, ilişkiler bakımından geçimsiz, baskıcı ve dengesiz bir ailede yetişen birey, genelde toplum normlarıyla uyumsuz gruplarda yer almayı tercih eder.(Avcı, 2003:54) Toplumsal normlara uyum göstermeyen grupta yer alan birey aile, okul vb. toplumsal ortamlarda uyumsuz davranışlar sergilemesi kaçınılmazdır.

2.9.6. Okul

Kültür aktarımının en yoğun görüldüğü toplumsallaşma araçlarından biri de okuldur. Aynı zamanda formel bir yaklaşımla bireyin sosyalleşmesini sağlar. Okul kuralları aynı zamanda toplumun da kurallarıdır. Geleneksel ve tutucu kültürün aktarıldığı ailelerin yerine okullar, daha yeni ve ilerici kültürün aşılandığı toplumsal bir kurumdur.(Tezcan, 2016:109)

Okulun temel toplumsal işlevi, çocuğu eğitmektedir. Buradaki eğitimden kasıt, kültürün temel bilgi ve becerileri aktarmaktadır. Okul, aynı zamanda aileden duygusal bağımsızlığı da tetikler. Toplumsal değerler okulda öğrenilir. Diğer yandan öğretmenler de çocuğun toplumsallaşmasında söz sahibi bireylerdir. Öğretmenin niteliği de bireyin toplumsallaşmasını etkiler. (Tezcan, 2016:406-407)

Gençler için okul eğitim-öğretim yuvası, arkadaşlık ilişkilerinin geliştiği ortam hem de öğretmenlerle yeni ve değişik ilişki kurulan bir toplumsal ortamdır. Ergen birey ile öğretmen arasındaki etkili bir iletişim meydana gelir. İlişkilerdeki tutum ve davranışlar, öğretmenle olan ilişkiye farklı bir nitelik kazandırır. Ana-babayla kopardığı ilişkiyi okulda özdeşim kurduğu öğretmenle devam ettirebilir. Genç ile öğretmen arasındaki olumlu ilişkinin mahiyeti, genci ileride seçeceği mesleği belirlemede rol oynar. İyi bir öğretmen, öğrencinin seçim yapmasına yardımcı olur, ona rehberlik eder. Ergen birey, sevdiği öğretmenin dersine daha çok çalışır. Diğer yandan öğretmenlerin öğrencileri nasıl algıladıkları da önemlidir. Sağlıklı bir iletişim, karşılıklı olmalıdır. Gençlerle çalışan öğretmenlerin belirli sosyal becerileri ve yaklaşımları olmalı ki gençlere ufuk kazandırabilsin. İyi bir öğretmen hoşgörülü, sempatik, neşeli ve arkadaşça tutuma sahip olmalıdır. (Yörükoğlu, 2007:169-180)

2.9.7. Televizyon

Toplumsal uyumun sacayaklarından biri de televizyondur. Televizyonun bu bağlamda bir etken olması, kişinin zamanının büyük bir kısmını işgal etmesidir. Aynı zamanda bireye davranış kalıpları sunmasıdır.

Televizyon, popüler kültürün yaygınlaşmasını sağlayan bir mekanizmadır. Sunduğu davranış örnekleriyle (kişilik tipi, kahramanlık yaratma) çocukların zihninde toplumsal tiplerin ve yaşam biçimlerinin oluşmasına neden olur. Bu bağlamda çocuk, ileriki yıllarda kendine özdeşim kuracağı bir toplumsal tip yapısı oluşturur. (Tezcan, 2016:273-274)

Kültür gelişimi, düşünmeye teşvik, ilgi ve yaşam alanı oluşturma, estetik zevk oluşturma gibi yararlarının yanında edilgenleştirme, tek tip değer yargısı oluşturma, kaygı ve korku durumları yaratma, saldırganlık, obezite, gerçeği/gerçek olmayanı ayırt edememe gibi zararları da bulunan televizyon, birey tarafından yararlı sayılacak tarafları özümсенirse toplumsal uyum açısından da pozitif bir durum arz edecektir. Ancak olumsuz olanın özümsenmesi, bireyde toplumsal normlardan sapma tutumuna kadar götürecektir. (Tezcan, 2016:276-277)

Televizyon hem görsel hem de işitsel anlamda birey üzerinde etkili bir iletişim aracı olması hasebiyle faydalı olduğu kadar, iyi değerlendirilmediğinde olumsuz

etkileri de olmaktadır. Televizyon, etkileşim bağlamında aile ve çevre ile olan ilişkileri sınırlandırdığından/minimum düzeye indirdiğinden çocuğun sosyal gelişimi açısından olumsuz etkisi yadsınamaz. (Yavuzer, 2007:221)

2.10. Kaygı

Standardize edilmiş bir tanımdan öte çeşitli tanımları bulunan kaygıyı ifade edilebilir ortalamasıyla ‘‘hoş olmayan duygusal bir duyum’’ olarak tanımlayabiliriz. Kaygılı olduğumuz anlarda korku, panik, dehşet duyguları yaşarız. Sırlarımızı kaydettiğimiz günlüğümüzün birinin eline geçmesiyle yaşadığımız duygusal deneyim buna örnek verilebilir. (Burger, 2006:201)

Kaygı kavramının kökü eski Yunanca’da ‘‘anxietas’’dır. Merak, endişe edilen durum, korku anlamlarıyla kullanılmaktadır. (Köknel, 1989:44) Kaygı, aşırı endişe ve uyarılmışlık hali olarak da ifade edilebilir. (Özkan, 2011) Kaygı ortaya çıkınca, bireyi bir şeyler yapmaya zorlar, birey ya tehdit eden bu durumdan kaçır ya tehlikeli dürtüleri bastırır ya da vicdanının sesine kulak verir. (Geçtan, 2010:60) Birey anksiyeteyi denetleyemezse kendini çaresiz hisseder.

Freud’a göre 3 tip kaygı vardır:

1-Gerçeklik kaygısı: Nesnel kaygı olarak da tanımlanan bu tip kaygı, gerçek dünyada algılanan tehdide verilen tepki olarak ifade edilir. Örneğin, yaşadığımız ve kurtulduğumuz bir trafik kazasında deneyimlediğimiz kaygı bu tiptendir.

2-Nevrotik kaygı: Bu tip kaygının kaynağından haberdar değildir. İd dürtülerinin bilinç düzeyine çıkmak üzere olduğu zamanlarda yaşanır. Bu durumda ego savunma mekanizmaları kullanır.

3- Ahlaki kaygı: Birey, nevroitik kaygıda olduğu gibi yine bu tip kaygının kaynağından haberdar değildir. İd’in süperego’nun ahlaki kurallarına karşı geldiğinde ortaya çıkar. Bunun sonucunda birey suçluluk duygusu yaşar. (Burger, 2006:201)

Başka açıdan insanlarda iki tip kaygı olduğu ifade edilmektedir; sürekli ve durumluk kaygı. Birey bazen anlık bir olay karşısında kaygı yaşayabilir. Bu, durumluk kaygıya örnektir. Bazen de bireyin içten kaynaklanan, süreklilik arz eden

kaygı durumu zuhur edebilir. Bu ise sürekli kaygıya örnektir. (Öner ve Le Compte, 1985 akt. Saraç ve Şanlı-Kula, 2016:228)

Kaygının hep olumsuz tarafı yoktur. Olumlu açıdan bireyi uyarıcı, koruyucu ve motive edici tarafları da vardır. Kaygının olumlu açıdan etkisi, bireyin başarısız olma endişesiyle daha çok çalışıp toplum içinde önemli konuma gelmesine vesile olur. (Akgün, Gönen ve Aydın, 2007:284)

Varol, 1990'daki çalışmasında toplumsal bağlamda öğrenci üzerinde kaygı oluşturacak durumların olduğunu ifade eder.. Ailenin baskısı, beklentileri, çevrenin beklentileri öğrencinin akademik başarısında ciddi etkindir. Öğrenci, anne-baba beklentilerini karşılayamazsa kaygı içine düşer.

Ebeveynlerin koruyuculuğu, eğitim durumu, arkadaş çevresi, cinsiyet, ailenin sosyo-ekonomik durumu, akademik başarı gibi etmenler bireyde kaygı oluşturacak etmenlerdir. (Çakmak ve Hevedanlı, 2004:3)

III. BÖLÜM

3.YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmanın araştırma yöntemi nitel araştırmadır. Saha çalışmasında daha kullanışlı olan nitel yöntem tümevarım düşünme biçimini kullanır. Bal'ın 2015'teki çalışmasına göre tümevarımlı düşünme biçimi parçadan bütüne, özelden genele doğru ilerleyen bir süreçtir ve bu düşünme yolu ile araştırmacı sahada elde ettiği verilerle genel yargılara ve kuramlara ulaşma çabasıdadır.

Nitel yöntemin temel aldığı paradigma anlamacı-yorumsamacı yaklaşımdır. Bu yaklaşım ile bireyin ve sosyal grubun sosyal eylemine dikkat çekilerek eylemin tarihselliği ve toplumsallığı içinde değerlendirilmesi için çaba harcanır. Bu yaklaşıma göre toplum, sosyal eylemlerin oluşumundan sürekli etkilenen ve değişim içinde olan bir olgudur. Dolayısıyla sosyal bilimlerin amacı sosyal olguları anlama çalışmak olmalıdır.(Bal, 2015:28)

Nitel yöntemin güçlü yanlarından biri doğal yollarla gerçekleşen günlük olaylara odaklanarak gerçek yaşama ilişkin bilgiler sunmasıdır. Bu yöntemle incelenen olayın altında yatan sebeplerin anlaşılma olasılığı artmaktadır. (Huberman ve Miles ,2016:10)

Araştırmanın metodolojisi olarak temellendirilmiş teori yaklaşımı esas alınmıştır. Bu teori Glaser ve Strauss'un 1967'de The Discovery of Grounded Theory adlı eserlerinde konu edindikleri teoridir. Bu yaklaşımda nitel veriler çok önemlidir. Hipotez ve kavramlar, araştırma sürecinde elde edilen donelerden yola çıkılarak geliştirilir.(Layder, 2015:40-41)

Temellendirilmiş teori yaklaşımı ile yeni kuramsal fikirler oluşturulmaya çalışılır. Araştırmacı birbirinden farklı fenomenlerin benzerliklerini öğrenmek için karşılaştırma yapar. Tümevarımcı bir mantıkla mikro düzeydeki olguları kullanıp makro düzeydeki bir açıklamaya temel oluşturmaya çalışır. Sonuçları kesin, tekrarlanabilir ve genellenebilir kanıtlarla kavramlara ulaşmaya çalışır. (Neuman, 2017:93)

3.2. Çalışma Grubu

Çalışma yapılması uygun görülen okullar için öncelikle İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli onay alınmıştır. Katılımcıların belirlenmesinde okul rehberlik servisinden destek alınmıştır. Okullar, türlerine göre 4 farklı kategoridedir. Bunlar Fen Lisesi (FL), Anadolu Lisesi (AL), Meslek Lisesi (ML) ve Endüstri Meslek Lisesi (EML) 'dir. Katılımcı sayısı olarak;

Fen Lisesi: 2 katılımcı

Anadolu Lisesi: 6 katılımcı

Meslek Lisesi: 4 katılımcı

Endüstri Meslek Lisesi: 1 katılımcı olarak belirlenmiştir.

Katılımcılara müstear isim verilerek gizlilik ilkesine uyum sağlanmıştır. Katılımcıların okul, sınıf ve yaş özellikleri gibi demografik özellikleri şu şekildedir:

Adı	Yaşı	Okulu	Sınıfı	Velayet Durumu	Kimle Kalıyor	Anne Mesleği	Baba Mesleği
Ahmet	17	ML	9.sınıf	Babada	Babaanne	Bilgi yok	İşçi
Burcu	16	ML	10.sınıf	Annede	Anne	Servis hostesi	İşçi
Cenk	17	AL	10.sınıf	Babada	Babaanne	Satış elemanı	Matbaacı
Ceren	17	AL	11.sınıf	Annede	Anne	Restoran müdürü	Bilgi yok
Çağla	18	AL	12.sınıf	Annede	Anne	Bilgi yok	İşçi
Demet	17	ML	10.sınıf	Annede	Anne	Ev hanımı	Serbest
Esin	17	FL	11.sınıf	Annede	Anne	Bankacılık	Proje müdürü
Irmak	16	FL	10.sınıf	Annede	Anne	Ev hanımı	Teknisyen
İbrahim	20	EML	12.sınıf	Annede	Anne	İşçi	Teknisyen
İlknur	16	AL	10.sınıf	Annede	Anne	Avukat	Güvenlik

						katibi	amiri
Selim	15	ML	9.sınıf	Annede	Anne	İşçi	Bilgi yok
Sıla	16	AL	11.sınıf	Annede	Anne	Ev hanımı	Market şefi
Suat	18	AL	11.sınıf	Annede	Anne	Ev hanımı	İşçi

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

3.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışma, Mersin ili Tarsus ilçesinde bulunan çeşitli lise türleri olan Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi ve Endüstri Meslek Lisesinde okuyan anne-babası boşanmış öğrenciler ile yüz yüze görüşme yapılarak yürütülmüştür. İl Milli Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınarak okul müdürleri ve okul rehber öğretmenleri aracılığı ile ebeveynleri boşanmış bireylere ve ailelerine ulaşılmıştır. Gönüllülük esasına dayalı bu çalışma için okul rehber öğretmenleri aracılığı ile görüşme yapılacak katılımcıların anne ya da babalarından izin alınmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra katılımcılar ile okul programlarına uygun saatte okul rehberlik servisinin odası kullanılarak çalışma yürütülmüştür. Görüşme, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak yürütülmüştür. Çalışmanın yürütülmesi esnasında katılımcılardan izin alınarak ses kaydı gerçekleştirilmiştir. Çalışma 13 gönüllü katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama yarım saat sürmüştür. Daha sonra ses kaydı yapılan görüşmeler deşifre edilerek yazıya geçirilmiştir. Katılımcıların her biri için müstear isim kullanılarak gizlilik ilkesine uyulmuştur.

IV. BÖLÜM

4.BULGULAR ve YORUM

4.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Yapılan çalışmada çeşitli lise türlerinde 13 öğrenci ile derinlemesine mülakat yöntemiyle görüşme yapılmıştır. Görüşmeler, görüşülen kişilerin izni alınarak ses kaydı yapılarak gerçekleştirilmiştir. Her bir görüşme ortalama 30 dakika kadar sürmüştür. Daha sonra ses kayıtları yazıya aktarılarak çözümlenmeler yapılmıştır.

Görüşme yapılan öğrencilerin yaşları 15 ile 20 arasında değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Zira Türkiye’de lise çağında bir öğrencinin yaş aralığı 14-17 yaş olarak ifade edilmekte, görüşme yapılan öğrencilerden bazılarının ailevi nedenlerden dolayı okula ara vermiş olmaları değişkenliği açığa çıkarmaktadır.

Tablo 2: Öğrencilerin Yaşları

Yaş	Öğrenci sayısı
15	1
16	4
17	5
18	2
19	-
20	1

Tabloda görüldüğü gibi 15 yaşında 1 öğrenci, 16 yaşında 4 öğrenci, 17 yaşında 5 öğrenci, 18 yaşında 2 öğrenci ve 20 yaşında 1 öğrenci ile görüşmeler yapılmıştır. 20 yaşında olan öğrenci, ortaokuldan sonra okumaya ara verdiği için yaş itibariyle olması gereken yaşın üzerinde olduğu görülmüştür.

Görüşme yapılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre ayrımı yapıldığında 8 tanesi kız, 5 tanesi erkek öğrencidir.

Tablo 3: Öğrencilerin Cinsiyetleri

Cinsiyet	Öğrenci sayısı	Yüzde(%)
Kız	8	61,5
Erkek	5	38,5

Yapılan bu çalışmada lise türleri olarak Fen Lisesi, Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi ve Endüstri Meslek Lisesi ele alınmıştır. Lise türlerine göre görüşme yapılan öğrenci sayıları tablodaki gibidir:

Tablo 4: Lise Türleri

Lise Türü	Öğrenci sayısı
Fen Lisesi	2
Anadolu Lisesi	6
Meslek Lisesi	4
Endüstri Meslek Lisesi	1

Sınıf düzeyine göre öğrenciler sınıflandırıldığında tablo aşağıdaki gibi oluşmaktadır:

Tablo 5: Öğrencilerin sınıf durumları

Sınıf	Öğrenci sayısı
9	2
10	5
11	4
12	2

Tabloya göre 9.sınıf (lise 1)'ta okuyan 2 öğrenci, 10.sınıf (lise 2)'ta 5 öğrenci, 11. sınıf (lise 3)'ta 4 öğrenci ve 12.sınıf (lise 4)'ta 2 öğrenci bulunmaktadır.

Öğrencilerin akademik düzeyleri incelendiğinde üst akademik becerilere sahip öğrencilerin not ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Lise türü olarak Fen Lisesi ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin daha başarılı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu okullar seçme sınavına göre öğrenci aldığı için doğal olarak bu okuldaki öğrencilerin başarılı olması da beklenir. Yapılan görüşmelerde boşanmanın etkisi akademik olarak başarılı olan öğrencilerde ters yönde etkilemiştir. Yani boşanma olayı normalde akademik başarıyı olumsuz etkilerken, başarılı öğrenciler bu durumu içsel bir motivasyona çevirerek olumlu olmuşlardır.

Tablo 6: Akademik ortalama

Not ortalaması	Öğrenci sayısı
55-69	8
70-84	2
85-100	3

Görüşme yapılan öğrencilerin öz anne ve babasından olan kardeş sayıları değişkenlik göstermekle birlikte 1 ve 2 kardeşe sahip olma oranı daha fazladır.

Tablo 7: Kardeş sayıları

Kardeş sayısı	Öğrenci sayısı
1	6
2	5
3	1
4	1

Ebeveyni boşanmış öğrencilerde velayet durumuna bakıldığında büyük orada velayetin annede olduğu bulgulanmıştır.

Tablo 8: Velayet durumu

Velayet durumu	Öğrenci sayısı
Anne	11
Baba	2

Velayet durumunun büyük oranda annede olmasının en temel sebebi öğrencilerin küçük yaşta anne-baba ayrılığı yaşamış olması gösterilebilir. Ayrıca duygusal anlamda annenin boşluğunu babanın dolduramayacağı aşikardır.

İkamet durumuna bakıldığında, velayet durumunda olduğu gibi velayeti annede olanlar anne yanında, velayeti babada olanlar babaannede kalmaktadır.

Tablo 9: İkamet durumu

İkamet durumu	Öğrenci sayısı
Annede	11
Babaannede	2

Evde olmak, evin sorumluluğunu üstlenmek, çocuğu annenin büyüttüğü gibi büyütmek, annelik rollerinin baba tarafından tam olarak yerine getirilmesi zor bir durumdur. Çocuğun bakımı, ailevi/toplumsal bakış açısıyla annelik rolü ile bağdaştırıldığı için annenin olmadığı evde çocuğun varlığından söz etmek neredeyse imkansız gibidir.

Boşanmanın etkilerinden biri ekonomik temelli problemlerdir. Anne ve babanın her ikisinin çalıştığı ailelerde boşanmadan sonra ekonomik anlamda çok

sıkıntı çekilmemekle birlikte nafaka temini sağlayan anne, ekonomik olarak daha rahat olmaktadır. Ekonomik bağımsızlığa sahip annelerin çocukları da ekonomik olarak rahat etmektedirler.

Annem avukat katibi olarak çalışıyor. Babam da güvenlik amiri. Babam nafaka da veriyor. Ekonomik olarak bir sıkıntı yaşamıyoruz. (İlknur, 10.sınıf)

Annem ev hanımı, herhangi bir geliri yok. Babam elektrik teknisyeni. Nafaka ve dedemden kalan maaş ile geçinmeye çalışıyoruz. Ekonomik olarak sıkıntı çekmekteyim. (Ahmet, 9. Sınıf)

Ekonomik olarak bağımlı olan, belirli bir mesleği olmayan ve çalışmayan annelerin çocukları ekonomik olarak sorunlar yaşamaktadır. Boşanmadan önceki ekonomi ile boşandıktan sonraki ekonomi, aile durumunu oldukça etkilemektedir. Özellikle çocukların eğitim ihtiyacı olan servis, özel etüt, özel ders, kitap-kırtasiye masrafları aile ekonomisini ciddi şekilde etkilemektedir.

Anne-baba eğitim durumları incelendiğinde ekseriyetinin mezuniyet ilkökul, ortaokul ve lise olduğu görülmektedir. Üniversite mezunu olanların sayısı çok azdır.

Tablo 10: Anne-baba mezuniyeti

	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul	Üniversite
Anne	5	-	5	1	2
Baba	5	2	3	1	2

Anne-baba çalışma durumuna bakıldığında çoğunluk olarak anne-baba çalışıyor durumdadır. Ekonomik bağımsızlığı elinde olan kadının boşanma sonrası süreci daha kolay atlatmasındaki nedenlerden biri de ekonomik olarak kişiye/kişilere bağımlı olmamasıdır.

4.2. BOŞANMA DENEYİMİ

Ebeveyn ayrılık süresi, çocukların boşanmaya uyumunu farklı düzeylerde etkilemektedir. Aradan geçen ayrılık zamanının uzaması, çocukların boşanmaya olan bakış açılarını da zamanla farklılaştırmaktadır. Her bireyin boşanma tecrübesi de farklıdır. Dolayısıyla her çocuğun kendi aile içinde yaşadığı sosyal, psikolojik süreçler de farklılık arz eder.

Tablo 11: Yaş-Boşanmaya Uyum Düzeyi İlişkisi

Yaş	Boşanmaya Uyum Düzeyi		
	Düşük	Orta	Yüksek
15	-	1	-
16	1	2	1
17	-	3	2
18	-	-	2
19	-	-	-
20	-	-	1

Katılımcıların anne-baba ayrılığına uyum düzeylerinin yaşları ile olan ilişkisi incelendiğinde bireylerde yaş arttıkça boşanmaya daha çok uyum sağladıkları görülmektedir. Bunda temel etken yaş ilerledikçe anne-baba ayrılığını kanıksama olayının etkisi ifade edilebilir. Ayrıca yetişkinliğe doğru yol alan birey kendi sorumluluklarını yüklenmeye başladıkça da ebeveyn ayrılığına daha çok uyum sağlayabilmektedir.

Görüşme yapılan öğrencilerden anne-baba ayrılığı minimum 5 yıldan başlayıp 14 yıla kadar süren bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bazı öğrenciler anne-baba ayrılığını o kadar erken yaşta yaşadıklarından babalarını bile hatırlamadıklarını ifade etmişlerdir. Anne-baba ayrılığı ne kadar uzun bir süre olursa, çocukların da durumu kabullenmeleri o kadar kolaylaşmaktadır. Hatta bazı öğrenciler, evde baba figürünün eksikliğini bile hissetmemektedir. Boşanmanın ilk yıllarında çocuklar, ayrılık

sürecinden ciddi şekilde etkilenirken, 2.-3. yıldan itibaren sürecin etkilerinden yavaş yavaş sıyrılmaktadırlar.

Anne-baba boşanma nedenlerine bakıldığında genel itibariyle geçimsizlik, şiddet, aldatma, kıskançlık, erkeğin sorumsuzluğu gibi durumlar söz konusudur. Eşlerin birbiriyle sürekli kavga etmesi, aile huzur ortamını geren ve çocuk üzerinde ciddi psikolojik ve sosyal yaralar açmaktadır. Bu tür durumlarda en çok mağdur olanlar yine kadın ve çocuktur. Toplumun ataerkil yapısından kaynaklı aileye bakışı, kadını daha çok mağdur etmekte, bu mağduriyet de ciddi anlamda çocuğa yansımaktadır. Babanın alkol alması ve bunun sonucu şiddete daha çok meyilli olması, aile ortamını geren ve düzensizliğe iten diğer bir problemdir. Medyanın hayatımıza daha çok etki etmesiyle birlikte bu durumdan en çok muzdarip olan kurum ailedir. Özellikle sosyal medyanın kolay ulaşılabilir yanı, eşler arası ilişkilerin olumsuz doğru gitmesinde diğer bir etkendir. Sonuç olarak eşler birbirini aldatabilmekte ve bu durum ebeveyni boşanma eşiğine kadar getirmektedir.

Babam aşırı sorumsuzdu. Yani bir baba olarak evine bakmıyordu. Annem, babamla kaçarak evlenmiş küçük yaşta. Babamın belirli, düzenli bir işi yoktu. Anne-babamın boşanma sebebi, babamın sorumsuzluğu olmuştur. (Demet, ML,10. Sınıf)

Baba tarafımda sürekli bir hazımsızlık vardı. Anneme karşı babamı hep dolduruyorlardı. Araya kıskançlık girdi. Babam, anneme çok şiddet uyguladı. (Çağla, AL,12.sınıf)

Anne-babamın boşanma nedeni şiddetli geçimsizlik. Ailemle ilgili hiç güzel şeyler hatırlamıyorum. (Esin, FL, 11.sınıf)

Modernleşme süreci ile birlikte aile kurumunu geleneksel yapıdan ayıran husus, bireyci(liberal) bakışın daha içselleştirilmiş olmasıdır. Toplumun boşanmaya bakışı da tarihsel süreç içinde değişime uğramıştır. Geleneksel aile yapısında boşanmak neredeyse imkansızken, günümüz modern toplumunda artık daha normal hale gelmiştir. Çocukların gözünden boşanma olayına bakış, günümüz modern toplumun da bakışını ortaya koymaktadır.

Boşanmalarını bi anlamda iyi bi anlamda kötü buluyorum. Şu anda annem ve babam boşanmamış olsalardı, benim için garip ve kötü olurdu. Çünkü 7 yaşımdan beri buna alıştım ben. Ben şu anda gayet mutluyum, aralarda bi kaç sıkıntı dışında sıkıntı yaşamadım. Ayrılmaları da bi noktada gerekiyordu. Gerçekten şiddetli bir geçimsizlik

vardı. Mutsuz olmak yerine bu şekilde mutlu olmak, daha normal ve doğal. Küçüktüm o zamanlar, ama hep boşanmalarını istedim. Çünkü fiziksel boyutta aileler arasında da kavga olmuştu. Buna da şahit olmuştum o gün. Benim için kötü bir şeydi. Unutmuyorum bunu. (Irmak, FL,10.sınıf)

Anne-baba tartışmaları küçük yaşta çocukları psikolojik olarak çok etkilemekte ve bu durum çocuklarda kalıcı hasarlar bırakabilmektedir. Aile ortamındaki huzursuzluğu istemeyen birey, boşanmayı daha kabul edilebilir görmektedir. Bu da ailenin çözülmesi süreciyle birlikte toplumsal yapının çözülmesini de beraberinde getirmektedir.

Tablo 12: Anne-Baba Ayrılık Süresi-Boşanmaya Uyum Düzeyi İlişkisi

Anne-baba Ayrılık Süresi (yıl)	Boşanmaya Uyum Düzeyi		
	Düşük	Orta	Yüksek
1-5	1	1	-
6-10	1	4	-
11-15	-	3	3

Ebeveyn ayrılığı süresinin de boşanmaya uyumu etkilediği söylenebilir. Anne-baba ayrılığının ilk yıllarında çocukların ciddi şekilde zarar gördüğü çeşitli çalışmalarla ortaya konmuştur. Bu çalışmada da elde edilen bulgular çerçevesinde, boşanma üzerinden geçen süre ne kadar artarsa çocuğun da boşanmaya uyumunun o kadar arttığını görmekteyiz. Bunun temel nedeni ayrılık üzerinden vakit geçtikçe çocuğun bu durumu kanıksaması ve özümsemesi faktörüne bağlayabiliriz.

Bence boşanmaları gerekliydi. 6 yıl psikolojik tedavi gördüm. Babam çok şiddet uyguladı anneme. Ben de bu durumdan çok etkilendim. Bu sebepten ötürü aralıksız tedavi gördüm. Yaklaşık 2 yıldır görmüyorum. (Burcu, ML,10.sınıf)

Bence çok gerekliydi boşanmaları. Hala iyi ki boşanmış annem. Çünkü bazen babamın yanına gittiğimde, hala eski tepkileri var. Boşanmasalardı daha ileri giderlerdi. Ölüme bile gidebilirdi yani. (Çağla, AL,12.sınıf)

Aslında boşanmaları iyi oldu, çünkü sürekli kavga ortamı vardı evde. Boşanmaları sonucu, ev daha sakin bir havaya büründü. Evet, gerekliydi anne baba boşanması. (İlknur, AL,10. Sınıf)

Boşanmaya çocuk yaşta şahit olan genç bireyler, ilk zamanlarda az da olsa aile birliğinin sağlanması hususunda çaba göstermişler. Ancak bilişsel olgunluğa ulaştıklarında bu çabaların gereksiz olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü evliliği temelde sarsan problemler sağlıklı bir evliliğin devamına engel olur.

Katılımcılarla yapılan çalışmanın elde edilen verilerinden yola çıkarak bulguların diğer bir durum ise cinsiyetin boşanmaya uyuma olan etkisidir.

Tablo 13: Cinsiyet - Boşanmaya Uyum Düzeyi İlişkisi

Cinsiyet	Boşanmaya Uyum Düzeyi		
	Düşük	Orta	Yüksek
Kız	1	3	4
Erkek	2	3	-

Boşanmaya uyum düzeylerinin cinsiyetle ilişkisini irdelediğimizde kız çocuklarının anne ile olan diyaloglarının/özdeşimlerinin daha yeterli seviyede olması, onların boşanmaya uyumunu kolaylaştırdığını ifade edebiliriz. Anne-baba ayrılığının ardından kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan anne, hem kendi geleceği hem de çocuklarının geleceği için daha çok çaba sarfetmektedir. Bu çabayı kız çocuğuna aksettiren anne, çocuğunun gelecekte kendine yetme duygusunu da geliştirmiş olmaktadır. Bu durum sonucu, kız çocuğunun boşanmaya uyumunun erkek çocuğa göre daha yüksek düzeyde olması söz konusudur.

Anne-babanın yeniden evliliğine bakış açıları sorulduğunda, bireylerin tamamına yakını bu durumu destekleyebileceklerini ifade ettiler. Bunun durumun temel sebebi olarak yetişkin bireylerin de bir hayatının olduğu ve bu hayatın paylaşılması gereken bir değer olduğu ifade edilmiştir. İnsanın beraber yaşlanacağı

birine ihtiyaç duyması insani bir duygudur. Toplumu toplum yapan temel değer de ailedir.

Annem yeniden evlendi ve bence çok iyi oldu evlenmesi. Belki de süreci kolay atlatmamın sebebi, annemin yeniden evliliği oldu. Babam yeniden evlenmedi. Evlense de olumlu bakarım duruma. (Sıla, AL,11. Sınıf)

Başlarda karşıydım. Yok dedim. Büyüdükçe aklım yerine geldikçe daha farklı bakıyorum. Bir insanın tek başına yaşaması çok zor. Yanımda destek çıkabilecek birilerinin olması ,hayat arkadaşı kesinlikle gerekli. Şu an hiç bi sorunum yok. Babam çok erken evlendi. Anneme, beni onunla görüşürme, dedim. (Suat, AL,11. Sınıf)

İkisi için farklı durum gösterir, çünkü anneme daha çok değer veriyorum. Onu çok seviyorum. Onla daha fazla vakit geçiriyorum. Annemin pek fazla evlenmesini istemem. Ama babamın da evlenmesini istemem. Ama artık onların karar vereceği bi şey. Annemin kararı, ne derse ona uyum sağlarım yani. Mutlu olsun yeter, benim için sıkıntı değil. (Irmak, FL,10. Sınıf)

Annem tekrar evlendi. Düşünmüyordum evleneceğini. Ama sonrasında bir kadının yalnız yaşayamayacağı bana daha mantıklı geldi. Ondan sebep, evlenmesi iyi oldu. Babamın evlenmesine de normal bakıyorum. (Cenk, AL,10.sınıf)

Anne-baba ayrılığı çocuk yaşlarda bireyde ister istemez negatif duygular oluşturabiliyor. Belirli yaş dönemlerinde, çocukların anne ve baba ile özdeşim kurma gerekliliği ortaya çıkmakta ve bu dönemde yanında olmasını istediği ebeveyn olmayınca, eksikliği çok hissedilmektedir. Sevgi açlığı giderilmeyen bireyler, ileride toplumsal ilişkilerde sorunlar yaşayabilmektedirler. İlişkilerden kaçınma, yeni ilişkiler kurmada problemler yaşama, insanlara güvenmeme, kendini toplumdan soyutlama gibi durumlar arz etmekte, son kertede toplumsal bağlamda sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Tablo 14: Velayet - Boşanmaya Uyum Düzeyi İlişkisi

Velayet Durumu	Boşanmaya Uyum Düzeyi		
	Düşük	Orta	Yüksek
Annede	2	6	3
Babada	1	1	-

Tabloyu incelediğimizde velayet durumunun büyük oranda annede olduğu görülmektedir. Velayetin annede olması, aynı zamanda çocuklar için de bir avantaj olmaktadır. Bunun sebebi ise velayeti annede olan çocuk, anne ile beraber yaşamaktadır. Velayeti babada olan çocuklar büyük oranda baba ile beraber yaşamamaktadır. Çocuğun anne ile yaşaması onun boşanmaya olan uyumunu kolaylaştırmaktadır. Diğer bir deyişle anne ile beraber yaşayan çocuk, boşanmaya daha yüksek uyum göstermektedir.

Ataerkil ailede rol gereği baba otoriter bir tutum takınmaktadır. Bu tutum, çocukların üzerinde çoğu zaman baskıcı bir hava estirmektedir. Özellikle anne yanında kalan genç bireyler, babanın evde olmayışını genel olarak bir avantaj olarak görmektedir.

Ben 2. sınıftayken boşanma kararı alınıyor. 3. sınıfta benim doğum günümde annemle beraber, anne tarafıma geldik. Orda yaşamaya başladık. Köy okulunda okudum. Hakkımda çok şey söylendi. Bu çocuk artık çalışmaz. Artık hiçbir şey yapamaz. Babası da yok. Tam da bu yaşlarda babama ihtiyacım vardı. Eksikliğini çok hissettim babamın. Yoktu o ama. Hala babamı senede bir kez görebiliyorum. İşinden dolayı. Ama ben 5 yıl üst üste birincilikle bitirdim sınıfları. Aslında kendimi kurtarmak için çok çabaladım. Annem bana hiçbir zaman, kalk ders çalış, demedi. Kendim çalışıyordum hep. Annem sürekli işe gittiği için. İlkokulda birinci sınıfta bile kendi kendime okumayı, ders çalışmayı öğrendim. Annem, babam, bana çok müdahale edemiyordu. Aslında benimki boşanmış aile bireyi olmaktan kaynaklanan bir hırs değil de oturmuş bir alışkanlıktı. İnsanların dediklerine çok kulak asmamaya çalıştım. Üzüldüğümü belli de etmedim. Öyle kendimi de patlatmadım dersler için. Olan şeyi yaptım sadece. Babamın yanımda olmaması bana çok dokunuyor. Babam olmadığı için de şöyle şey oldu annemle biz birbirimizi büyüttük, yani annem beni büyüttü, biz birbirimize destek olduk sürekli. Babam olsaydı bu duygu böyle gelişemeyebilirdi. Annem babam beraber olsaydı, annemle olan ilişkimizin bu noktaya geleceğini düşünmüyorum. Bu noktada olacağımı da düşünmüyorum. Babam olmayınca, çalışmak çabalamak ne demek daha iyi öğrendim. Bunun sonucunda şuanda en iyi liselerden birinde okuyorum yani. (Esin, FL,11. Sınıf)

Türk filmlerindeki gibi, aile ortamlarını yaşayamamış olmak kötü yani baba kız muhabbetleri falan. Ama bi yandan iyi, ben hiç bi sıkıntısını çekmedim. Babam biraz

değişik bir insandır. Birlikte olduğumuz zaman, çok daha güzel şeyler yapabiliriz diye düşünüyorum. Öyle otorite baba figürü falan sevmiyorum. Daha fazla zaman geçirebilirdik. Pek de bi dezavantajını görmedim açıkçası. (Irmak,FL, 10. Sınıf)

Ebeveyn ayrılığı yaşayan lise dönemi bireylerinin akademik başarı ve boşanmaya uyum düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 15: Akademik Başarı- Boşanmaya Uyum Düzeyi İlişkisi

Akademik Ortalama	Boşanmaya Uyum Düzeyi		
	Düşük	Orta	Yüksek
55-69	1	6	1
70-84	-	-	2
85-100	-	-	3

Akademik başarı, öğrencinin derslerdeki yeterliliğinin ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Derslerinde belirli bir düzeye erişen bireyin anne-baba ayrılığına karşı kendilerine olan özgüvenlerinin ve başarıma duygularının gelişmiş olmasından sebep daha fazla uyum gösterdiği söylenebilir. Başarı duygusunu daha az tadan bireylerde bu duruma uyumda problem yaşadıklarını söyleyebiliriz.

Bazı öğrenciler açısından da dezavantajlı görülen anne-baba ayrılığı, duruma alışılmamışlığın bir getirisi olarak ifade edilebilir. Ayrılık sonucu düzenin değişmesi (taşınmak), olumsuz bir etki oluşturabilmektedir.

Merkezde yaşıyorduk. Boşanınca köye taşınmak zorunda kaldık. Köyde şartlar daha kötü. Derslerimi çok etkiledi. Boşanmanın olumlu tarafı yok. (Selim, ML,9. Sınıf)

Olumlu tarafı hiç olmadı ki. Hep olumsuz tarafları oldu. Mesela babamla görüşmüyorum, baba sevgisini bilmiyorum. Başımızda güvenebileceğim bir insan yok. Annemle beraber iki bayan geçinmeye çalışıyoruz. Zor oluyor tabi. Abim babamın yanında. (Demet, ML,10. Sınıf)

Ayrı oldukları için kafa rahat gibi ama değil. Annem yönünden. Başboş bırakmıyoruz. Babamın huy ve davranışları yönünden sıkıntılıydı annem. İyi ki ayrıldılar. Benden yana problem yok, ben alıştım sürece ama kardeşim için üzülüyorum, o daha alışmadı. Babamın olmaması beni biraz daha özgür kılıyor. Anneme bir şey söylüyorum, genelde izin veriyor. (İbrahim,EML, 12. Sınıf)

Boşanmanın sonuçlarından biri de yanında olunmayan ebeveyn ile görüşmenin sınırlı hale gelmesi ve bu sınırlılığın zamanla ortaya çıkardığı “Gözden ırak, gönülden ırak” deyişinde ifade edilen durumdur. Ebeveyn-çocuk ilişkisi, sınırlı hale gelince duygusal anlamda da bir kopukluk meydana gelmektedir. Bazı gençler, yanında olmadıkları ebeveyn ile hiç görüşmek istememektedir. Boşanma öncesi ilişkilerin niteliği, boşanma sonrası ilişkileri de etkilemektedir.

İlk ayrıldıklarında her hafta sonu gidiyordum. Sonra soğumaya başladım. Annem sürekli derdi, senden soğumasın, görüşün diye. Değerli vakit geçirin, diye söylerdi babama ama yapmadı. Beni alırdı, halamlarda bırakırdı. Sadece beni aldığında ya da bıraktığında vakit geçirebiliyorduk. Duygusal paylaşımımız eksikti yani. Hatta hiç yoktu. (Burcu,ML, 10. Sınıf)

Görüşüyorum ama çok sık değil. Yılda 4 kere falan. İş durumundan dolayı da uzayabiliyor. 8. Sınıf (TEOG) sınavlarından önce beni hiç aramazdı, sonrasında beni aramaya başladı. Biraz da ben büyüyünce galiba. Görüşmeyi daha çok o istemeye başladı yani. Arada tek tük kardeşim istiyor, ben istiyorum. Hiç bi duygusal paylaşım yok. Babam paraya çok önem veren bi insan ve konuşmaları durağan. Genel olarak ailesinden gördüğü bişey. Sorularımıza cevap veriyor ya da vermiyor gibi bir şey. Parayla alakalı bişey olduğunda bizi dinliyor. O merkezli bişey. Ondan dolayı babam duygusal biri de değil. Çok bi alışverişimiz olmuyor konuşmalarımızda. Konuşurken çok sıradan şeyler hatta gereksiz şeyler konuşuyoruz. (Irmak, FL,10. Sınıf)

“Yanında olduğunuz ebeveyn ile iletişiminiz nasıl?” şeklinde sorulan soruya gençlerin büyük oranı olumlu cevap verdiler. Yanında olunan ebeveyn ile geçirilen zamanın miktarı/niteliği maksimum düzeyde olduğu için birey, yanında olduğu ebeveyne karşı kendini sorumlu da hissetmektedir. İlişkiyi yönetmede saygı ve sevgi esastır. Boşanma sonrası ebeveynlerin birbirleri ile olan iletişimleri büyük oranda sınırlı olduğu saptanmıştır. İletişim kurulacaksa sadece çocuk eksenli olunca bu durum hasıl olmaktadır.

Annemle iletişimim çok iyi. Anne babam, birbiriyle kesinlikle konuşmuyorlar. Anne babam, birbirleri ile kesinlikle görüşmüyorlar. Telefonlarını dahi açmıyorlar. Sorun olursa büyük halam annemi arıyor ya da babam halama söylüyor, o da anneme iletiyor. (İlknur, AL,10. Sınıf)

Annem babam birbirlerini hiç sevmiyorlar. Karşılıklı iyi bir şey hiç söylenmiyor. Ben de çok kulak asmıyorum, çünkü onların yaptığı hiç doğru değil. Çünkü ben ortak bir birlikteliğin sonucuyum yani. Onların ortak noktasıyım. Birbirlerini kötülerleri hiç doğru değil bence. Çok önemli bir mevzu olursa nadiren görüşüyorlar. (Esin, FL,11. Sınıf)

Bazı durumlarda ilişki durumuna göre yanında olunan ebeveyn ile paylaşım sınırlı olabilmektedir.

Annemle aram çok iyi, ama sırlarımı paylaşamıyorum. Baya sert tepki verebiliyor. Annemin her şeyimi bilmesini çok isterdim, ama yapamam. Velayet durumundan dolayı annem babam birkaç defa görüşmüşlerdi. Onun dışında iletişimleri yok. (Demet, ML,10. Sınıf)

Annemle aram baya iyi. Annemle olan iletişim çocukluğumdan beri iyi. Her gün kavga ediyoruz ama sonunda yine birbirimize sarılırız. Babamla hiç görüşmüyoruz. Evde babamı hiç konuşmayız. (Burcu, ML,10. Sınıf)

4.3. GELECEK KAYGISI

Türkiye’de okuyarak bir meslek sahibi olabilmenin zorluğu tartışılmaz bir gerçektir. 12 yıllık kesintisiz eğitimden sonra bir üniversite okumanın sonucunda tekrar yeterlilik gerektiren sınavlardan geçmek gerekmektedir. Mezun sayısının çokluğu, kişiler arası rekabeti daha da artırmakla birlikte nitelikli iş sahibi olabilmek ihtimalini de azaltmaktadır. Akademik anlamda belirli doyuma ulaşmış, ne yapması gerektiğinin farkında olan öğrencilerde belirlenmiş bir hedef ve bu hedef için çaba ve gayret söz konusudur. 11. ve 12. sınıflarda, okumak istediği bölüme karar veren öğrenciler büyük oranda kaygı durumu yaşamamakta, hedefleri için çaba harcamaktadırlar. Anne-baba ayrılığının olumsuzluğunu bir iç motivasyon haline getirip kendi ayakları üstünde durma çabasıyla negatifi pozitive çevirme gayreti mevcuttur. Bazı öğrencilerde net bir hedef varken, bazılarında netlik değişkenlik arz

etmektedir. Akademik başarısı yüksek öğrencilerde genelde hedef belli iken, kaygı duyulan durum istediği bölümü kazanamama noktasında belirlemektedir.

Tablo 16: Akademik Başarı- Gelecek Kaygısı İlişkisi

Akademik Ortalama	Gelecek Kaygısı		
	Düşük	Orta	Yüksek
55-69	1	6	1
70-84	-	-	2
85-100	-	-	3

Akademik başarı ve gelecek kaygısı düzeyi arasında doğrusal anlamda bir ilişki mevcuttur. Diğer bir deyişle akademik başarısı yüksek olan bireylerin gelecek kaygısı düzeyi de artmaktadır. Anne-baba ayrılığının bireyler üzerindeki temel etkilerden biri de geleceğe dair taşıdıkları kaygıdır. Başarılı bireyler hedefledikleri üniversite ve bölümü kazanıp kazanamama anlamında yüksek kaygı taşımaktadırlar. Akademik başarısı iyi olan öğrencilerde aynı zamanda ailenin ve çevrenin beklentilerini karşılama düşüncesi onların kaygı durumlarını etkilemektedir. Başarısı düşük olan öğrencilerin gelecek kaygısı düzeylerinin düşük olmasının temel nedeni hedefledikleri bir üniversite ya da bölüm olmayışı olduğu söylenebilir.

Asla okumayı bırakmayı istemiyorum. Zaten okumayı çok seviyorum. Aslında adli tıp düşünüyorum. Astronot olma gibi bi hayalim de var. Mühendislik de olabilir. Ama illa ki bişey yapmak istiyorum. (Irmak,FL, 10. Sınıf)

Elimden geldiğince okuyacağım. Kendi ayaklarım üstünde durmam lazım. Babaannemin yanında kaldığım için yaz dönemleri çalışmak durumunda kaldım. İklimlendirme üzerine okuyorum. Alanım ile ilgili stajlar yaptım. Staj yaptığım yer, benden memnun. Mezuniyetten sonra bana iş de teklif ettiler. 2 yıllık yüksekokul okuyup orada işe başlamak istiyorum. (Ahmet, ML,9. Sınıf)

Evet. Tıp düşünüyorum. Okumayı seven bir insanım. Bölüm olarak da uzmanlığın ötesinde, nereye kadar ilerletebilirim okuyacağım. Psikiyatri okuyacağım. Elimden geldiğince gayret edicem. (Sıla,AL, 11. Sınıf)

Boşanmış aile bireyi olmanın eğitim açısından avantajı ya da dezavantajı hakkında sorulan soruya öğrenciler kendi durumları açısından cevap vermişlerdir. Boşanmadan önceki süreçte evde otoriter bir tutum sergileyen baba rolü çocuk/genç açısından istenmeyen durumlar ortaya çıkarmakta, bu da çocuğun eğitimi açısından olumsuzluklar doğurabilmektedir.

Babam olsaydı sıkılırdım galiba. Sıkılmıyorum açıkçası. Belki babam üniversite okumama bile izin vermezdi. Ekonomik olarak biraz sıkıntı yaşıyorum. Özellikle kaynak almada problem oluyor. (Çağla, AL,12. Sınıf)

Annem ve babamın boşanmaları benim için daha refah bir ortamı oluşturdu. Babamın evin içinde hayal edemiyorum. Çok bi avantajı olmaz dezavantajı da olacağını düşünmüyorum. (Irmak, FL,10.sınıf)

Anne-babası boşanmış bireylerin yaş durumu ve geleceğe dair kaygıları incelenecek olursa yaş ile gelecek kaygısı arasında anlamlı bir ilişkinin mevcut olduğu söylenebilir.

Tablo 17: Yaş- Gelecek Kaygısı İlişkisi

Yaş	Gelecek Kaygısı		
	Düşük	Orta	Yüksek
15	-	1	-
16	1	2	1
17	-	3	2
18	-	-	2
19	-	-	-
20	-	-	1

Tabloya göre yaş ve gelecek kaygısı arasında pozitif anlamda bir ilişki olduğu söylenebilir. Yaşın artmasıyla gelecek kaygısı düzeyi de artmaktadır. Anne-baba

ayrılığı çocuklar üzerinde geleceğe yönelik kaygıyı da artırmaktadır. Özellikle ekonomik durum bu durum üzerinde daha belirleyici olmaktadır. Birey okulu bitirdikten sonra hedeflediği bir üniversite/bölüm okumak için yüksek kaygı durumu yaşamaktadır. Lise son sınıfta olan ya da son sınıfa yakın durumdaki öğrenciler hem yaş itibariyle hem de sınava girme durumlarından dolayı gelecek kaygı düzeylerinde yoğun bir artış yaşamaktadır.

Baba figürünün eksikliği genel olarak öğrencinin eğitim durumları açısından bir dezavantaj olarak görülmektedir. Bir veli olarak babanın eksikliği öğrencilerde motivasyon eksikliğine neden olmaktadır.

Avantajı yok. Dezavantaj olarak psikolojik yönden, moral yönünden, motivasyon olarak sıkıntı oluyor. Mesela arkadaşların babaları, kendilerini okula götürüp getirirken onlara moral veriyorlar, onlarla konuşuyorlar. Bu bende eksik olan bir şey. Sınavlarda “sen yaparsın kızım” diye motive ediyorlar. Ama ben bunu hiçbir zaman tadamadım. (Demet, ML,10. Sınıf)

Dezavantaj olarak toplantıya çağırılmam gerektiğinde annemi çağırırsam olmuyor. Babam uzakta. Onun için babaannem geliyor. Evde anne babam bir olsaydı belki de derslerim açısından daha iyi olurdu. Dersler için daha çok yardımcı olurlardı. (Cenk, AL,10. Sınıf)

Ayrı olmadan önce daha iyiydi. Ayrıldıktan sonra benim psikolojim bozuldu. Psikolojik destek aldım. 1 yıl kadar. Baya bi toparlamıştım. Sonra tekrar sıkıntılar yaşamaya başladım. Okula, 8’i bitirdikten sonra ara vermek durumunda kaldım. Dedem vefat edince.2 sene kadar. O arada soğutma üzerine çalıştım. (Ahmet, ML,9. Sınıf)

Annem babam beraberken, daha iyiydi eğitim durumun. Hem okuluma daha yakındı. Şimdi köyden gidip gelmek gerçekten zor oluyor. (Selim, ML,9. Sınıf)

Öğrencinin eğitim durumu ile büyük oranda anneler ilgilenmektedir. Anne-evlat ilişkisi baba-evlat ilişkisinden daha etkin bir rol oynamaktadır. Ailenin sahip olduğu okuma kültürü, bilgi/bilinç seviyesi, çocuğu ile ilgilenme düzeyini de artırmaktadır. Anne-babası veya ikisinden birinin üniversite mezunu olması durumu ile anne-babası daha alt kademe eğitim seviyesinde olan öğrenciler arasında akademik olarak başarı farkı olduğu da gözlemlenmiştir. Eğitim sürecinde yaşanan sıkıntılar genel olarak ekonomik sıkıntılar, çevre ile kıyaslanma, akraba baskısı, anne-baba

arasındaki sorunlar, motivasyon eksikliği olarak ifade edilmiştir. Bu sorunların temel kaynağı, anne-babanın boşanması sonucu olarak çocuğa çevrenin ‘’aciz’’ kalmış muamelesi yapması, baba figürünün yokluğunun getirdiği eksik aile yapısı olarak ortaya konulabilir.

Annem fazlasıyla ilgileniyor eğitimimle. Uzakta olmasına rağmen. Yani babam da çok ilgileniyor. Ama sonuçta eğitimimin durumunu en iyi ben biliyorum. Kendim zaten halletmeye çalışıyorum. Halledemezsem onlara danışıyorum. Mesela onlar arasında bir sorun olduğunda yine bişey konuşulacak ve bu benim üstümden ilerleyen bir konuysa bu beni çok daraltıyor. Ve ben zaman kaybediyorum yani bi de sonu hiç iyiye gitmez bu durumun. Hep bi tartışma moduna giriliyor bu benim canımı çok sıkıyor ve ben lise 3. Sınıf öğrencisiyim, sınavım var yani. 12. Sınıfta olacağım. Bu bana can sıkıntısı veriyor ve başka hiç bir şey vermiyor ve beni çok etkiliyor. (Esin, FL,11. Sınıf)

Küçüklüğümde beri zaten beni bu noktaya gelmemi sağlayan annem oldu. Yetiştirdi. Eğer bu okuldaysam bunun temel sebebi annem. Kardeşime de aynı şekilde. O olmasaydı buralara gelemezdim. Babamın herhangi bir yardımı katkısı yok. Evet, sıkıntılar var. Ekonomik olarak sıkıntılar çekiyorum. Çünkü kitap almam, kaynaklar almam gerekiyor. Pahalı çünkü. Kardeşim de var. (Irmak, FL,10. sınıf)

Genelde babam destek vermedi. Kendim ve annem desteklemeye çalışıyoruz. (İbrahim, EML,12. Sınıf)

Annem yeterince ilgileniyor eğitimimle. Babam da çaba gösteriyor. Aile içi çatışmalar beni etkiliyor. Derslerimi etkiliyor. Aile ve akraba baskısı oluyor. Derslerdeki başarı beklentisi ve üniversiteyi kazanma durumu ile ilgili. Başarımı başkalarıyla kıyaslıyorlar. Bu da beni geriyor. (Suat, AL,11. Sınıf)

Annem yeterince ilgileniyor. Dersleri anlamada biraz sıkıntı yaşıyorum. Yani odaklanamıyorum. Bir yanım eksik hep. İşin aslı içimden çalışmak da gelmiyor. (Burcu,ML, 10. Sınıf)

Gençlik döneminin daha az riskle atlatılması, kişinin uğraşlarına, vaktini nasıl değerlendirdiğine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Gençlik döneminde, boşanmış aile bireyi olmanın zorluklarıyla baş etmek daha çok çaba gerektirmektedir. Bu bağlamda kişisel gelişim için yapılan uğraşların da etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Bireyin çocukluktan itibaren sahip olduğu deneyimler, ailenin kültürel kodları, anne-baba eğitim düzeyi, bu bağlamda daha çok kazanım

sağlamaktadır. Çocukluk çağını dolu/verimli geçiren bireyler, gençlik çağında da bu tutumlarını devam ettirmektedirler. Diğer bir yönüyle hayata tam anlamıyla motive olmak noktasında vakti değerlendirmek önem arz etmekte ve boşanmanın moral/motivasyon üzerindeki olumsuz etkilerini nötralize etmektedir. Kız çocukları bu bağlamda kendilerini hayata daha çok hazırlamaktadır.

Tablo 18: Cinsiyet – Gelecek Kaygısı İlişkisi

Cinsiyet	Gelecek Kaygısı		
	Düşük	Orta	Yüksek
Kız	1	3	4
Erkek	2	3	-

Anne-babası boşanmış bireylerin gelecek kaygısının cinsiyet bağlamında değerlendirilmesini ele alacak olursak, kız çocuklarının yüksek oranda daha kaygılı olduğu tabloya göre söylenebilir. Çünkü kız çocuklarının iş bulma, aile kurma, ekonomik bağımsızlığını kazanma durumu erkek çocuklara nazaran daha zordur. Bu bağlamda cinsiyet temelli gelecek kaygısı durumu erkeklerde daha düşük olarak bulgulanmıştır. Erkeklerin herhangi bir iş kolunda iş bulup çalışma durumu, kız çocuklarına göre daha kolaydır. Ayrıca kız çocukları aile ortamında anne rol-modelinin örneği ile daha çok çaba gösterdiği ve gelecekte kendi ayakları üzerinde durma eğiliminin daha fazla olduğu ifade edilebilir.

Evet, bir sürü uğraşım var. Resim çiziyorum. Çizmeyi çok severim. Piyano çalıyorum. Düzenli bi şekilde yapıyorum. Şiirler yazıyorum, roman yazmaya çalışıyorum. Ya da öyküler vs. bununla alakalı sanatla ve bilimle uğraşıyorum. Kitap okuyorum, çizgi roman da. Öykü yarışmasına katılmışım bi keresinde. Yayına hazır yazdıklarım var evde. Ama hiç düşünmedim yayımlamayı. Küçüklüğümden beri resim çizmeye bayılırım. Bunlar beni rahatlatıyor. Kafamı da boşaltmış oluyorum. Ve mutlu oluyorum, eğleniyorum. (Irmak,FL, 10. Sınıf)

Mesleki kaygı ile ilgili sorulan soruya, öğrenciler genel itibariyle kaygılı olduklarını vurgulamışlardır. Bunda temel sebep ekonomik beklenti, Türkiye'deki

sınav sistemleri, aile baskısı örnek verilebilir. Büyük bir çoğunluğun kendilerini mutlu edecek bir mesleği tercih etme noktasında kararlı oldukları bulgulanmıştır. Ebeveyn boşanması bu bağlamda bireyi daha çok mutluluğu elde etme çabasına itmektir. Ayrıca çevrede bireylere rehberlik/örneklik teşkil eden kişilerin varlığı mesleki kaygıyı azaltmaktadır.

İşin açıkçası mesleki kaygım var. Tıp olunca işin garanti gibi bişey oluyor. Ama mühendislik olursa biraz daha kaygı duyuyorum. Tıp olunca yüksek ihtimalle işim olacak. Olur da bi talihsizlik yaşarsam sınavımda, kaygım daha da büyür. Mutsuz olduğum bi yerde tahammülüm yoktur yani. Ve faydam da olmaz o işe. O yüzden ben mutlu olduğum bir mesleği tercih ederim. (Esin,FL,11. Sınıf)

Evet var çünkü hani ailemden de bu tarz şeyler görüyorum, hani annem şuan çalışmıyor vs. annem şey diyor “ders çalışmazsan benim gibi olursun” der. Ben de ders çalışmam gerektiğini biliyorum, çünkü ekonomik anlamda sıkıntı çekiyoruz, bunu kurtarmam gerekiyor. Beni mutlu edecek bir meslek, ama dürüst olmak gerekirse maaşı dolgun bir meslek de olabilir. Çünkü maaşı dolgun meslekte beni mutlu edecek şeyler de yapabilirim. Zaten istediğim meslek, maşş güzel bi meslek. (Irmak, FL,10. Sınıf)

Kaygım yok. Hem psikoloji okuyup, sonrasında kafe açmayı düşünüyorum. Yani kafe içinde psikolog danışmanlık yapabileceğim bir alan oluşturma hayalim var. Mutlu olabileceğim bir mesleği tercih ederim. (İlknur,AL, 10. Sınıf)

Önceden kaygım vardı. Amcam başçavuş olduğu için bana geleceğim açısından rehberlik ediyor. Ondan sebep, meslek sahibi olma açısından herhangi bir kaygım yok. Beni mutlu edecek bir meslek tercihimdir. (Cenk,AL, 10. Sınıf)

Öğrencilere gelecekte beklenen neler olduğu sorulduğunda verilen cevaplarda boşanmış aile bireyi olmanın etkileri gözlenmiştir. Cevapların arkasında, çocuklukta anne-baba tarafından karşılanamamış beklentiler, özlemler, yaşanmışlıklar gizlenmiş bulunmaktadır. Bu minvalde alınan cevaplarda mutlu aileye sahip olmak beklentisi vurgulanmıştır.

Hayal dünyasında yaşıyoruz tabi. En başta kız arkadaşım ile evlenmek istiyorum. İşimi elime almak istiyorum. Sevdiğim bi mesleğimin olmasını istiyorum. Ailemin yüzünü kara çıkartmak istiyorum doğrusu. Üzerimde ,okuyamaz, baskısı var. (Suat, AL,11. Sınıf)

Sevdiğim bir insanla yuva kurmayı, çocuklarımın olmasını ve benim yaşadıklarımı onlara yaşatmamak istiyorum. Bu şehirden kurtulmak, kimsenin beni tanımadığı bir yerde yaşamak istiyorum. Sadece ben olayım istiyorum. (Demet, ML,10. Sınıf)

Anne-baba boşanmasının bireyin evliliğe/aile kurmaya bakışını kısmen de olsa olumsuz etkilemektedir. Çocuğun ana-baba birlikteliği döneminde edinmiş olduğu yaşantılar ileriki süreçte kaygı durumu oluşturmakta, evliliğe az da olsa temkinli yaklaşmasına neden olmaktadır. Ebeveyn ayrılığının tecrübesi, genç bireyde de kendisi açısından bir tecrübe olabileceği endişesi oluşmaktadır. Ebeveynin evlenme şekli de bu duruma etki etmektedir.

Bu konuda çok düşünmedim aslında, ama evlenirsem asla çocuklarımın önünde kavga etmeyeceğim. Bunu ben tamamen böyle kodladım. Asla bunu çocuklarıma yansıtmayacağım. Asla böyle zor bi durumla bunları bırakmayacağım. Aile kurmayı isterim, niye istemeyeyim. Yani güzel bir şey sonuçta aile olması, çocukların olması, ama çok ileride tabii ki bunlar. Öyle yani, çocuklarımı kötü etkileyecek şeyler olmasından korkuyorum yani. Eşimin de buna uygun biri olmasını tercih ederdim. (Esin,FL,11. Sınıf)

Olumsuz tarafı var aslında. Kırmak istemem çocuğumu. İki arada bir derede kalıyor çocuk. Kaygım çocuklarım üzerine olur. Kendim için bir sorun olacağını sanmıyorum. Evlilikten korkum yok açıkçası. (Sıla,AL, 11. Sınıf)

Doğal olarak kaygıya düşüyorum zaten. Annem babam, görücü usulü evlendiler. Görücü usulü asla. Zaten çevremdeki insanları da uyarırım. Çünkü böyle bir örnek var, daha dikkatli olurum. (Irmak,FL,10.sınıf)

Evet beni kısmen etkiliyor. Ben de evlenmeyi düşünmüyorum ama annem biraz beni etkiliyor. Babamdan gördüklerim beni biraz etkiliyor. Mesela eşim bana el kaldırırsa ortada üç çocuk olsa yine boşarım. (Burcu, ML,10.sınıf)

4.4. GENÇLERİN TOPLUMSAL UYUM DÜZEYLERİ

Bireylerin çevresince boşanmış aile bireyi olduğunun bilinmesi, kendilerince olumsuz bir durum olarak algılanmamaktadır. Bu durumun farklı ortamlarda yeri geldiğinde paylaşılmasında kendilerince bir sıkıntı olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Bu durumun en temel nedeni, zaman geçtikçe bireylerin boşanmaya uyumu olduğu söylenebilir.

Tablo 19: Yaş -Toplumsal Uyum Düzeyi İlişkisi

Yaş	Toplumsal Uyum Düzeyi		
	Düşük	Orta	Yüksek
15	-	1	-
16	1	2	1
17	-	3	2
18	-	-	2
19	-	-	-
20	-	-	1

Tablo incelendiğinde yaş ile toplumsal uyum düzeyi arasında doğrusal bir ilişki olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle bireyin yaşı arttıkça topluma uyum sağlama düzeyi de artmaktadır. Anne-babası boşanmış bireylerin yaşının artması sorumluluklarının artmasını da beraberinde getirmektedir. Aile içinde anne ya da babadan birinin olmaması birey üzerindeki bireysel ve toplumsal görev yükünün artması sonucu topluma uyum sağlama sürecini hızlandırmaktadır.

Ayrıca toplumsal bakış olarak da eskisine nazaran boşanma mefhumuna daha toleranslı davranım süreci içerisinde bulunmaktayız. Boşanma olgusu, geleneksellikten kaynaklı bir tutumla hoş karşılanmazken, toplumun ve ailenin geçirdiği değişim sürecinde artık daha normal karşılanmaktadır.

Anne-baba ayrılık süresinin bireyin toplumsal uyumuna etki ettiği yadsınamaz bir gerçekliktir.

Tablo 20: Anne-Baba Ayrılık Süresi- Toplumsal Uyum Düzeyi İlişkisi

Anne-baba Ayrılık Süresi (yıl)	Toplumsal Uyum Düzeyi Düşük		
	Orta	Yüksek	
1-5	1	1	-
6-10	1	4	-
11-15	-	3	3

Anne-baba ayrılık süresinin toplumsal uyum düzeyi ile doğru orantılı bir durum arz ettiği tabloya göre ifade edilebilir. Yani bireyin ebeveynlerinin ayrılık süresi ne kadar fazla ise toplumsal uyumu o kadar artmaktadır. Bunda temel etken yaş arttıkça bireyin hem boşanma olayını içselleştirmesi hem de sorumluluklarının artması olduğu söylenebilir.

Velayet durumunun, bireyin toplumsal uyum bağlamında ne şekilde etkisi olduğu tartışılacak olursa aşağıdaki tablo, bu durumu ortaya koymaktadır.

Tablo 21: Velayet - Toplumsal Uyum Düzeyi İlişkisi

Velayet Durumu	Toplumsal Uyum Düzeyi		
	Düşük	Orta	Yüksek
Annede	2	6	3
Babada	1	1	-

Ebeveyni boşanmış aile bireylerinin velayet durumu ile toplumsal uyum düzeyine baktığımızda velayeti annede olan çocukların toplumsal uyumlarının velayeti babada olanların toplumsal uyumuna nazaran daha üst düzeyde olduğunu ifade edebiliriz. Velayeti babada olan bireyler çoğunlukla baba ile beraber yaşamadığı için rol-model bağlamında eksiklik yaşamaktadırlar. Dolayısıyla topluma uyumları da zorlaşmaktadır. Annesiyle beraber kalan bireyin toplumsal uyum düzeyinin daha yüksek olması rol-model olarak annenin varlığının ve bireyin yanında olup onu desteklemesi söylenebilir.

Bireylere yakın çevrelerinin kendilerine olan bakışın nasıl olduğuna dair yöneltilen soruya verilen cevaplar süzgeçten geçirildiğinde bir kısmı kendilerine normal davranıldığını, bir kısmı da kendilerine acınacak bir birey muamelesi yapıldığını ifade etmişlerdir. Bu hususta temel etken, bireyin çevresinin bakış açısı olduğu söylenebilir. Ayrıca boşanmış aile bireyinin tutum ve davranışları da bu durumun oluşmasında etken rol oynadığı ifade edilebilir.

Beni nasıl görüyorlar, ben çok neşeli bir insanım. Sevdiğimi de düşünüyorum, arkadaşarımla da iyi anlaşırım. Öyle tartıştığım, küstüğüm insan olmadı. Arıza bi tip değilimdir. Genelde herkesle iyi anlaşırım, yani böyle sürekli depresif suratı asık bi insan değilim. Herkesle konuşurum, o yüzden kimse bu kızın anne babası ayrı diye bi bakışı yok yani. (Esin,FL, 11. Sınıf)

Çevremdeki insanlar beni benim sevdiğim ve yapabildiğim şeylere göre yargılasalar daha iyi olur. Mesela ben tarih falan da seviyorum. Ama çevrem genelde durumuma üzülüyor. Acıma duygusu var. Ben hiçbir zaman öyle bişey hissetmesem bile, çevrem bana bu durumu yansıtır. Yani kendime acımam mı gerekiyor, gibi bi durum oluyor. (Irmak, FL,10.sınıf)

Normal karşılıyorlar. Yok hissetmedim yani. (İbrahim, EML,12. Sınıf)

Bana çok da bi tepki gelmiyor, ama arkadaş ilişkilerimi de sınırlı tutuyorum. Biraz da kaybetme korkusundan, pek arkadaş edinmiyorum. (Ahmet, ML,9. Sınıf)

Boşanmış aile bireyi olmanın etkisini üzerinizde hissediyor musunuz? şeklindeki soruya gençlerin verdiği cevaplarda baba figürünün eksikliği ortaya çıkmaktadır. Tam aileye sahip olamamanın dezavantajları olduğu muhakkaktır. Baba ile etkili iletişimin olmaması, ortak zaman geçirilememesi, baba otoritesinin eksikliğinin hissedilmesi, baba ile özdeşimin tam gerçekleştirilememesi durumları gençlerde eksiklik olarak hissedilmiştir. Toplumun temel taşı ailedir. Sağlıklı bireyler de genel olarak anne-baba figürünün tam olduğu, ebeveyn özdeşiminin gerçekleştiği ailelerde oluşmaktadır.

13-14 yaşlarıma kadar görmüyordum. Sonra çevreme dikkatlice bakınca babamla annem ayrı olmasaydı daha mı iyi olurdu, sorusu aklıma geldi hep. Bazı şeyleri yaşayamadım babamla. Onlar yaşansaydı daha iyi olurdu diye düşünüyorum kendi içimde. Benim annem, yanımda baba gibiydi aynı zamanda. Annem hem annelik hem de babalık yaptığı için çok sıkıntı çekmedim. (Irmak,FL, 10. Sınıf)

Mesela bi örnekle anlatayım. Küçükken bi arkadaşım vardı sınıfta. İlkokuldayken. Kız biliyordu benim anne babamın ayrı olduğunu. Sürekli beni görünce (babası da aynı okulda çalışıyordu, köy okulu) babasına sarılıyordu, işte elinden tutuyordu. İlk başta anlamadım, sonra kasıtlı yaptığını fark ettim ve çok zoruma gitmişti benim, o zaman da küçük olunca. Yani şimdi anne baba çocuk görünce beni çok şey yapmıyor, çok etkilemiyor çünkü alıştım hani. Ama çok zoruma gidiyor babamın yanımda olmayışı. Zaten 17 yaşındayım ve bu yaşına kadarki ömrümün yarısını babasız geçirmişim. Babam olmadı hiçbir anımda çok nadir oldu. (Esin, FL,11. Sınıf)

Mesela bende özgüven sıfır. Babadan dolayı. Bir ortama girdiğimde eziklik hissediyorum. Diğerlerinden bir farkım olduğunu fark ediyorum yani. (Demet,ML, 10. Sınıf)

Anne-babası boşanmış bireylerin akademik başarıları ve toplumsal uyum düzeyleri kıyaslandığında başarıları yüksek olan öğrencilerde uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 22: Akademik Başarı- Toplumsal Uyum Düzeyi İlişkisi

Akademik Ortalama	Toplumsal Uyum Düzeyi		
	Düşük	Orta	Yüksek
55-69	1	6	1
70-84	-	-	2
85-100	-	-	3

Anne-baba ayrılığı yaşayan bireylerin yaşanan süreç içerisinde akademik gelişiminin olumsuz etkilendiği tartışılmaz bir gerçekliktir. Ancak akademik bağlamda kendi yeterliliğini belirli düzeye taşıyan bireylerde ebeveyn boşanması tersi yönde bir pozitif motivasyon sağlamaktadır. Birey derslerine daha çok zaman harcayarak kendi ayakları üzerinde durma çabası içerisinde olmaktadır. Akademik başarı aynı zamanda bireyin toplum içinde daha kolay kabullenilmesini de sağlamaktadır. Buna istinaden bireyin toplumsal uyum düzeyi de yüksek düzeyde gerçekleşmektedir. Akademik yetersizlik bireylerde içe kapanmaya, çevresi ile

iletişimi azaltmaya, kendini işe yaramaz bir nitelikte görmeye neden olmaktadır. Bu durumdan dolayı bu bireyler kendini toplumdan soyutlayarak toplumsal uyum düzeylerini azaltan bir tutum içine girmektedir.

Boşanmış aile bireylerinde boşanmanın etkisinin bir grup içinde yer alma, toplumsal bir yapı içinde varlığını sürdürme gibi toplumsallaşma sürecinde herhangi olumsuz bir etkisinin olmadığı saptanmıştır. Toplumsallaşma sürecine etki eden durum genel itibariyle bireyin kişilik/karakter ve kültürel yapısı ile alakalı olduğu bulgulanmıştır.

Yani arkadaşlık kurma noktasında sıkıntım yok. Sıcakkanlı olduğumu söylüyorlar. Güven anlamında da herkese güven duyabiliyorum. Bazen konuşacak konu bulmakta zorluk çekiyorum. (Demet, ML,10. Sınıf)

Yok, ben genelde her ortama uyum sağlarım. Dediğim gibi herkesle iyi anlaşmaya çalışırım yani. Uyumluyumdur genelde. Grup kurma derken hoşlanmadığım bir grubun içindeysem, çok konuşmam ve muhatap olmak istemem. Beni bir şeyler rahatsız ediyorsa, olabildiğince hızlı şekilde o ortamı terk etmeye çalışırım. Olumsuz şeylere yer vermek istemem yani. (Esin,FL, 11. Sınıf)

Annem tekrar evlendiği için aile eksikliğini hissetmedim. Yani annemin evliliği boşanmadan sonra bir yıl içinde oldu. Bundan dolayı bi sorun yaşamadım. Annemin evliliğini kabullenmem zor oldu. Bir yılı aşkın bir sürede alışmaya çalıştım. Yaş itibariyle küçük olduğum için başlangıçta alışmam biraz zor oldu. Bir çocuğun babası hediye aldığında onu görünce bu durum zoruma giderdi. (Sıla,AL, 11. Sınıf)

Öyle herkesle arkadaşlık kurmam. İnsanı tanımaya çalışırım. Çok araştırmacıyım yani. Benim arkadaşım olacaksa araştırırım. Sonuçta benim hayatıma girecek yani. Onun için çok dikkat ederim. (Suat,AL, 11. Sınıf)

Görüşme yapılan bireyler, hayatlarında karşılaştıkları sorunları halletmede kendilerince sorunları aşma çabasında oldukları, aşamadıkları sorunları arkadaş çevresi ya da anne ile aşmaya çalıştıkları sonucu bulgulanmıştır. Lise dönemi bireyi, bilinç olarak kendinin farkında olduğu bir dönemdedir. Dolayısıyla sorunlarını halletmede kendi başıinalığı beklenen bir durumdur. Toplumsal sorunları aşmada problem çözme becerilerinin geliştiği, tecrübe edinildiği bir dönemdir lise dönemi.

Önce biraz düşünürüm, kendim halletmeye çalışırım. Eğer kendim halledemezsem önce en yakın arkadaşıma söylerim. Onunla da çözemezsek aileye söylerim.

Aşamadığım bir durum olursa önce anneme söylerim, sonra babama. (İlknur, AL,10. Sınıf)

Genelde kendim hallediyorum. Birine ihtiyaç duyarsam anneme açarım. (Ceren, AL,11. Sınıf)

Bende şu var, daha doğrusu annemin bana aşıladığı bir şey. Hiçbir zaman pes etme. Bu olmadı, bırakıyorum, demem. Çözmeye çalışırım, ki genelde her şeyimi kendim halletmeye çalışırım. Dışarı yansıtmam, mesela moralim bozuk olduğunda bunu ben söylemeden kimse anlamaz. Aşamadığım bir durum olursa, annem ya da babamla veya yakın arkadaşlarımla görüşürüm, onlardan destek alırım. (Esin,FL, 11. Sınıf)

Öncelikle problemin derinine inmeye çalışırım. Geçmişine bakmaya çalışırım. Daha sonra problemin kendisiyle bütünleşmeye çalışırım. Gelecekte bu problemle ilgili ne gibi sıkıntılar olur diye düşünürüm, tıpkı bi boncuk dizilimi gibi. Genelde annemden yardım alırım. Kesinlikle annemden yardım alırım. Otorite boşluğumu annem hallediyor. Otorite boşluğu bana cinsiyetçilikmiş gibi geliyor. Çok hoşuma gitmiyor. Ama birlikte olduğumuz için büyük sorun olmuyor. (Irmak, FL,10. Sınıf)

Konuşmaya çalışırım, baktım sorun sıkıntı ondaysa uzaklaşıyorum o kişiden. (İbrahim, EML,12. Sınıf)

Boşanmış aile çocuklarının toplum içinde kendilerini iyi ya da kötü hissettikleri durumların neler olduğu bilgisi hususunda verilen cevaplardan yola çıkarak, şunları ifade edebiliriz: İnsan ilişkileri bağlamında iyi olan bireylerde boşanmanın olumsuz etkisi tölere edilmiş görünmektedir. Ailevi ilişkiler bakımından tam doyuma ulaşamamış bireylerde olumsuzluklar genel olarak ifade edilmiştir.

Cidden hiç boşanmış aile çocuğu gibi hissetmiyorum. Babam yok gibi, eksiklik hissetmiyorum, tabii ki zoruma gidiyor o ayrı. Anne tarafım çok kalabalık ve herkes birbiri ile yoğun şekilde görüşüyor. Araları çok iyidir. O yüzden hiç aile eksikliği görmedim. Ama babamın yeri tabii ki çok ayrı. Çoğu bayramı da babamla geçiriyorum aslında. Babamın tarafı birbirine çok bağlı değildir. Annelerin yanında olduğum için aile eksikliğini hissetmedim çok. (Esin, FL,11. Sınıf)

Kötü hissettiğim durumlar, genelde tüm ailelerin birlikte olduğu durumlar. Doğal olarak benim ailem küçük olduğu için kötü hissedebiliyorum. Ama iyi hissettiğim durumlar da var olumlu yönde. Toplum içinde çok da kötü bişey yaşamadım. (Irmak, FL,10. Sınıf)

V. BÖLÜM

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Modernitenin etkisiyle en çok değişime uğrayan sosyal yapı ailedir. Temelde toplumun değişime uğraması, ailenin değişiminden kaynaklanır. Bu değişimlerden biri de hiç şüphesiz ki boşanmanın açığa çıkardığı bir değişimdir. Boşanma olgusu sonuçları bakımından sosyal, ekonomik, psikolojik ve kültürel boyutlarıyla derinlemesine ele alınması gereken bir yapı arz etmektedir.

Boşanmanın etkisi toplumdaki topluma, kültürden kültüre değişkenlik gösterir. Boşanma oranının yüksek olduğu bir toplumda, toplumun boşanma olayına verdiği tepki ile boşanma oranının düşük olduğu bir toplumda bu olaya verilen tepkinin derecesi birbirinden farklı olur. Batı toplumlarında sıradan bir olay gibi görünen boşanma, ataerkil yapıya sahip toplumlarda daha bir tepkisel karşılanır. Türkiye’de son yıllarda boşanma oranının artması da kanıksanır bir hale, toplumsal düzlemde daha kolay kabullenir bir sürece evrilmiştir.

Boşanma olgusu, son yıllarda üzerinde multidisipliner yaklaşımla çalışmalar, araştırmalar yapılan çalışma alanı haline gelmiştir. Bunda temel etken yıldan yıla boşanma sayılarının artması olmuştur. Akademik yazında genel itibariyle boşanma nedenleri, boşanma ve çocuk, boşanmaya uyum, boşanmanın sosyal, psikolojik, ekonomik boyutlarının neler olduğu üzerine çeşitli çalışmalar yürütülmüştür.

Boşanma kavramının psiko-sosyal açıdan ne anlama geldiğini somut işlemler dönemindeki bir çocuğun tam manasıyla anlaması/algılaması düşünülemez. Çünkü bilişsel gelişim evrelerine göre bireyi incelediğimizde soyut nesnelere dünyasını algılama, özellikle ergenlik dönemi itibariyle gelişen bir durumdur. Bu çalışmada boşanma kavramının tam manasıyla kavranabileceği yaş ve dönem itibariyle ergenlik dönemi lise öğrencileri hedef kitle olarak belirlenmiştir. Lise dönemi bireyi ile mülakat yapabilmek ve sorulara cevaplar alabilmek zor oldu. Kısa cevaplarla çalışmanın ulaşmak istediği bilgi havuzunu elde etmek zor oldu.

Alan yazınında yapılan taramalar sonucu boşanma ile ilgili olarak lise öğrencileriyle yapılan çalışmaların nitel boyutta çok kısır kaldığı gözlemlenmiştir. Bu

eksikliğe mahsuben çalışma nitel zemin üzerinden yürütülmüştür. Ayrıca boşanma sonrası annelerin, çocukların boşanmaya uyumunu sağlayacak, travmaları en aza indirecek politikaların eksikliği de zuhur etmiştir. Bir nebze olsun bu eksiklikleri ortaya çıkarabilmek bu çalışmanın amaçlarındandır.

Nitel yöntemin kullanıldığı bu çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile katılımcıların boşanma deneyimleri, toplumsal uyumları ve gelecek kaygılarının ne düzeyde olduğu, ebeveyn ilişkilerinin boşanma sonrasında nasıl etkilendiği sorgulanmıştır.

Çalışma, lise öğrencileri ile yürütüldüğü için onların verdiği cevaplarla sınırlı bir araştırma meydana çıkmıştır. Katılımcılara yöneltilen sorular, araştırmacının literatür taraması sonucu elde ettiği verilerden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

Çalışma, farklı okul türlerinde okuyan 13 öğrenci ile yürütülmüştür. Öğrencilerin başarı düzeyleri, yaşları, kültürel yapıları birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu nedenle elde edilen veriler değişkenlik gösterebilmektedir.

Yapılan mülakatlarda Fen Lisesi ve üst düzey Anadolu Lisesi'nde okuyan öğrencilerin sorulan sorulara daha uzun ve bilişsel anlamda daha tutarlı/bilgilendirici cevaplar verdiği görülmüştür. Bu sonuç , Basil Bernstein'in dil kodları adlı teorisiyle uyumlu olduğu görülmüştür. Bernstein'in 1975 'te dil becerileri üzerine yaptığı çalışmada farklı alt-yapılardan gelen çocukların ilk yıllarında geleceklerini etkileyecek şekilde farklı kod ve konuşma biçimleri geliştirirler. Çalışmada gelir durumları farklı bireylerin dili kullanmadaki becerileri arasındaki farklar ele alınmıştır. Bernstein'a göre işçi-sınıf kökenli çocuklarda daha basit kodlar, orta sınıf kökenli çocuklarda daha karmaşık kodlar içeren, soyutlama becerileri yüksek bir dil yapısı mevcuttur. Karmaşık kodları kullanan çocuklar okul ortamına daha iyi uyum sağlar ve akademik olarak da daha başarılı olurlar. (Giddens, 2012:757-758) Basit kod kullanan öğrenciler, sorulan sorulara daha kısa cevaplar vererek daha az açıklamada bulunmuşlardır.

Katılımcıların velayet durumu incelendiğinde 11 katılımcının velayetinin annede, 2 tanesinin babada olduğu görülmüştür. Velayeti annede olanlar anne ile, babada olan ise babaanne ile kalmaktadır. Bu sonucun temel etkeni, çocukların küçük yaşta velayetinin anneye verilmesi, çocuğu yetiştirmede annenin duygusal bağlamda

daha yeterli olması ifade edilebilir. Emery' nin 2012' deki çalışmasında ifade ettiği bilgiler, bu sonucu desteklemektedir. Çalışmada ergen bireylerle yapılan görüşmelerde, anneye kalan bireyler kendilerini anneye daha yakın hissettiklerini ifade etmişlerdir. Benzer seviyede anne-baba kontrolündeki bireylerin anneye yakınlığı, babaya yakınlığından daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Boşanmış ailelerde yaşam standartlarının düşmesinden biri de ekonomik faktördür. Çalışmanın bulgularından biri de katılımcıların ekonomik anlamda yer yer sorunlar yaşadığıdır. Özellikle üniversite hazırlık sürecine girmiş öğrenciler açısından özel ders, etüt merkezi ihtiyacı, kaynak kitabı temini hususunda parasal sıkıntılar yaşanmaktadır. ABD Nüfus Bürosu'nun verilerine göre 1995'te yapılan bir araştırmada, iki ebeveynle yaşayan çocuklara nazaran, boşanmış ile yaşayan çocukların dört kat daha fazla yoksulluk sınırının altında olduğu görülmüştür. (Emery, 2012:106) Bu sonuç, çalışmada ortaya çıkan bulguyu desteklemektedir.

Anne-baba eğitim durumu, hem ebeveynlerin hem de çocukların boşanmaya uyum sürecini etkilemektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan boşanmış ebeveynlerin çocuklarının hem toplumsal uyumu hem de akademik başarısının yüksek olduğu bulgulanmıştır. Eğitim düzeyi yüksek olan ebeveynlerin iş bulma ve gelir sahibi olma ihtimali daha yüksektir. Bir işe sahip olma, kişinin bağımsız olmasını, kendini değerli hissetmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda bireyin sosyal destek alması da süreçte uyumda katkı sağlamaktadır. Bu durum, dolaylı olarak boşanmış ebeveyn çocuklarının da ekonomik anlamda boşanmaya uyumunu kolaylaştırmaktadır. (Wang ve Amato, 2000:655-656 akt. Koç ve Yılmaz, 2016:58)

Katılımcıların büyük çoğunluğu anne-baba boşanmasını, yaşanan çatışmalardan dolayı gerekli görmüştür. Boşanma nedenleri olarak şiddetli geçimsizlik, şiddet temel problemler olarak ifade edilmiştir. Amato' nun 2005'te yaptığı çalışma bu sonucu destekler niteliktedir. Çalışmaya göre, çatışmaların yaşandığı evliliklerin sonlanması hem ebeveynlerin hem de çocukların mutluluğu ve huzuru için olumlu sonuç doğurmaktadır. Ebeveynlerin kendi aralarındaki tartışmalar, çocuğu ailede ve çevresinde güvensiz hissettiriyorsa boşanma gerçekleştirilebilecek en doğru çözüm olarak ifade edilmektedir. Çocuğun iyi olması ve kendini güvende hissetmesi anne-babanın birlikteliğinden daha fazla önem arz etmektedir.

Anne-baba ayrılığının ya da ebeveynlerden birinin evde olmayışının genç bireyler üzerinde daha çok olumsuz etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Akademik başarının düşmesi/etkilenmesi, anne ya da baba rolünün koruyuculuğunun yoksunluğu, toplum içinde yalnız/eksik hissetme, sevgi eksikliği, güven duygusu gibi sorunlar boşanmanın olumsuz etkileri olarak ifade edilmiştir. D'Onofrio'nun 2011'deki çalışması bulgularımızla paralellik göstermektedir. Çalışmaya göre ebeveynlerin boşanmasının gençler üzerinde negatif etkisinin olduğu görülmüştür. Ebeveyn ayrılığının akademik başarının düşmesine, okulu terke, otoriteyle çatışmaya, kavgaya, kötü alışkanlıklara bulaşmaya neden olduğu bulgulanmıştır. Anne-babası boşanmış genç bireylerde depresyon ve kendine daha az saygı, en yüksek seviyede görülmüştür. Bu problemler aynı zamanda sosyal sonuçları olan problemlerdir.

Boşanmalarda çocukları etkileyen olumsuz yanlardan biri de anne ya da babadan biriyle ayrı kalmak, var olan ilişkinin kopmasıdır. Çünkü çocuğun anne-babasını benimsemeye ihtiyacı vardır. Evden kopan ebeveynle organik ilişkinin süreğen şekilde devam etmemesi, bireyin ebeveynini benimsemesini zora sokmaktadır. Çalışmamızda katılımcıların evden ayrılan ebeveyni ile olan iletişimleri hakkındaki düşüncelerini irdelediğimizde görüşme sıklığı ile boşanmadan geçen zaman arasında güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, birey ile yanında olmayan ebeveynin görüşme sıklığı zamanla azalmaktadır. Seltzer' in 1991' deki çalışması ile ulaştığımız sonuç benzer niteliktedir. Çalışmaya göre boşanmış ebeveynlerin 1/3'ü, çocuklarını yılda bir kez ya da hiç görmediğini, 1/4'ü ise haftada bir ya da daha sık gördüğünü ifade etmiştir. Boşanma üzerinden 2 yıl geçen ebeveynlerin %13'ü çocuklarını yılda bir kez ya da daha az görürken, %43'ü haftada bir kez görmektedir. Ayrılığın 11 yılı bulduğu örneklerde ebeveynlerin %50'si çocuklarını yılda bir kez ya da hiç görmemektedir. %12'si haftada bir ya da daha sık görmektedir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, eğitim sürecinde yaşadıkları problemlerin temelinde ekonomik anlamda yaşanan sorunlar olduğu vurgulanmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu anne ile kaldığı için gelir durumu yetersiz olmaktadır. Bazı katılımcıların anneleri ya çalışmamakta ya da düşük gelirli bir işte çalışmaktadır. Nafaka tutarı düşük düzeyde olduğundan ham ailenin geçimi hem de çocukların eğitim masrafları için gereken ekonomik düzeyi karşılamada yetersiz kalmaktadır. Kahraman (2016:141-142)'ın da belirttiği gibi maddi zorluklar, gençlerin

sosyal yaşantısını da etkilemektedir. Bazı gençler ekonomik ihtiyaçlarını giderebilmek için çalışmak zorunda kalmakta, dolayısıyla hem aileye destek olmak için vakit harcamakta hem de eğitiminden geri düşmektedir. Boşanmadan sonra kız çocukların sorumluluklarının artmasıyla sosyal hayatları sekteye uğramakta, eğitimlerine ayırdıkları zaman kısıtlanmaktadır. (Kahraman, 2016:141-142)

Çalışmada elde edilen sonuçlardan biri de katılımcıların mesleki anlamda duydukları kaygıdır. Akademik yeterliliğe sahip bireyler, gelecekleri ile ilgili mesleki anlamda kaygı duymakta, bu kaygının temelinde üniversite sınavında ‘‘acaba istediğim bölümü kazanabilir miyim’’ düşüncesi vardır. Otoriter-disiplinli ebeveyn kontrolündeki bireylerde bu kaygı düzeyi artmakta, demokratik ebeveyn tutumu altındaki bireylerde bu kaygı durumu daha alt düzeyde olduğu bulgulanmıştır. Bu sonuç, Saraç ve Şanlı-Kula’nın 2016’ da üniversite öğrencilerinin gelecek kaygıları ile ilgili yaptığı çalışma ile benzer sonuç göstermiştir. Çalışmaya göre kendilerine ebeveynleri tarafından otoriter tutum sergilenen öğrencilerin sürekli kaygı puanlarının, demokratik tutum sergilenen öğrencilerin kaygı puanlarına göre anlamlı derecede yüksek çıktığı saptanmıştır. Cinsiyete göre değerlendirme yapıldığında, erkek öğrencilerin askerlik, polislik gibi meslekleri kolay tercih edebilir olması da kaygıyı azaltmaktadır. Kız öğrencilerin cinsiyet bağlamında daha kaygılı oldukları gözlenmiştir. Saraç ve Şanlı-Kula ‘nın çalışması bu sonucu desteklemektedir. Çalışmaya göre cinsiyet farklılığı ile kaygı puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta, kız öğrencilerin kaygı puanlarının erkek öğrencilere nazaran daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. (Saraç ve Şanlı Kula, 2016:239) Eğitim sürecinde herhangi bir iş kolunda çalışan ya da staj yapan öğrencilerin mesleki kaygı duymadıkları tespit edilmiştir. Bunun temelinde öğrencilerin mezun olduktan sonra iş bulma konusunda kafalarının rahat olmasıdır.

Katılımcıların gelecek beklentileri yoğun olarak ekonomik temellidir. Dolgun maaşlı ve mutlu edecek bir meslek düşüncesi, gençlerin gelecekte en belirgin beklentisi olarak belirmiştir. Bunda temel etkenin tarihsel zaman olduğu söylenebilir. Yaşanılan süreç içerisinde toplumda en çok dikkat çeken durumlardan biri de mezuniyet durumunda bir meslek sahibi olabilme yetisidir. Öte yandan anne-baba eğitim durumu da katılımcıların gelecek beklentilerini şekillendirmektedir. Bu bulgu, Tuncer’in 2011’ deki çalışmasıyla paralellik göstermektedir. Çalışmaya göre ebeveyn eğitim düzeyi yükseldikçe, öğrencilerin daha yüksek gelecek beklentilerine sahip

olduğu görülmüştür. Eğitim düzeyinin yüksek olması, çocuk ile kurulan iletişimin kalitesini artırmakta, aynı zamanda anne-baba başarısı çocuğun başarıya olan inancını artırmaktadır. Dolayısıyla bu bireylerin gelecek beklentileri anlamında daha iyimser oldukları ifade edilebilir.

Çalışmada elde edilen sonuçlardan biri de boşanmış aile bireylerinin evliliğe bakışının olumlu olmasıdır. Katılımcılar, ebeveyn boşanmasının kendi evliliklerine dair olumsuz bakış oluşturmadığını ifade etmişlerdir. Aksine kendi aile ortamlarında şahit oldukları olumsuzlukları, ileride kuracakları ailelerinde yaşanmasına izin vermeyeceklerine dair bir motivasyona sahip oldukları gözlenmiştir. Bu sonuç ile Carson, Madison ve Santrock'un 1987' de yaptığı çalışma benzerlik göstermemektedir. Çalışma 13-15 yaş aralığındaki 18 adolesan ile yapılmıştır. Bunlardan yarısının ailesi boşanmış ve yarısı ailesi ile beraber yaşamaktadır. Boşanmış aile çocuklarının evliliğe dair bakışı olumsuzdur. Diğer bir deyişle, bu bireyler evlenme konusunda isteksiz bulunmuştur. Benzer bir sonuca da Fagon ve Aaron 2012'deki çalışmasında ulaşmıştır. Anne-baba ayrılığı, ergenlerde güvensizliğe neden olmaktadır. Bu sebeple bireyler evlilik öncesi romantik ilişki kurmakta zorluk yaşamaktadır. Aynı zamanda boşanmış aile çocukları reddedilmekten korkarlar.

Toplumsallaşma sürecinde katılımcıların sıkıntı yaşadığı en temel sorun, güven duygusudur. Anne-baba boşanmasının gençlerde oluşturduğu sorunlardan biri de budur. Özellikle arkadaşlık kurmada güven ön plana çıkmaktadır. Güven duygusunun eksikliği, çocukluk döneminde bireyin anne-baba sevgisinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle anne ya da babadan biriyle olan özdeşim eksikliği, ileriki yıllara da taşınmaktadır. Bu durum bireyin yeni arkadaşlık/çevre edinmesinde negatif etki yaratmaktadır.

5.2. ÖNERİLER

Boşanma sonrasında travmaların en aza indirilmesi ya da tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar, çocuğun boşanmaya uyumunu kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda çocuğun yanında olan ebeveynin desteği, aileye uyum için alınacak sosyal destekler, ayrı olunan ebeveyn ile kurulacak iletişimin niteliği, okul ve öğretmenlerin katkısı, sosyal politikalar bu anlamda dikkate değer hususlardır.

Ebeveynin genel (fiziksel-ruhsal) sağlık halinin iyi olması, dirençli olması, duygusal olarak sağlam olması çocuğun boşanmaya uyumunda koruyucu görevler görebilir. Bu koruyuculuk, aileye gelebilecek her türlü zararı azaltabilir ya da tamamen önleyebilir.

Toplumsal yapı itibariyle boşanmış aile çocuklarına bakışın olumsuz bir damgalama haline gelmemesi gerekir. Diğer bir deyişle boşanmış aile bireylerini problemlili görmemek gerekir. Bu bağlamda toplumsal bilinci yükseltmek için farkındalık oluşturulmalıdır. Her boşanmış aile bireyinin problemlili olması gibi bir durum söz konusu değildir. Bu bireylerin de başarılı olma, mutlu olma, geleceğe dair daha güvenle bakma durumları olabilir.

Geniş aile efradı, boşanmış aile çocuklarının boşanmaya uyumunda etkin rol oynayabilirler. Dedeler ve nineler çocukların destekçileri olabilirler. Akrabalar tarafından çocukların duyguları ifade edilmeye zorlanmamalıdır. Boşanmamış aile bireylerine nasıl yaklaşılyorsa, boşanmış aile bireylerine de aynı tarzda yaklaşılmalıdır. Farklar hissettirilmemelidir.

Çocuklara boşanma olayının doğal bir durum olduğu, ileride kendisinin de bu durumu yaşayabilme ihtimalinin olduğu anlatılmalı, aynı zamanda kendileri gibi başka boşanmış aile çocuklarının varlığından bahsedilerek kendilerinin yalnız olmadıkları ifade edilebilir.

Okulda öğretmenlerin tavrı, yaklaşımı çocuğun durumunu kabullenmesinde etkin rol oynayabilir. Bu noktadan hareketle okul-aile işbirliği içinde çocuğun boşanmaya uyumu kolaylaştırılabilir. Ailenin çocuğun eğitime katılımı, çocuğun akademik başarısını artırıcı rol oynar. Ayrıca okul rehberlik servisine de çocuğun psiko-sosyal gelişimi açısından da görevler düşmektedir.

Çoğu ülkede çocuğun boşanmaya uyumunu sağlamada okul temelli programlar uygulanmaktadır. Bu programların amacı, çocuğun boşanmayı anlamasını ve normalleştirmesini sağlamaktır. Okul rehberlik servislerinin bu bağlamda işlevselliğinin artırılması gerekir. Türkiye’de bu anlamda ciddi eksikler vardır. Program içeriğinde beceri geliştirme, problemlilerle başetme, aile değişikliği ile başa çıkma gibi konular mevcuttur.

Boşanmış aile bireylerinin haklarının mahkemelerce düzenlenmesi ve çeşitli kamu kuruluşlarıyla desteklenmesi, dikkat edilmesi gereken hususlardır.

Aileler boşandıktan sonra bile çocuğun üzerinde aile olma fonksiyonunu sürdürmelidir. Anne ve babadan, boşanmış olsalar bile birlikte ebeveynliklerini sürdürmeleri, çocuğun sahip olduğu stres ve kaygı düzeyini alt seviyeye düşürebilir. Ebeveynlerin çocuğuna olan sevgisini hissettirmesi, çocuğun güven duygusunu geliştirir. Çocukla sürekli iletişim halinde olmak, psikolojik olarak yakınlığı hissettirir.

Eşlerin birbiriyle olan iletişiminin niteliği, çocuklarda iyi olma halini etkiler. Eşler birbirleri hakkında olumsuz cümleler kurmaktan çekinmeli, saygı çerçevesinde ilişkinin yürütülmesi esas olmalıdır.

Meslek lisesinde okuyan gençlerin kendi alanları ile ilgili lise son sınıfta verilen staj eğitiminin daha erken yıllarda verilmesi, hem kendilerinin farkındalığını artıracak hem de iş alanı ile ilgili yeteneklerini geliştirerek mezun duruma geldiğinde iş bulma problemi yaşamayacaktır. Bu bağlamda hükümet ve iş veren arasında çeşitli protokollerin sağlanması, sanayinin ihtiyaç duyduğu kalifiye eleman problemi de aşılmış olacaktır.

Hukuki anlamda boşanmanın kolaylaştığı günümüzde, bu durumu minimuma indirecek tedbirler alınabilir. Bu minvalde evliliğe pozitif teşvikler i, hem kendilerinin farkındalığını artıracak hem de iş alanı ile ilgili yeteneklerini geliştirerek mezun duruma geldiğinde iş bulma problemi yaşamayacaktır. Bu bağlamda hükümet ve iş veren arasında çeşitli protokollerin sağlanması, sanayinin ihtiyaç duyduğu kalifiye eleman problemi de aşılmış olacaktır.

Hukuki anlamda boşanmanın kolaylaştığı günümüzde, bu durumu minimuma indirecek tedbirler alınabilir. Bu minvalde politik açıdan evliliğe dair pozitif teşvikler geliştirilebilir. Örneğin evliliğin toplumsal anlamda yararları, kamu spotu ya da eğitim yoluyla ön plana çıkarılabilir. Evlenmeden önce bireylere eğitim verilmesi, evlilik ehliyeti şartının geliştirilmesi sağlanabilir. Boşanma evresinde olan bireylerin daha sağlıklı kararlar alabilmesi için boşanma arabuluculuğu sisteminin yaygınlaştırılması sağlanabilir. Unutulmamalıdır ki sağlıklı bireyler, sağlıklı evliliklerden neşet eder. Toplumsal açıdan sağlıklı olma, ailenin sağlıklı olmasına bağlıdır.

Boşanma ve çocuk üzerine akademi dünyasında yapılan çalışmaların desteklenmesi, yeni nitelikli çalışmaların artmasına vesile olacaktır. Bu çalışmalardan elde edilecek verilerle daha sağlıklı politikalar geliştirilebilir.

Boşanma ve çocuk üzerine yapılan çalışmaların çoğunluğu nicel boyutta çalışmalardır. Nitel düzlemde yapılacak çalışmaların da akademik yazına ciddi katkılarının olacağını yadsımamak gerekir. Bu bağlamda multidisipliner bir yaklaşımla yapılacak çalışmaların önem kazanması düşünülmektedir.

Sonraki çalışmacılara öneri olarak, boşanmış aile bireylerinden ilkokul, ortaokul yaş grupları ile psikolojik danışman nezaretinde nitel bağlamda çalışmalar yapılabilir. Nitel çalışmalar, konuyu daha derinlemesine anlamaya, yordamaya fırsat verir. Konuya daha bütüncül yaklaşarak genel değerlendirmeler gerçekleştirilebilir. Boşanma ve çocuk ile ilgili olarak etnik boyutta ve kültürel düzeyde çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (Editör).(2012). *Değişen Toplumda Değişen Aile*.(1. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi
- Akdoğan, S. D. (2012). *Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Ergenlerin Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akgün, A., ve Aydın, S. (2007). İlköğretim Fen Ve Matematik Öğretmenliği Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 283-299.
- Akyüz, H. (1991). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavramları ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Akyol, S. U. (2013). *Boşanmış ve boşanmamış aileye sahip ergenlerin yalnızlık, yaşam doyumu, sosyal destek ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Altunbulak, C., ve Aydoğan, İ. İlköğretim İkinci Kademedeki Boşanmış ve Tam Aileye Sahip Öğrencilerin Okul Başarıları ve Okulda Karşılaştıkları Problemlerin İncelenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 75-102.
- Amato, P. R. (2005). The Impact of Family Formation Change on the Cognitive, Social, and Emotional Well-being of the Next Generation. *The Future of Children*, 15(2),75-96
- Ambert, A. M. (2009). *Divorce: Facts, Causes, and Consequences* . Ottawa: Vanier Institute of the Family.
- Arifoğlu, B. Ç. (2006). *Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programı'nın Çocukların Boşanmaya Uyum, Kaygı ve Depresyon Düzeylerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Avcı, M. (2003). *Lise Öğrencilerinin Toplumsal Uyum Düzeylerine Etki Eden Toplumsal Nedenler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aydın, B. (2005).*Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. (2. Baskı). Ankara: Atlas Yayın Dağıtım
- Aydın, O., ve Baran, G. (2010). Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 117-126.
- Bal, H. (2015). *Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri*.(2. Baskı). Bursa: Sentez Yayıncılık
- Battal, A. (2008). *Boşanma Sebepleri*. TC Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, İstanbul.

- Bauman, Z. (1998). *Sosyolojik Düşünmek*, (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Becker, H. (2013). *Sosyal Bilimcilerin Yazma Çilesi-Yazımın Sosyal Organizasyonu Kuramı*, (Çev: Şerife Güneş). Ankara: Heretik. (Eserin orijinali 1986'da yayımlandı).
- Bernstein, B. (1975). *Class, Codes and Social Control*. London: Paladin.
- Bilici, A. B. (2014). Boşanma Sürecinin çocuklar Üzerindeki Psiko-sosyal Etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 79-110.
- Binbaşıoğlu, C. (1992). *Eğitim Psikolojisi*. (7. Baskı). Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Bohannon, P. (1970). *The Six Stations of Divorce. Divorce and After*. New York: Double Day and Company.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (çev. İ.D. Erguvan Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.(Eserin orijinali 2004'te yayımlandı).
- Bulut Serin, N. ve Öztürk S. (2007). Anne-Babası Boşanmış, 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne Babası Boşanmış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* . 8(2), 117-128.
- Canatan, K., ve Yıldırım, E. (2011). *Aile Sosyolojisi*, (4. Baskı). İstanbul: Açılımkitap.
- Carson, A. D., Madison, T., and Santrock, J. W. (1987). Relationships Between Possible Selves and Self-reported Problems of Divorced and Intact Family Adolescents. *The Journal of Early Adolescence*, 7(2), 191-204.
- Çakmak, Ö., ve Hevedanlı, M. (2004 , 6-9 Temmuz). *Biyoloji öğretmen adaylarının kaygılarını etkileyen etmenler*. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayında sunuldu, Malatya.
- Çelikoğlu, C. (1997). *Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çiçek, Z. (2014). *Boşanmanın sosyolojik analizi: Denizli kenti örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Çivitçi, N., Çivitçi, A., ve Fiyakalı, N. C. (2009). Anne-babası Boşanmış ve Boşanmamış Olan Ergenlerde Yalnızlık ve Yaşam Doyumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(2), 493-525.
- Doğan, C. (1998). Türkiye'de Boşanma Sorununun Sosyolojik ve İstatistiki Açından Değerlendirilmesi. *Sosyoloji Konferansları*, (25), 59-69.
- D'Onofrio, Brian M. (2011). Divorce and Separation, Consequences of Separation/Divorce for Children, *Encyclopedia on Early Childhood Development*.

- Dursun, S., ve Karagün, E. (2012). Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi: Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Son Sınıf Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 93-112.
- Emery, R. E. (2013). *Evlilik, Boşanma ve Çocukların Uyumu*.(Çev. Elif Okan Gezmiş). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.(Eserin orijinali 2012’de yayımlandı).
- Eyce, B. (2002). Demografik Özelliklere Göre Türkiye’de Boşanma. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (14), 81-98.
- Fagan, P. F., and Churchill, A. (2012). The Effects of Divorce on Children. *Marri Research*, 1-48. January 11.
- Geçtan, E. (2010). *Psikodinamik, Psikiyatri ve Normal Davranışlar*. (19. Baskı) İstanbul: Metis Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (1. Baskı), (haz. Cemal Güzel), Ankara: Kırmızı Yayınları.
- Günen, F.T. (2017). *Kahramanmaraş’ta Boşanma Olgusunun Eğitim Sosyolojisi Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Güney, E. (2016). *Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Olan Lise Öğrencilerinin Yılmazlık Düzeyleri ile Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Hortaçsu, N. (1997). *İnsan İlişkileri*, (2. Baskı). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Karakulak Özkan, K. (2011). Kaygı (Anksiyete) <http://www.sokrates-psikiyatri.com.tr/index.php/makaleler/detay/18> adresinden 16 Nisan 2019’da alınmıştır.
- Kır, İ., ve Bülbül, Ö. (2012). İslahiye İlçesinde Boşanma Olgusu Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 99-122.
- Kahraman, S. (2016). *Boşanma Sonrasında Genç-Ebeveyn İlişkilerinin Sürdürülmesi ve Öğrencinin Akademik Başarısına Etkisi (Afyon ili örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Koç, E.J., ve Yılmaz, M. (2016). *Evlilik Biter Ebeveynlik Sürer: Boşanma ve Çocuk*. (1.Baskı). Ankara: Herdem Kitap.
- Köknel, Ö. (1989). *Genel ve Klinik Psikiyatri*.(1. Baskı) İstanbul :Nobel Tıp Kitabevi.
- Kutlu, Ö. (2001). Ergenlerin üniversite sınavına ilişkin kaygıları. *Eğitim ve Bilim*, 26(121). 12-23

- Layder, D. (2015). *Sosyolojik Araştırma Pratiği: Teori ve Sosyal Araştırmanın İlişkilendirilmesi*. (Çev.Sedar Ünal). Ankara: Heretik Yayıncılık. (Eserin orijinali 1998’de yayımlandı).
- Miles, M. B., ve Huberman, A. M. (2015). *Nitel Veri Analizi* (2. Baskı).(Çev.S. Akbaba-Altun ve A. Ersoy) Ankara: Pegem Akademi.(Eserin orijinali 1994’te yayımlanmıştır).
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri I-II* .(9. Baskı) (Çev. S. Özge). Ankara: Yayınodası (Eserin orijinali 1991’de yayımlanmıştır).
- Oğurtan, S. G. (2011). *Boşandım Diyemedim: Boşanmanın Aile ve Toplum Üzerine Etkileri*.(1.Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2), 140-161.
- Özden, S. (2010). *Boşanma Sebepleri Bakımından Aile İçi Şiddet*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Piaget, J., ve Inhelder, B. (2016). *Çocuk Psikolojisi*. (Çev. Orçun Türkay).İstanbul: Pinhan Yayıncılık
- Piaget, J. (2015). *Çocuğun Ahlaki Yargısı*. (Çev. İ. Dündar), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Poster, M. (1989). *Eleştirel Aile Kuramı*, (Çev. Hüseyin Tapınç), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.(Eserin orijinali 1978’de yayımlanmıştır).
- Saraç, T. ve Şanlı Kula, K. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Kaygısı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(33), 227-242.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi-Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Selçuk, Z. (2001). *Gelişim ve Öğrenme*.(7. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Seltzer, J. A. (1991). Relationships Between Fathers and Children Who Live Apart: The Father's Role After Separation. *Journal of Marriage and the Family*, 53(1), 79-101.
- Sucu, İ. (2007). *Boşanmış Kadınların Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Toplumsal Kabulleri Sakarya İli Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Şirvanlı Özen, D. (1998). *Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Farklı Yaş ve Cinsiyetteki Çocukların Davranış ve Uyum Problemleri İle Algıladıkları Sosyal Destek Üzerindeki Rolü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Wallerstein, J. S. (1991). Tailoring the Intervention to the Child in the Separating and Divorced Family. *Family Court Review*, 29(4), 448-459.

- Taylor, S. E., Peplau, L. A., ve Sears, D. O. (2007). *Sosyal Psikoloji*.(çev. Ali Dönmez). İstanbul: İmge Yayınları. (Eserin orijinali 2003'te yayımlanmıştır).
- Tezcan, M. (2016). *Eğitim Sosyolojisi*.(16. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık
- Toth, K., and Kimmelmeier, M. (2009). Divorce Attitudes Around the World: Distinguishing the Impact of Culture on Evaluations and Attitude Structure. *Cross-Cultural Research*, 43(3), 280-297.
- Tugut, M. (2015). *Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması 2014*. İstanbul: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Tuncer, M. (2011). Yükseköğretim Gençliğinin Gelecek Beklentileri Üzerine Bir Araştırma. *Electronic Turkish Studies*, 6(2). 935-948.
- Uzunoğlu, N. (2016). *Türkiye'de Boşanma Nedenleri: Bolu İli Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Ünal, A. (2016). *Sosyal Bir Olgu Olarak Boşanmanın Nedenleri ve Sonuçları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Varol, Ş. (1990). *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kaygılarını Etkileyen Etmenler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Yavuzer, H. (2001). *Çocuk ve Suç*, (10. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2003). *Okul Çağı Çocuğu*, (9. Baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2007). *Çocuk Psikolojisi* (30. Baskı). İstanbul: Remzi.
- Yıldırım, N. (2004). Türkiye'de Boşanma ve Sebepleri. *Bilig*, (28), 59-81.
- Yörükoğlu, A. (1994). *Çocuk Ruh Sağlığı*. (19. Baskı), İstanbul: Özgür Yayıncılık.
- Yörükoğlu, A. (2007) *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*.(13. Baskı), İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zeybekoğlu Dünder, Ö. (2012). Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri. Nurşen Adak (Ed.) *Değişen Toplumda Değişen Aile* (s. 39-64) içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi

EKLER-1

GÖRÜŞME SORULARI

A-Tanım (demografik özellikler)

- 1.Yaşınız:
- 2.Cinsiyet:
- 3.Kardeş sayısı:
- 4.Okulunuz:
- 5.Sınıfınız:
- 6.Akademik ortalamanız:
- 7.Velayetiniz kimdedir?
- 8.Kiminle ikamet ediyorsunuz?
- 9.Ekonomik anlamda sorun yaşıyor musunuz?

B-Boşanma Deneyimi

- 1.Anne-baba eğitim durumu?
- 2.Anne-baba, siz kaç yaşındayken boşandı?
- 3.Anne-baba boşanma nedeni nedir?
- 4.Anne-baba kaç yıldır ayrı yaşıyorlar?
- 5.Ebeveynlerinizin boşanması hakkında ne düşünüyorsunuz? Tekrar bir araya gelme konusunda çabalarınız oldu mu?
- 6.Anne-babanızın bir başkasıyla veya yeniden evliliği konusunda düşünceniz nedir?
- 7.Anne ya da babadan ayrı olmak sizi nasıl etkilemektedir? Olumlu ya da olumsuz taraflarından bahsedebilir misiniz?

8.Yanında olmadığınız ebeveyn ile görüşme sıklığınız nedir?

9.Yanında olmadığınız ebeveyn ile olan iletişiminiz nasıldır?

10.Yanında olduğunuz ebeveyn ile olan iletişiminiz nasıldır?

C-Gelecek Kaygısı:

1.Okumayı düşünüyor musunuz? Ne dereceye kadar düşünüyorsunuz? Üniversite düşünüyorsanız hangi bölümü düşünüyorsunuz?

2.Boşanmış aile bireyi olmanın eğitiminiz açısından avantaj ya da dezavantajları nelerdir?

3.Sizce aileniz eğitim durumunuzla yeterince ilgilenmekte midir? Bu konudaki çabaları yeterli midir?

4.Kişisel gelişiminiz için neler yapmaktasınız?

5.Mesleki kaygınız var mı? (Acaba iş bulabilir miyim? Maaşı dolgun bir meslek mi sizi mutlu edecek bir meslek mi?)

6.Eğitiminizi sürdürürken yaşadığınız sorunlar nelerdir?

7.Okulu bırakmayı düşünüyor musunuz?

8.Gelecekte beklentileriniz nelerdir?

9.Geleceğiniz hakkında planlama yapıyor musunuz?(Şu yıl şunu hedefliyorum gibi...)

D- Toplumsal kabul düzeyi (Ya da Sosyal uyum)

1.Yakın çevreniz (arkadaşlarınız) boşanmış aile bireyi olduğunuzu biliyor mu? Rahatça durumunuzu ifade edebiliyor musunuz yoksa saklıyor musunuz?

2.Yakın çevrenin(ya da sosyal çevre) size bakışını nasıl tanımlarsınız?

3.Ailenizin sizinle yeterince ilgilendiğini düşünüyor musunuz?

4.Boşanmış aile bireyi olmanın etkisini üzerinizde hissediyor musunuz?

5.Toplumsallaşma (grup içinde yer alma) sürecinde yaşadığınız sıkıntılar var mı? En çok hangi konularda zorluk çekmektesiniz?

6.Yaşadığınız sorunları halletmede nasıl bir yol takip ediyorsunuz? Aşamadığınız durumlarda ne yapıyorsunuz?

7.Toplum içinde kendinizi nasıl hissediyorsunuz? İyi ve kötü hissettiğiniz durumlar nelerdir?

EKLER-2 GÖRÜŞME İZİN FORMU

T.C.
MERSİN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 34776202-605.01-E.7011217
Konu : Arif GÜNDÜZ' ün
Anket İzin Talebi

05/04/2019

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Tarsus İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü'nün 15.01.2019 tarihli ve 990337 sayılı yazısı

Tarsus İlçesi Ahmet Zeki Şanlı İmam Hatip Ortaokulu öğretmeni Arif GÜNDÜZ' ün yapacağı "Boşanmanın Etkisinin Lise Öğrencilerinde Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi Tarsus Örneği " konulu anket izin talebi ile ilgili 03.04.2019 tarihli komisyon görüşü ve çalışma programı ilişikte sunulmuştur.

Tarsus İlçesi Ahmet Zeki Şanlı İmam Hatip Ortaokulu öğretmeni Arif GÜNDÜZ' ün söz konusu çalışmayı 2018-2019 eğitim öğretim yılında İlimiz Tarsus ilçesinde bulunan Sesim Sarpkaya Fen Lisesi, Şehit Halil Özdemir Fen Lisesi, Abdulkerim Bengi And.Lisesi, Mustafa Kemal And.Lisesi, Fatih And.Lisesi, Tarsus Ticaret ve San.Od. Mesleki ve Tek.And.Lisesi, Zühtü Günaştı And. Lisesi, Gülserin Günaştı And.Lisesi, İMKB Şehit Umut Sami Şensoy And.Lisesi ve Tarsus Mesleki ve Tek. And Lisesinde öğrenim gören öğrencilere okul müdürlüğünün kontrolünde gönüllülük esasına dayalı olarak ve eğitim öğretimi aksatmadan (*imzalı ve mühürlü anket soruları kullanılarak*) uygulanması, çalışmalar esnasında ses/video kaydı alınmaması, çalışmaya konu kişilerden, aile üyelerinden ad ve soyad, telefon, adres ile din, mezhep, etnik gruba mensubiyet gibi hassas bilgilerin istenmemesi ve uygulama sonucunda hazırlanacak raporun basılı ve dijital ortamda İl Millî Eğitim Müdürlüğümüze vermek şartı ile uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Adem KOCA
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek :
1- Dilekçe ve Ekleri (7 sayfa)
2- Komisyon Görüşü (2 sayfa)

OLUR
05/04/2019

Uygulamanın Yapılacağı Kurumlar

- 1-Sesim Sarpkaya Fen Lisesi
- 2-Ş. Halil Özdemir Fen Lisesi
- 3-Abdulkerim Bengi Anadolu Lisesi
- 4-Mustafa Kemal Anadolu Lisesi
- 5-Fatih Anadolu Lisesi
- 6-Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası Teknik ve Eml
- 7-Zühtü Günaştı Anadolu Lisesi
- 8-Gülserin Günaştı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
- 9-İMKB Şehit Umut Sami Şensoy Anadolu Lisesi
- 10-Tarsus Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Arif GÜNDÜZ
Doğum Yeri ve Tarihi : Yeşilyurt 1984
Medeni Hali : Evli, 2 Çocuk Sahibi
İletişim Bilgileri : arifgunduz34@gmail.com
0 505 271 55 67 (GSM)

EĞİTİM

1998-2002 Malatya Lisesi (Yabancı Dil Ağırlıklı)
2003-2007 Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Öğretmenliği
2010-2015 Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
2015-2019 Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

İŞ DENEYİMİ

2007- Devam Ediyor Milli Eğitim Bakanlığı- Öğretmenlik

YABANCI DİL

İngilizce YÖKDİL: 72,5 YDS:65

